

Padesát tváří Jiřího Grätze

aneb

Dějiny českého básnictví trochu jinak

Předmluva

Dvojrstevná je tato kniha. Měla by zobrazit vývoj české poezie od národního obrození až po naši dobu, obsahuje výkladové texty a jako jejich protějšky mé vlastní básnické výtvořky.

Čtenář se jistě zeptá po smyslu toho, co se mu zde nabízí. Tedy: jaký má smysl napodobovat už vyslovené a kam až lze „beztrestně“ zajít? V běžném životě své vzory máme, zvláště mladí lidé, být epigonem v poezii nemávalo ale nikdy dobrý zvuk.

Odpovědi mohou být jen mé pohnutky, tedy poznávání prostřednictvím vlastních literárních pokusů. A pak – neomezoval jsem se jménem, stylem, literární skupinou či dobou.

Práce to pro mě byla radostná i náročná. Obtíž spočívala v tom, že jsem musel pročíst desítky a desítky básnických sbírek a pochopitelně ne všichni autoři mohou vyhovovat naturelu kteréhokoli čtenáře. Vlastní tvorba však už byla jen čirou radostí. Míra reflexe je ovšem u různých předloh, autorů různá – ve stylu, obsahu, básnickém „tvarosloví“, v jazyce. Míra závislosti se někdy může jevit až jako neúnosná (první máchovský text), jindy třeba jen vyjadřuji autorovy názory, postoje či pojmenovávám jeho metodu (Biebl). S výjimkou budovatelské poezie mi nikdy nešlo o parodii, perzifláž. Svoji pokoru před dílem našich velkých básníků vyjadřuji na tomto místě zcela upřímně.

Moje kniha se tváří být učebnicí – naukovým textem však bezezbytku není, tváří se být čítankou a ani tou není. Formálním vybočením je imaginární dopis Petru Bezručovi, obsahovým pak dvě básně s inspirací sice literární, ne však českou (Lorca, Čechov) – podnětem k nim byla představení královéhradeckého Klicperova divadla. Druhý ze zmíněných textů je navíc básní příležitostnou, jak ostatně napovídá její titul.

Snažil jsem se neopominout žádnou velkou básnickou generaci, uvědomuji si však, že výtka jistě nevyváženosti, nesystematičnosti může směřovat k výběru jmen. Pozornost by si jistě zasloužili Deml, Dyk, Hořejší, Orten, Rotrekl, Renč, Bednář, Pujmanová, Holub, Šotola, Šiktanc, Hrabě, Kolář, Blatný, Hanzlík, Hiršal... Chtěl jsem zůstat věrný koncepci, a tak se mi tito bezesporu rovněž významní a slavní do mé knihy prostě „nevešli“. Ostatně ona padesátka jmen říká výmluvně, že učebnici jsem opravdu vytvořit nechtěl.

Vraťme se však k oné méně záživné polovině mé publikace, jíž jsou literárně historické texty. Tyto medailonky si nekladou důsledně a vždy za cíl podávat výklad či rozbor celého básnického díla autora, navíc prózu, drama či žurnalistiku programově opomímám. Na úkor úplnosti výčtu básnických sbírek se snažím / a jistě s nestejnou měrou / spíše představit autora jako literáta i jako člověka. I proto se tak často opírám o cizí soudy a uchyluji se k citátům (i s vědomím, že text je jimi mnohdy přetížen). Komentáře jsou tedy do určité míry subjektivním pohledem na jednotlivé

spisovatele, prvek objektivizace bych spatřoval v hodnoceních a názorech renomovaných literárních historiků. Komentáře jsou tedy texty kompilativního charakteru. Bude mi možná vyčteno, že až příliš často jsem si „vypůjčoval„ cizí soudy a formulace, chtěl jsem však coby literární beán nechat slovo povolanějším. Hodnota těchto článků spočívá spíše v tom, že – z pohledu čtenáře jsou „ po ruce „ a odpadá potřeba listovat literárními příručkami. Zbývá dodat, že více místa věnuji spíše těm literátům, kteří nejsou tak pevně zakotveni v čtenářském povědomí.

Avšak zpět k té snad přitažlivější části této knihy. Bavilo mě nasazovat si ty stále nové masky. Snad to nebyla šmíra, dělám si naději, že jsem nebyl herec úplně nejhorší.

Ovšem tak, jak se z momentálního popudu začal stávat plán, začal jsem si zákonitě klást řadu otázek: Dokázal jsem ozřejmit vztah umělec – národ či moderněji umělec – společnost, změny „českého myšlení“, autorský vývoj, měnící se požadavky čtenářské veřejnosti na poezii?

Je omluvitelná služebnost – kdy a s jakým zdůvodněním? Jsou to vždy stejné příčiny, jež způsobují, že umělecké dílo přestává být živé?

S narůstajícími pochybnostmi o smyslu své práce jsem si kladl ale hlavně otázku kardinální. Jsou mé texty skutečnou kvintesencí básnického díla? Postihl a vyjádřil jsem básníkovu osobitost lidskou a především uměleckou? A je to touto cestou vůbec možné?

V tíživých osobních situacích, jež čas od času zažíváme asi všichni, mi práce na verši byla únikem, útěchou, řekl bych s Vilémem Závadou „záchranou i útočištěm“. Ale co já? Změnila tato práce mě? Mě samého? Mohu jen říci – a opět se Závadou, že mi dala chvíle „nevýslovné radosti a štěstí“.

Užil jsem příměru s maskami. Snad se maska někdy svezla mimoděk a já v cizí roli představil sebe, snad jsem ji odsunul záměrně. Stále více jsem si uvědomoval, že svoji identitu zastříit nemohu a nechci. Ocitoval bych slova Nezvalova, která – jak pevně věřím – nepopírají smysl mého úsilí: „Poezie bez subjektivity je poezie bez básníka, je nejobludnější a nejspekulativnější zformalizování myšlenek“.

Až tedy, čtenáři, nahlédneš do mé eremitáže a možná nespokojeně shledáš, že ozvěna je nejasná, zrcadlo zašlé a odraz v něm nezřetelný, přijmeš snad tuto knihu alespoň jako výzvu k vlastním literárním pokusům. Tento hravý prvek knihy – radost z tvorby jsem chtěl zdůraznit. Pokusíš-li se tedy, vážený čtenáři, v nesouhlasu s tím, jak jsem dílo odvedl já, o vlastní parafrázi Máchy nebo třeba Seiferta, udělal jsem dost.

S ostychem, ale i nadějí předkládám k četbě tento Svět (poezie) podle Grätze, či chcete-li jakousi imaginární čítanku.

Jiří Grätz

Vysvětlivky:

eremitáž – poustevna

beán – nezkušený začátečník

Motto

Báseň jež se na jaře rozpíná v pětiúhelníku smyslů
se k podzimu stává myšlenkou.

Tu dává cítit že duší myšlenky není pojem
ale touha.

Jak často na to zapomínáme
když vážně se přeme o slova filosofů!

A přece je to jen touha jež spiritualizuje myšlenku
touha jež zůstává poslední básní

K zimě pak touha není už žádost
Je bez objektu ale pevně tkví v cíli
chvějíc se jako právě zabodnutý šíp

Nač slova obrazy haraburdí estetiky
Sklenice vody a něco vína pro zjasnění zraku
nanejvýš šňupec tabáku pro povzbuzení veselosti
Náš život se stává jasný jako mrazivá noční obloha
průzračný jako vzduch
myšlenka touha a život se stávají jedním
zdola sem zaléhá něčí hlas:
„Ale vždyť už to není poetické-“

(Egon Bondy, 11. 4. 1960,
(Třetí svazek básnického díla, Praha, 1990)

„Jaké štěstí být básníkem! Jaké blaho, když mladý autor pocítí, že se v něm něco zaněcuje a jiskří, že se v něm ozývá plod jeho vnitřního života. Jaká radost, když ho napadají různé obrazy a myšlenky a domáhají se toho, aby je básník vyslovil a promluvil jimi i k ostatním. Básník se nemůže s nimi jen sám radovat, nemůže se s nimi jen kochat, musí z nich vytvořit báseň. A v té chvíli se v něm najednou blaho a pýcha změní v muka, když pozná, že verše, jež napsal, se ani zdaleka nepodobají tomu, co měl na mysli a co chtěl vytvořit.“

(V. Závada – Krajina a lidé mého srdce, Čs. spisovatel Praha, 1980)

Žalost

V tom dívčím srdíčku
žalost sobě hoří,
má milá panenko,
co jen tebe moří?

Moří mě, ach, moří,
mořit nepřestane,
že se můj Jeníček
se mnou rozstane.

Rozstane se se mnou,
hněvy ke mně chová,
že panu vrchnímu
jsem se zalíbila.

Žehravý je milej můj,
ledacos ho hněte,
však já ale dobře vím,
kde mi štěstí květe.

Obláčet se po pansku
bych já neuměla
hlahol český nade vše-
radost je má celá.

Ať jen si ten panáček
jinde štěstí najde.
Vrať se, milý Jeníčku,
sic mi slunce zajde.

Ohlasem „ohlasů“ je tato báseň. Právě takto: Ohlasy písní českých nazval Čelakovský své parafráze lidových písní. Připomeňme, že je - v souladu s dobou a jejími ideály – i sbíral, vydal třídílné Slovanské národní písně a sbírku přísloví a pořekadel Mudrosloví národu slovanského v příslovích.

Ohlas písní českých je obrazem českého národního charakteru. Když Čelakovský hledal podstatu české lidové písně, dal jejímu ohlasu ve velké míře právě ráz a tón satirický. A tak je zde často právě výsměch odpovědí na útisk a nespravedlnost.

Básník, překladatel, sběratel lidové slovesnosti, publicista a vědecký pracovník v oboru slavistiky – profesor univerzity ve Vratislavi a později i v Praze – všemi těmito přídomky lze představit Františka Ladislava Čelakovského, příslušníka jungmannovské generace.

Pocházel z prostých poměrů - byl synem strakonického tesaře. Dobu jeho mládí i jej samotného charakterizuje, že byl vyloučen z gymnaziálních studií pro četbu Husovy Postily.

Zejména po aféře s ruským velvyslancem obtížně hledal v Čechách uplatnění. 26. 11. 1835 vyšla totiž v Pražských novinách, které Čelakovský redigoval, stať s arogantním projevem ruského

cara Mikuláše I. k delegaci představitelů města Varšavy. Čelakovský připojil ke stati poznámku, která měla pro něho osudové následky: „Máme za to, že bez výkladu řeči této rozuměti se může, náležejíc do oné spisovny, kde se chovají řeči, mívané před čtyřmi sty lety od tatarských chánů k ruským knížatům.“ Nejvyšší purkrabí po stížnosti velvyslance ve Vídni a reakci ministra poručil odejmout Čelakovskému redakci i zastávání profesorství jazyka českého.

Nastoupil pak na univerzitu v německé Vratislavi, kde ovšem neměl mnoho studentů. V jednom z dopisů napsaných ve Vratislavi si stěžuje na nechuť německých profesorů a na Slovanům zcela nepřátelský duch panující mezi německou akademickou mládeží. (Korespondence a zápisky F. L. Čelakovského, 1907)

Ve Vratislavi je pochována první žena básníkova, do Vratislavi si pak přivezl svoji druhou manželku. Stala se jí Antonie Reisová, vzdělaná a ušlechtilá žena, přítelkyně Boženy Němcové. Vzala si o sedmnáct let staršího muže, opustila Prahu a stala se novou maminkou čtyřem sirotkům ve městě, na které si nikdy nezvykla. Připomínám ji zde nejen pro její obětavost. I ona byla básnířkou. Zemřela však v pouhých 35 letech. S láskou na ni vzpomínala její nevládní dcera Marie, jak to podává Ladislav Tůma – Zevloun, Mariin syn ve své knize Alej vzpomínek.

Odtud je také volně převzat následující popis: Obrýlený pan profesor chodíval v dlouhém kabátě, v bocích přiléhavém, šosatém, sahajícím po kolena, barvy výhradně tmavé. Klobouk měl nejraději tvrdý, ne však kulatý, ale nahoře čtyřhranný, takže vypadal jako nízký cylindr. K oblečení patřila i hůl – byl-li svátek, nosíval hůl se stříbrným kováním. Pan profesor byl pořádkumilovný a konzervativní člověk, nerad ustupoval. Zbývá dodat, že nejdůležitějším kusem domácího vybavení byl pro něj jak jinak – psací stůl.

V jednom z posledních dopisů napsal: „Ztratil jsem v životě daleko víc, než mně kdy život dal.“ Zemřel tři měsíce po své druhé ženě.

Hezká rybářka

Vytlapali jsme kdys
k jezeru cestičku,
s rybákem Jarošem
házeli udičku.

Jak by vítr z dálky...
zaznívají slova,
zpěvové radostní
Vida – hezká Běla!

Krásota, líbeznost,
jak když slunce vzhází.
Rdí se jako růže,
když z poupěte vychází.

„Pusťte mě, rybáci!“
Však zůstala seděti.
„Jak vykoupit se mám?“
„O pěkné rybářce začni vyprávěti.“

Než pohádku počala,
já políbil ji v ústa.
Prstíkem hrozila děvička,
leč jala se slibu dostát.

Když nahé malé bůže
kdys děvče vylovilo,
prosilo dítě, plakalo,
pak se však odvděčilo:

„Jsemť já bůžek milosti
a obdaruju tebe
ve způsobích kouzel
jak hladina nebe.“

V čarování onom
panny se hned spojí:
Nechytají rybářky ryby,
vždy jen mládence loví.

Protož pravdou je,
všady, kam noha vkročí:
Kdo vzdychat neumí,
láska ho naučí.

„Kto nie umie vzdychač, milošč go nauczy“ napsal jako motto svého proslovu k Českým krakováčkům obrozenecký básník, bohdanečský rodák Josef Jaroslav Langer. „Polabský slavík“ se mu v jeho době říkalo.

Koncem července 1830 dostal tento student filozofie policejní rozkaz, aby Prahu opustil – příčinou byly jeho horoucí vlastenecké a slavjanofilské názory. Vrací se tedy do rodné Bohdanče, kde má otci pomáhat v hospodářství i v úřadě městského důchodního a výběřčího daní.

O tiché Bohdanči, kde už dříve skládal sladké selanky („rozkvetlé palouky, hráze rozlehlých rybníků, to stinné podkroví košatých stromů“) píše satiru „na děvčátka našich časů“ – Bohdanečský rukopis (knihu lze ale i chápat jako satiru na Hankovy rukopisné padělky). Několik let tu horlivě literárně pracoval. Sbíral v okolí národní a svatební obyčeje, překládal starobylé ruské básně, skládal krakováčky. Langer, nešťastný v Bohdanči a stále doufající v návrat do Prahy, staral se o různé zábavy, ochotnická divadla a merendy. Býval duší těchto zábav („...v jehož oku jevila se taková dobrosrdečnost, že si náklonnosti a lásky všech spoludruhů vydobyl.“) Krakováčky (osmiřádkové zpěvy), jež na merendách zpíval, nevznikaly jako básně umělé, nýbrž jako skutečné lidové písně, byť je improvizoval básník, tehdy velmi uznávaný a ceněný. Snad několik set jich takto vzniklo. Když je však slýchal obměněné a pokažené, umínil si, že vybere ty nejlepší. Krakováčky vyšly v Musejníku roku 1835 – vyšly tedy časopisecky, ne jako samostatná kniha. U lidí, o jejichž úsudek stál, však ohlas nevyvolaly. Kvůli přísné sebekritice a bez opory přátel přestával básník věřit v sílu svého umění. František Hampl v doslovu ke knize České krakováčky vydané ke 100. výročí básníkova úmrtí píše: „Jsou jedním z nejčistších citových projevů básnických naší literatury předbřeznové. Do nedávna si je lidé v Langerově rodném kraji zpívali na staré lidové melodie.“

Nezdar v literárních plánech, milostné zklamání i prostředí omezené maloměstské společnosti se podepsaly na tělesném i duševním chátrání, upadal do duševní choroby. Začínal se stranit lidí, stal se zádumčivým a plachým, podléhal pití. „Bohdanečští rodáci potřásali hlavami, když jej spatřili v letním vedru v žlutém kožichu, opásaného provazem a bosého, kterak bloudí se svým neštěstím po rynku...“. Upadal rychle v zapomenutí, zemřel ve čtyřiceti letech na souchotiny v Bohdanči 28. 4. 1846.

Nejvíce Langerova proslavily jeho satiry (Kopřivy, Bohdanečský rukopis a Den v Kocourkově – moderní analogie Komenského Labyrintu). Epické Selanky obsahují motivy písní a pohádek rodného kraje. Připomeňme i jeho činnost žurnalistickou, např. působení ve všeobecném zábavníku Čecholav. Silnou tvorbu satirickou v Langerově poezie přehlušuje struna erotická. I proto jsem přebásnil málo dostupný prozaický text Hezká rybářka ze Selanek.

Život básníka podrobně vylíčil už zmíněný František Hampl (nar. 1901) v knize Básníkův ztracený život a v několika povídkách. Právě z jeho doslovu k Českým krakováčkům jsem vydatně čerpal.

Rozlučme se s básníkem jeho slovy, jedním z jeho krakováček.

Písně, moje písně,
Smutné lásky hrany!
Těšte dlouho ještě
Mládence a panny;
Písně, moje písně;
Srdce mého hlasy!
Pozdravte ode mne
Také pozdní časy!

Čechové jsou národ dobrý

I v plném hoři mém tužby mé při mně stály,
Byť v dáli závratnou kdys odejít se zdály.
Nevrátím více již dětinství svého běh.
Snad vlast má jediná pozná ten dávný věk,
Snad vlast má milená pokryje se zas jasem,
Byť já tu nebudu. Však Čechem nejen zdám se.
Zašlý věků hlas, chorého slunce svit,
Potůčku vyschlého tok, mrtvé mé milé cit,
Dávného boje hřmot, trpících vojů hluk,
Hvězd o poledni jas, zmrtvělý ptačí zvuk,
Měst zašlých sláva, síly obmezené tok,
Těch starých králů sláva, den co by dříve rok...
Dalekoť jako sen, jen marný sen,
Však národ přetrvá, nejenom ve snu mém.
Čechové gsau národ dobrý...

Osvobodím se teď od závislosti na Máchově archaickém jazyce a budu pokračovat volněji, zaujat spíše zvukovou stránkou jeho veršů. Rád bych jimi vzpomněl na ty, kteří kdy procítili básnickovy verše nejsilněji, protože byli z rodné země vyvrženi tím nejkrutějším způsobem :

Za lásku k vlasti platili vlastenci naši novodobí
Co před smrtí však cítili, kdo ví, kdo jen to poví ?
Zda zrak ve věčnost upřeli, zda smrti chtěli hledat vrátka ?
Zda víra jejich pevná dost, kdo soudit může, byla-li vratká ?
Rodina, děti, domov vzdálený od Dachau, Ravensbrücku...
Co posilou jim mohlo být ? Jak ven z trápení a vzlyků ?
Zda v prostředí tom ohavném žít mohla poezie, láska ?

Měli síly ještě vůbec dost se slovy básníka se laskat ?

“Ach zemi krásnou, zemi milovanou

Kolébku mou i hrob můj, matku mou,

Vlast jedinou i v dědictví mi danou,

Šírou tu zemi, zemi jedinou”

Dokázali si vybavit verše krásou, líbezností požehnané ?

Snad inspiraci poznáte, třeba ji nepoznáte :

“Láskou velikou, dříve nepřiznanou

miluji svou co milenku jedinou

zemi tu rodnou, od otců mi danou

leckterou dobou bouřnou znamenou

z kříže snímanou i zas připoutanou

tak mnohým branou, mnohým odnímanou

bolesti hloubkou dotčenou dobou zlou

celou duší bolavou, poníženou

sladkou tu zemi, co sluje otčinou.

Jak procházel bych rád cestou královskou

nohou toulavou bral se noční Prahou !

Země ty, má líbezná, na shledanou ! “

“... A to jest největší trápení ducha, že hledám to, o čem vím, že to není.” / Z dopisu K. H. Máchy Janu Benešovi, září 1833/.

Mácha je největší náš romantik, k jeho jménu automaticky připojujeme slova jako vyděděnec, rozervanec... Vskutku byl geniálním básníkem, ale i nevšedním člověkem.

Narodil se v Praze, v rodině mlynářského dělníka, pozdějšího majitele krupařského krámu. Hodně četl, s ochotníky hrál divadlo, rád cestoval, zejména po památkách starší české minulosti a dobře kreslil. Kresby a akvarely českých hradů nemají pro nás jen pečeť zajímavosti, nepopiratelná je i jejich dokumentární hodnota. Ve všech jeho zájmech i ve vlastní literární tvorbě se romantismus plně prostupuje s vlastenectvím.

Jeho postoj k poezii je jiný než Čelakovského nebo Erbenův. Báseň je mu vyjádřením vlastního postoje ke světu, je úvahou o řádu světa a života, o smyslu lidské existence. Lyrickoepická básnická skladba Máj se bezesporu vedle Babičky B. Němcové a Erbenovy Kytice stala jedním ze tří

nejvýznamnějších děl naší literatury 19. století. Přesto jej básníková současnost nepochopila / “ Máj p. Máchy nechci posuzovati, nedospělat’ tato báseň ještě pro kritiku...” , J. K. Chmelenský, Literatura česká r. 1836, Časopis českého muzea 1836; “V pěkném oděvu mrtvé, věčné nic ! “ napsal zase tehdejší kritik J. S. Tomíček. / Báseň líčí duševní stav vězně, který očekává smrt a uvažuje o smyslu bytí. Vynikajícím způsobem jsou zobrazeny proměny dne, kontrasty barev, světla a tmy, čtenář je uchvácen i rytmem a melodií. Protikladnost života vyjadřují protikladné pojmy, mistrně je tu užito konkrétních neotřelých metafor, zvukomalby. Za “ oučel hlavní “ celé básně pokládal autor oslavu přírody.

“Po valný čas se něco nového, povzbuzujícího v literatuře naší očekávalo... Čekalo se na básníka, který národním pravzorem naladěným tvůrčí silou z půdy jeho vyrosté.” Tato slova napsal r. 1858 ve své vzpomínce na K. H. Máchu jeho přítel Karel Sabina. Uveřejnil je v almanachu nazvaném na Máchovu počest Máj. Jím vstoupila do literatury generace, která se k Máchovi hlásila zcela programově. Dnešek vidí v Máchovi duchovního otce české moderní poezie. Zápas mezi Májem idylickým a Májem, který bouří hloubkou svých otázek si musí ovšem každý čtenář vybojovat sám v sobě.

Neznáme pravou podobu Máchovu. Ze svědectví víme, že byl vysoký a štíhlý, měl podlouhlý obličej, modré oči, velká ústa, pěkně formovaný nos, temně kaštanové vlasy, snědou tvář, černé lícousy, knír a bradu, vysoké klenuté čelo... Skutečný portrét však neexistuje.

Jako člověk musel být Mácha excentrický, velmi náročný na sebe i na druhé, v milostném vztahu ke své dívce Lori chorobně žárlivý a popudlivý. Výborně studoval – i při nevelkém úsilí dosahoval vynikajících výsledků; asi překvapí, že jej bavila i matematika. Byl ovšem člověkem rozporů. Rozporné byly vztahy Máchovy k lidem, a to i k osobním přátelům, jeho jednání a vystupování ve společnosti. Cítil se povýšeným, někdy projevoval přehnané sebevědomí. V. Štěpánek ve studii Rozporuplný romantik se zmiňuje o jeho nesnášenlivosti, pánovitosti, agresivitě, ale i o touze po přátelství a lásce. Máchova ješitnost a marnivost se projevovala v odívání. “ Jeho šaty se vždy nějak lišily od běžné módy; nosil modrý frak se zlatými knoflíky, černou vestu upjatou ke krku ovinutém černým šátkem, široký, světle šedivý plášť vojenského střihu s černou podšívkou a límcem, jezdecký bičik a boty s ostruhami a cítil se nejvýše potěšen, když si ho vojáci pletli s arcivévodou. Přestože dlouhé vousy vyšly z oblíby, dal si narůst plnovous a knírek. Podle svědectví současníků působil výstředním a poněkud tajemným dojmem, i když si někdy rád zažertoval a miloval zpěv a smích.”/ Citovanou studii najdeme v knize Bohumíra Mráze Karel Hynek Mácha :Hrady spatřené. /

Mácha po studiu práv nastoupil místo advokátního praktikanta v Litoměřicích. Tam onemocněl, v nemoci ještě pomáhal hasit požár na okraji města, na střevní infekci zemřel 8. 11. 1836, v den plánované svatby s Lori. Jakoby osud v jeho případě povýšil literaturu nad život. Říkávalo se přece o něm, že má železné zdraví. Na tolik věcí stačil, tolik bot při svých toulkách prochodil, tolik znamenal. A přece : pouhých šestadvacet let. Bylo snad určeno, aby svým dalším psaním nerozměňoval tvorbu předchozí ? Nebo je to jinak : obětavý člověk v Máchovi zvítězil nad poetou ? Kdo to může říci ?

Drak dvanáctihlavý

„Půjdu, tatíčku, do světa,
osud svůj změním na léta.“
„Za kamny štěstí nekvete,
doufej je najít ve světě.“
Sám a sám myslivec mladý jde.

Cesta těžká, dlouhá byla,
tu se však noha zarazila.
Vlk v ráz z houští vyběh' v lese,
synkovi jasného cos vece:
„Nestřílej, s sebou mě vem!“

Než se den se dnem sešel,
hlubokým šel stále lesem.
Medvěd náhle vyběh' z křoví,
takto mladíkovi poví:
„Nestřílej, s sebou mě vem!“

Když třetímu dni bylo málo,
co se opět neudálo!
Ze skrejše skalní vyběh' lev
a tato slova mu řek' hned:
„Nestřílej, s sebou mě vem!“

K velikému přišli městu,
vůz s koňmi vezl nevěstu.
Nevěsta ale smutná byla,
draku zlému se přislíbila.
Všude černé sukno, všude truchlo.

Když rok už přece docházel,
princeznu smutek obcházel.
„Pramenové zlí, vší mé bolesti!
Kdo spasí mě od mého neštěstí?“
Tu zprávu kdosi přinesl.

Netřeba bát se neštěstí,
princeznin prsten přinést
hostinský se na hrad jal.

Jedenáct panen drak pohltil,
nejednoho jich obránce zahubil.
„Kdo draka zabije, „kdekdo se ptá.
„Hoj, nebojte se, jsem tu ještě já.“
A princeznu k jezeru provodil.

Když drak se z jezera vyvalil,
mladík život mu přehradil.
Lev, medvěd a vlk draka kousali
krky, hřbet a ohon mu trhali.
Všech dvanáct hlav pak mládec zutínal.

Myslivec dvanáctero hlav zutínal,
jazyky vyřízl a do torby schoval.
Na svoji odměnu nic nečekal
a do světa se zas vydal.
Svůj návrat slíbil do roka.

Kočí byl člověk proradný,
ničemný, podlý, zlolajný.
Princeznu přísahou donutil
říci všem, že ji osvobodil.
Neblahý to osudu zas útek.

A že král své slovo dal,
nemohl zrušit je, neodvolal.
Však dívka to si vymínila,
by svobody rok ještě užila.
A s tím se kočí spokojil.

„Co tomu pravíš, dcero má?“
Král hned se dcery otázal.

„Jak ty se můžeš vychloubat,
nemůž to býti pravda snad!“
Král na mladíka se obořil,
když do síně po chvíli vkročil.
Však myslivec se nelekl.

Z torby jazyky vytáhl,
k hlavám je srovnal, přiložil,
králi tak jasně vyložil,
komu odměna patřit má.
Teď již princezna rmut nezná.

Svatba slavná se konala,
z vísky tam došel jsem i já.
Kdo neviděl, neuvěří,
myslíš-li, že to pravda ztěží,
pověz vše dětem jen tak, jak i já.

Které české dítě nepoznalo Erbenovy pohádky! Také jsem je miloval a jednu z nich jsem přebásnil jazykem Kytice. Do své baladické sbírky Erben ale zařadil pohádku jedinou – Zlatý kolovrat.

Karel Jaromír Erben byl rodákem z podkrkonošského Miletína, pocházel z rodiny ševce a sadaře. Z devíti dětí přežili dětské nemoci jen dva sourozenci Karlovi. On sám se větší část života potýkal s vážnou plicní chorobou. Vystudoval gymnázium a práva. Za studií na královéhradeckém gymnáziu poznal bídy dost a dost: „Mnozí pohlízejí na léta mladosti své jako na uplynulý zlatý věk, žádajíce si jeho, by možné bylo zase nazpět – ale já si toho nežádám – nikoli!“ Pracoval jako archivář a sekretář Českého muzea. Plně se věnoval sběratelské činnosti, sbíral písně, pohádky, říkadla, pověsti české a slovenské. Nepřetvářel je však, za jeho prací tušíme více historika než básníka. V těžkých letech Bachova absolutismu Erben vystupoval jako loajální občan. Jeho oportunismus lze snad vysvětlit hmotným nedostatkem, vlastní nemocí i starostmi o děti. Na fotografiích z pozdních let básníkových vidíme spíše usouzeného úředníka než sebevědomého tvůrce. Nebyl ale neúspěšný a nebyl neznámý. Císařská akademie jej zvolila za svého dopisujícího člena. Ruský car mu udělil řád svaté Anny II. třídy. V jednom dopise se svěřuje, že za překlad staroruského Nestorova letopisu z 11. – 12. století dostal brilantový prsten od velkoknížete Vladimíra.

Erben je bezesporu stálicí české literatury – učili se o něm již naši pradědové. Musíme ovšem dodat, že je to dáno jedinou jeho knihou a vlastně i jedinou jeho knihou původní – baladickou Kyticí. Jí se představil jako pokračovatel Čelakovského, nepsal ale básně ohlasové. „Nejsou to kopie písní lidu, nýbrž v plné míře umělecké výtvoř, pojaté a provedené duchem národním...“ napsal v roce prvního vydání Kytice z pověstí národních Václav Bolemír Nebeský. Jako kritik Máchova Máje začal Erben psát v r. 1836 přímou polemiku s ním – skladbu Záhořovo lože. Báseň vyznívá jako obhajoba osudových sil, na něž nemá člověk žádný vliv. Touto ideou je ovšem poznamenána celá básnická sbírka. Ztvárňuje zde i problém viny a trestu, narušení vztahu matka – dítě.

Pavel Eisner v básni Památce Erbenově píše:

Záhadný traumatik. Zpěv, výron, křídla
v ponuré suti kdes. Je otráveno
něco v té duši u samého zřídla
tam, kde nás všech je nejlidštější věno...

Vzpomínám si na Suchého výrok obdobného významu. Adaptace Kytice v Semaforu bývala hojně navštěvována.

Zlato chtít snad pozlácovat,
slunce svící osvěcovat,
duhu barvou domalovat,
démantu chtít tvrdost zvýšit,
oblakův chtít rychlost spíšit,
toť by bylo rozumnější
nežli tvoje písně, pěvče Erbene,
písně chtít snad písni opěvovat.

Tyto verše napsal Jan Neruda. Přesto řada autorů svými vlastními básněmi reflektuje Erbenovy balady – kromě zmíněných Jana Nerudy a Pavla Eisnera i Jiří Wolker, Jarmila Urbánková, ba i Jaroslav Seifert, z mladších třeba Zdena Bratršovská. Nezapomeňme ani na Fibichův melodran Vodník.

Křest svatého Vladimíra

Zpěv jedenáctý

U našeho chlíva
strnad sobě zpívá,
že z velkého milování
málokdy co bývá.

Perune náš milý,
bože dobrotivý,
hodnou je to chvíli,
co tě všichni ctíli.

Alternace vzbudil
Vladimír Veliký;
zda dobře udělal,
počítal knoflíky.

Jeho mysl moudrá
brzy závěr měla,
by svět to pochopil,
by nestrhla se mela:

Úřad nad bohem
vrchu míti musí,
jinak by lid sprostý
ďál samé psí kusy.

Zmíněný už Nestor
naznačuje trochu,
jak voliti boha,
by neskončil snad v lochu.

Že židé Jahveho
udat neuměli,
vysvětlit neumím,
denáry přec měli.

Nácíček Lojolský
se též Rusům nezdál:
více moci přec má
obyčejný žandarm.

(Němci se chovali
s velkou nadutostí,
ruské mravy jsou jiné,
však též s mnohou nectností.)

Imám bulharský
od Volhy vzkazoval,
jak mešity stavět,
že nade vše korán.

Že však Rusům nelze
vodku zakázati,
neboť je tam zima,
též se žádost krátí.

I panovník velký
slabosti míti může,
zvláště když žena jeho
je nad jiné muže.

A tak Anna Řecká
sama vše dohodla:
„Řecká církev pravá,
právě jsem rozhodla.“

„U carského trůnu
komis se dnes sešla
a po vleklém jednání
takto se usnesla:“

To je, milí braši
celá moje řeč.
K poctě Havlíčkovi
píše mistr Grätz.

Věstník ministerský
přinesl pak zprávu,
jak konkurs dopadl,
co dělo se po právu:

Pravosláví ať se
vždycky s carstvím snoubí,
pro náš stát ruský
je pravé to podhoubí.“

Choť jeho dodává:
„Zdobí ho šediny,
furt na něco nadává
a píše tyhle blbiny.“

Vysvětlivky:

Perun – pohanský Bůh starých Slovanů

Vladimír Veliký – kníže Kyjevské Rusi, s jehož vládou je spojeno přijetí křesťanství

Nestor – staroruský letopisec

Jahne – židovský Bůh

Alternace – střídání, zde úvahy, obavy

Náciček Lojolský – Ignác z Loyoly, zakladatel katolického řádu jezuitů

Anna řecká – byzantská princezna provdaná na Kyjevskou Rus, manželka Vladimírova

Imám bulharský – duchovní i světský vládce Protobulharů

Málokdo získal v širokých lidových masách takovou popularitu a úctu jako Karel Havlíček Borovský – novinář, básník, politik.

Již jako sedmnáctiletý německobrodský gymnazista si vytkl jako svůj životní cíl stát se spisovatelem a sloužit všemi svými silami povznesení národa. Mnohem později napíše v Tyrolských elegiích tuto sloku: „Táhnout světem na zkušenou,

pak s pochodní jít,
naší chaze plamenem veselým
na cestu svítit.“

Rodák z Borové (podepisoval se i Havel Borovský) se měl podle matčina přání stát knězem. Jeho kritický rozum se však nemohl ztotožnit s kasárenským režimem, drilem a formálním pojetím víry, výuky i Boha v pražském arcibiskupském semináři. Neplodnost jiné ideje - panslavismu pochopil za pobytu v Rusku, kde působil jako vychovatel v moskevské šlechtické rodině. Vždy už pak bude poměřovat vše jen a jen svým bystrým intelektem.

Nade mnou nebe pověry,
pode mnou moře zvyků
a já mezi nimi
na slabé loďce zdravého rozumu.

Právě za pobytu v Moskvě začal psát tato krátká satirická dvojverší či čtyřverší - epigramy. Útočil jimi na církev, šlechtu, státní byrokracii a absolutismus.

Neméně nesmlouvavý byl jako žurnalista. Známým a oblíbeným se stal Pražskými novinami, Národními novinami a posléze i týdeníkem Slovan. Noviny Havlíček „přiblížil výhni dne, slohově je zpružnil a zbarvil, dal jim světový tep a hybnou duši.“ (Albert Pražák./ Bojovnost novináře doplnil i o funkci poslance říšského sněmu.

Po prohrané revoluci – v podmínkách počínajícího Bachova absolutismu v listopadu 1851 byl zahájen proti Havlíčkovi soudní proces. Zkušený politik se hájil sám – statečně, sebevědomě a tak přesvědčivě, že porota jej zprostila viny. Po tomto debaklu vládě nezbývalo než hledat jiné cesty k odstranění Havlíčka a tím ke konečnému umrtvení politické aktivity v Čechách. Dne 16. 12. 1851 byl kolem třetí hodiny ranní spisovatel deportován do tyrolského městečka Brixen, jenž se stal na několik let jeho nuceným bydlištěm. Zde také napsal své tři satirické básnické skladby. V Brixenu jistě nestrádal hmotně, citově však ano – odloučen od domova, vlasti. Neustále policejní prohlídky písemností i obavy o rodinu podlamovaly jeho energii i zdraví.

Tyrolským elegiím dominuje havlíčkovský humor a ironie, jak těžko mu však bylo, o tom svědčí dochovaná korespondence: „Nevím, ráčíte-li odjinud vědět nejnovější můj osud, ale jsem vypovězenec z Čech do Tyrol. Včera jsem byl přivezen od policie do tichého údolíčka alpejského, jak nepochybně sám si pomysliti ráčíte, nedal jsem sám ze své strany ani nejmenší záminky nebo příčiny k takovému nakládání se mnou, od té doby, co jsem Slovana vydávati přestal, choval jsem se zcela politicky tiše...“ (Z dopisu Františku Palackému). Vzdát se ale svých zásad, to nebylo v Havlíčkově povaze: „Avšak ani zdejší alpejské povětrí není tak silné, aby můj žaludek mohl strávití jejich systém.“ Když byl z nucené internace r. 1855 propuštěn, jeho žena již nežila. Sám pak zemřel o rok později na tuberkulózu. O jeho pohřbu píše Božena Němcová v dopise z roku 1856: „V pátek od rána chodili lidé jako procesím nahoru, kde v rakvi již vystaven ležel, bylo Vám to podívání k pláči. To nebyla ta prázdná zvědavost, aby se přišli podívat, jaká rakev, jaký ústroj, to a ono prohlídli – staří, mladí, muži, ženy, kněží, vojáci, prostí řemeslníci i nádeníci, každý přišel tiše s neobyčejnou úctou a slze, co u jeho rakve tekly, nebyly falešné. Ruce mu líbali lidé i rubáš, prostá matka ukazovala ho dítěti, co mučedlníka, který trpěl pro národ.“

Zdeněk Mahler poukazuje na jistý rys naší národní povahy. Ve své úvaze Kdo svůj národ miluje, nešetří ho aneb proč nenapíšu hru o Karlu Havlíčkovi Borovském píše: „Ten, který byl proti jakýmkoli legendám, stane se sám legendou.“ Jak oddělit kultovní podobu Havlíčka „křesťálové povahy a mravního heroa“ od neidealizovaného satirika, novináře, politika? Pro lepší pochopení Havlíčkovy osobnosti bych čtenářům doporučil dva svazky Díla Karla Havlíčka Borovského s cennou Stichovou předmluvou (vyšly v osmdesátých letech v Československém spisovateli) a práci Jiřího Moravy Havlíček v Brixenu.

Vedle zmíněných už Tyrolských elegií a zaktualizované irské pohádky Král Lávro napsal Havlíček v Brixenu ještě třetí satirickou skladbu, již však nedokončil – Křest svatého Vladimíra. Nestorův Letopis z 11. Století vypráví o tom, jak car Vladimír dal vhodit do Dněpru sochu pohanského boha Peruna. Tím, že dal básník oživenému Perunovi podobu poníženého a nakonec pro neposlušnost popraveného carského služebníka, získal možnost odhalit libovůli a krutost samovlády. Perun je utopen za urážku cara. Zástupci církve si ale stěžují, že bez boha nelze udržet poslušnost sedláků:

Nám je pánbůh jako pánbůh,
Jenom když je ňáký,
abysme s ním udrželi
v respektu sedláky.

Je vyhlášen konkurz – o místo boha se hlásí představitelé různých církví. Motiv 10. zpěvu jsem převzal do svého – zde jakoby samostatného – zpěvu jedenáctého. Satirickému charakteru básnické skladby odpovídá lidovost, písňová sloka, jednoduchý verš.

Matička má

V očích mě cos světélkuje
na mysl mi cos přichází
vše tak ve mně jasně hude
vyvolává úsměv v tváři.

Matička má vypráví mi
zase jsem tím kloučkem malým
písničky hezounké zpívá
příběhem mě baví snovým.

Poslouchám co dítko smavé
ruku její k sobě tisknu
pláč však záhy spustím valem
nevím ještě, že sním jen o snu.

Kolik hlav ta saň zlá měla
jako, že je Honzík zrubal
co princezna na to děla
když jí pak svou ruku podal?

Vzpomínka odešla rázem
tak náhle je odehnána
vzpomene si někdy také
sousedovic Lidka zrána?

Teď tu stojím nade rovem
matka v nějž je pochována
přehořké se slzy lijou
v srdci krutá zbyla rána.

Neruda, velký Neruda, náš první moderní spisovatel evropský, jak napsal Karel Čapek. Básník stále hledající, „pozorovatel a soudce života“. (B. Balajka) Uvedenou básni chtěl jsem připomenout jednu z konstant Nerudova bytí – hluboký synovský cit. Báseň je ovšem i návratem do dětství, proto by jejím mottem docela dobře mohla být slova spisovatele Františka Kubky: „Zasmušilý starý mládenec psal vždycky s hlubokou něhou o dětství a o dětech. Rozuměl jejich duším a proměnil své vědění o nich a svou lásku k nim ve své nejdokonalejší verše.“

Každá literární učebnice připomíná, že Jan Neruda nebyl za svého života náležitě doceněn a že dlouho pomyslné prvenství v dvojici Neruda – Hálek patřilo druhému z nich. Proto ani my se nevyhneme jistému srovnání. Protikladnost Nerudy a jeho literárního a redakčního druha Vítězslava Háalka (oba byli členy „družiny májové“) vyplývá z osobních povahových rysů obou mužů. Citově bezprostřední Hálek, básník schopný rychlé improvizace, autor radostných a optimistických veršů, navíc pohledný muž a na straně druhé skeptický a ironický Neruda, který tvoří pozvolna a těžce a rozhodně nechce harmonizovat skutečnost. Přesněji to pojmenoval opět Bohuš Balajka ve svých

Přehledných dějinách literatury I: "...drsný až skřípavý tón, skoupé užívání básnických obrazů, snaha po přesném pojmenování, které nepohrdá ani hovorovým slovem, kontrastuje s Hálkovou líbivostí, konvenční poetičností a mlhavostí výrazu."

Z Nerudovy biografie připomeňme i my to, co se připomíná nejčastěji – chudé poměry, ze kterých vzešel a dětství a mládí strávené na Malé Straně. Pocit společenské křivdy a vědomí sociální nerovnosti se nemohly nepodepsat na sociální notě Nerudova díla. Právě tak v něm však najdeme i vlastenectví, ba národovectví. Po práci v různých denících zakotvil na dlouhá léta v Národních listech. Nerudovu žurnalistiku ani prózu zde ale vzhledem k zaměření této knihy připomínat nebudeme. Nebýt cest do zahraničí byl by život starého mládence vyplněn jen prací a od sklonku sedmdesátých let vleklými nemocemi. Zmíněný už František Kubka píše ve svém Setkání s knihami o tom, jak jeho otec vídal Jana Neruda „chodit těžkým, ale vznešeným krokem po Ferdinandce...V knoflíkové dírci na klopě kabátu míval vždycky čerstvou růži. Lidé před ním smekali.“ Dodává, že tehdy už ale básník nevystačil s binoklem na očích a s holí v ruce, po Praze jej vodil najatý zřízenec, tehdy zvaný „expres“.

Lidský i umělecký vývoj básníkův je obsažen v šesti jeho básnických knihách. Od pesimismu kritikou odmítnuté první sbírky Hřbitovní kvítí přes Knihy veršů s básněmi epickými i intimní lyrikou pokračoval Písněmi kosmickými. V nich se mu jeho koníček – zájem o astronomii stal základem pro pohled na vztah mezi lidmi a národy. Nejpřitažlivější jeho knihou se staly bezpochyby „Balady a romance“. Svě nitro odkryl snad básník nejvíce v Prostých motivech. Posmrtně byly vydány Zpěvy páteční Jaroslavem Vrchlickým. Pro Neruda je typický realismus, srozumitelnost, epičnost, reflexivnost, humor a skromné výrazové prostředky.

Takto charakterizoval největší literární osobnost 2. poloviny 19. století kritik F. X. Šalda v roce 1905: „Je bezmála tak samozřejmý jako slunce, voda, tok oblaků, zpěv ptačí, jiskření hvězd a vůně trav a všechny dobré, přesladké a silné dary života. Dobyl poezii dojmy, názory, city, pojetí, výrazy a slova, které byly pokládány za utonulé a ztracené v blátě dní a všednosti, poněvadž nikdo neměl dost síly, aby je zdvihl, očistil a ukázal v přirozené věčné kráse a vážné slavnosti... Měl strašnou odvahu, že vzal slova z ulice, nemytá a nečesaná, jak je zastihl a učinil z nich posly věčnosti.“

Být jako duby

„Jste jako duby,“
tak děl ten král
a českým bratřím
klidu nedopřál.

Víra nám drahá,
snad něco však
v naší vsi rodné
zpříma bude stát.

„Jste jako duby,“
jen rychtář prál
a ze své obce
nejradš by je hnál.

Doubek u mlýna
necht' mnohým napoví,
že pevnost v přesvědčení
nad drahé kamení.

„Jste jako duby,“
jim farář lál,
když víře katolické
ni jeden sluchu nedopřál.

Být jako duby,
na své víře stát,
památku dědů
chcem věčně zachovat.“

„Berani zatvrzelí,“
jim král teď řek',
„přání mému však
musíte vyhovět.

Když jako duby
mníte stále být,
jinde musíte
hledati sobě byt.“

„Zemi lahody plnou
co matku opustit?
Zdaž napraví se chod věcí?
Budem kdy vlast zas zřít?

Vítězslav Hálek, v dětství a mládí vlastně ještě Vincenc, se narodil v Dolínku. Tam i na jiných místech byl jeho otec nájemcem vesnických hospod. Hledáme-li v Hálkově díle onu „naši vesnici“, pak jí jsou dvě české vsi. Zmíněný už Dolínek na Kralupsku (žil tam do svých šesti let) a pak vesnička Zátvor na Mělnicku, o níž vyznal: „Nevím, zdali proto, že tam nejprve jsem si zamiloval modrou oblohu a pod ní vše, co roste a kvete; že tam dětskými hrami počal mne vábit život, ves, pole, Vltava... nevím proč, ale miluji mělnickou krajinu a dosud o vše, co mně milé, s ní se dělím a na ni přenáším.“

Student Akademického gymnázia v Praze se měl stát knězem, jak si to přáli rodiče. Zvolil si ale filologická studia a profesorské povolání. Nebyl studentem nejpilnějším a z Pamětí J. V. Friče víme, že rodiče Hálkovi dostávali dopisy s doporučením, aby „studií si nehledícího synáčka raději domů k výčepu povolali, než aby měl ve společnosti prostopášných kumpánů na duši i na těle zkázu vzít.“ Jako domácí učitel přišel do rodiny advokáta dr. Mikuláše Horáčka, jehož dcera Dorotka se stala

básníkovou šťastnou láskou a posléze i jeho chotí. Sňatek s dívkou z bohaté pražské rodiny zbavil Hála existenčních starostí a umožnil mu tak věnovat se literární práci. Studia nedokončil.

Od roku 1858, kdy se zúčastnil jako jeden z hlavních organizátorů vydání almanachu Máj, stál v samém čele našeho tehdejšího literárního a kulturního dění, ba v popředí českého národního života vůbec. Inicioval otevření Prozatímního divadla (otevřeno bylo jeho „Králem Vukašínem“), podněcoval sbírky na divadlo Národní. Vynikl jako člen výboru Umělecké besedy. Sám řídil postupně několik společenských a literárních časopisů, Lumír, Zlatou Prahu, Květy. R. 1861 vstoupil jako redaktor do nově založených Národních listů, v nichž získal proslulost jako fejetonista a kritik a vytrval zde až do své smrti v r. 1874. Především ale byl tvůrcem – oslnivým lyrikem, dobrosrdečným vypravěčem ve své epice i próze, bystrým realistickým pozorovatelem – žurnalistou, ale i nepříliš úspěšným dramatikem.

Miláček dívek a dam vybočoval z obvyklého českého typu – měl husté havraní vlasy, snědou tvář, jiskrné oči . „A toto vzezření neklamalo o povaze,“ píše Vojtěch Jiráček ve svém doslovu ke knize Básně Vítězslava Hála (vydala Družstevní práce v Praze r. 1940). „Nebylo v něm nic severanského, nic zamklé přemítavého, nic do sebe zabořeného - spíš něco jižního, milujícího rozmáchlé gesto a zvučné slovo, něco junácky křepkého a sebejistého, něco neuváživě výpadnického a vesele zápolivého. Tvůrčí ukázněnost byla mu neznáma stejně jako střídmost básnického účinku nebo smysl pro strohé linie i vyváženou jednotnost celku...Ale chybělo mu také vědomí o důležitosti odstínů a přechodů, o složitosti společenských zjevů i moderní duše, ono vědomí, které bylo v tak vysoké míře vlastní Nerudovi.“ Nejvlastnějším autorovým tvůrčím pramenem bylo důvěřivé opojení životem. Přátele přitahoval všestrannou aktivitou, družností, nezištností i obětavým nadšením.

Hálek nebyl a ani nechtěl být myslitelem, chtěl být slavíkem, přičemž o poslání poety měl vysoké mínění:

„Nedobře lidem bez zpěvu“ -
tak bůh v svých soudech mluvil -
a stvořil lidem básníka
a to mu věno uvil:
„Co živ jsi, m neměj pokoje,
jen o bolestech zvídej,
a v naději vždy oklamán,
svůj chléb jen v pláči jídej.“

Za obrazem lidového písničkáře v Pohádkách z naší vesnice tušíme rázovité figurky šumařů, jež mohl tak často pozorovat jako chlapec v hospodách provozovaných otcem:

Nad našeho písničkáře
neznám reka se zbraní.
Bez vojáka, bez císaře
lid i zem si podmaní,
a co v něm uzrává,
v dar co píseň rozdává.

Muž, který překypoval činorodostí a zdravím, byl v září 1874, po osudné cestě do Krkonoš, postižen zánětem pohrudnice a následný rozklad krve mu přivodil smrt. Předčasná smrt, jež tak nečekaně přerušila šťastný a plodný život, se zdála být beze smyslu. Odešel v zenitu své slávy nej přednějšího českého básníka, v době plného rozmachu tvůrčích sil, ušetřen, jak si to vždy přál, uměleckého zevšednění.

V závěru cyklu V přírodě čteme: Ach býti pěvcem v také ráno,
a potom zhasnout třeba hned!

S odstupem času vystihl povahu tohoto tragického a přece záviděníhodného básnického osudu Jan Neruda ve své Vzpomínce na Hálek v Prostých motivech, báseň končí slokou:

Zamyšlen dívám se oknem ven
a chvěju se, podoběn věchu-:
musí to přece být pěkné jen,
když člověku prchnou dny poslední
tak v plničké záři, tak v spěchu!

Jiný pohled zaujímá ve svých portrétních miniaturách Setkání s knihami František Kubka: „Vytýkalo se mu, že nikdy nevypsal pravou lidskou bolest. Což je nedostatek bolesti také hřích? Nebyla smrt v devětatřiceti letech vrchovatou náhradou za všechny bolesti?“ Z básnického díla Hálekova největší čtenářskou oblibu získaly „Večerní písně“ (1859), v nichž tehdy v době jejich vzniku byl právem spatřován největší básnický čin mladé nastupující generace. Antal Stašek ve svých Vzpomínkách píše: „...všechn jeho životní i umělecký názor odpovídal náladě tehdejšího mladšího pokolení; měl připravenou půdu; nemusil si pracně dobývat myslí; našel duše dokořán otevřené.“ Láska a poezie jsou hlavním předmětem Večerních písní: „I myslil jsem si, jak by as

bez lásky bylo světu:
svět byl by pustopustá poušť
a v světě žádných květů.“

Hálek je od samých svých literárních počátků především lyrikem – vrcholem jeho lyriky se pak stává velký trojdílný cyklus ze začátku let sedmdesátých V přírodě. „Sbírka V přírodě jest nejzralejším dílem Hálkovým, básnický i myšlenkově, a vůbec vrcholem jeho životního díla ...“ (F.V.Krejčí). Sbírkou není jen obrazem jarní přírody, ale i vyjádřením autorovy touhy po svobodě a rovnosti lidí. Tento princip se snaží vyjádřit i svými básnickými povídkami.

Ve starších epických básních Hálkových, často umělecky odvozených, bývá výpravné jádro básně zaměřeno, logická stavba celku uvolněna. Teprve na přelomu let šedesátých a sedmdesátých se Hálekova epika přibližuje více realitě, v Pohádkách z naší vesnice pak dospívá k mistrnému ztvárnění života českého venkova. (Skutečnými pohádkami je jen málo skladeb z počtu šestatřiceti.) Básnickou sbírkou vyjadřující soucítění s prostým člověkem jsem se nechal vést ve volbě tématu.

Ano, Hálek byl milován, okouzloval optimistickým pohledem na život, harmonickým viděním světa. Jeho verše vynikají melodičností, zpěvností, byly často zhudebňovány, jsou líbivé a snadno zapamatovatelné. Čím působila jeho poezie nejsilněji, je bohatství obrazů. To konstatuje i citovaný už Vojtěch Jiráček: „...projevuje tolik obrazivě vynalézavosti, tolik svěžesti a novosti postřehu, tolik básnické síly i, zdá se, tolik uvědomělé práce, že se musíme sklonit v úctě před touto dovednou i důslednou realizací jistého uměleckého ideálu.“

Lesk básníka, kdysi až přehnaně oceňovaného, postupem doby uhasínal. Jasně formulovaný kritický hlas vůči Hálkově tvorbě zazněl, jak jinak, s nástupem generace devadesátých let, přesněji řečeno článkem J. S. Machara r. 1894. Zájem i boj o Hálekův tým ale neskončil. Jiný příslušník generace devadesátých let, F. X. Šalda, jinak hodně skeptický v soudu o Hálkově tvorbě, uzavřel r. 1935 svých Několik poznámek o Vítězslavu Hálkovi v Zápisníku slovy: „Na asfodelové louce podsvětlné jeho stín není posud ani opuštěný, ani vybledlý. Teprve když se přestane o tebe svět starat, když o tobě

nemluví, tebou se nevzrušuje, kdy nikdo na tebe neútočí, nikdo tě nebrání, jsi dokonale mrtvý. Hálek má do toho stadia zledovělé lhostejnosti ještě dosti daleko.“

Strašidelná loď

Teď, chceš-li, v pohádek kouzelnou říš
mě tiše a pokorně následuj,
však kontury známé – ty nehledej,
v ní lípa či dub nejsou domovem,
ať provází tě jasmínu vůně
čárným příběhem.

„A psáno je v knihách svatých, Franku,
že osudu svému neunikneš,“
tak poučil mě muž jeden starý,
na tržišti, sunny to vyznavač.
Nad čajem vonným mi vyprávěl pak-

Tak – zemřel kupec jakýs v Balsoře,
však velký nechal synu majetek
a sluha starý mu co pánu řek:
„Jak otci tobě sloužit budu rád,
teď z Maroka do Indie cestu
se zbožím zdárně máme vykonat.“

Za cesty té bouře přišla hrozná,
hned plachty svinout kázal kapitán,
nad bouři hrůza větší je tu ale:
„Tam... blíží se smrt! Loď ztracena je!“
se jali námořníci naříkat.
Ty, posluchači můj, nevíš dosud,
že mrtvých loď věští smrti vpád.
I vskutku osud zlý naplnil se:
loď zničena, člun s námořníky pad
do hloubi vod, též hrdina náš sám
tak skončil by nebýti sluhy však,
jenž zachránil ho; vítr je pak hnal
k té lodi příšerné, zla příbytku.

Po lanu se vyšplhali na loď.
Ó hrůzo hrůz! Třicet mrtvol na ní,
ke stěžmi statný přibit kapitán.
I pomodlivše se k proroku oba
v stín podpalubí vešli – krmě dost
i zásob hojných – perly, hedvábí...
Že hrůza může ještě větší být,
té jistoty Abdul nabyt brzy,
ji noc stvrдила – v půlnoční to čas:

na palubě hlasy, řev opilců,
však hodinu jen trvá tento děs.
Tak nocí pět dáno jim tu prožít,
pak nápad spásný Ismail starý měl –
na plachty z koránu rčení napsat.
Pak Alláh přinesl jim záchranu.

U indického přistali města,
tam země počet vzala z mrtvých těl,
však jeden z těch ...oči otevírá,
za vysvobození své děkuje
a takovouto řeč k nim pronáší:
„My všichni byli cháska pirátská,
když nám zlo ale derviš vytýkal,
já zabil ho – než zemřel, proklel nás
k onomu životu – neživotu...
pak vzpoura mužů mých znamenala
ten zmar, jehož svědky už byli jste.“
To dořekl a rozpadl se v prach.
Pak Abdul zboží prodal, zbohatl.
Co poutník v Mekku modlil se pak vždy
za duše mrtvých oněch pirátů.
Tak vidíš, cizince, že neštěstí
se v štěstí může znovu změnit zas.
Co nevíme, je, kdy a proč se stane
tak, zbývá nám v Boha jen víru klást.

Vysvětlivky :

Frankové – někdejší arabské označení pro Evropany

Sunna – islámská tradice Mohamedových výroků a činů, Sunnu vyznávají pouze sunnité, nikoliv šíité

Básník, prozaik a dramatik Julius Zeyer se narodil v roce 1841 v Praze do měšťanské rodiny. Otec, Jan Zeyer, velkoobchodník se dřevem, měl francouzské předky, matka pocházela z pražské židovské rodiny. Doma se mluvilo německy, živé styky s českým prostředím ale nechyběly. Rozsáhlý tesařský závod na pražském Novém Městě syn odmítl převzít, ačkoliv byl k tomu školen na německé reálce, praxí ve vídeňském Fellnerově velkoobchodu dřívím i tesařskou zkušenou po různých městech Evropy od Paříže po Hamburk.

Zeyer byl velmi vzdělaný, zabýval se filozofií, mytologickými soustavami, studoval poezii různých dob a zemí, učil se jazykům. Vedle němčiny od mládí uměl dobře anglicky a francouzsky, brzy četl italsky, španělsky, polsky i rusky. Ačkoliv ztroskotal u zkoušky dospělosti na matematice a univerzitu mohl studovat jen jako posluchač mimořádný, propracoval se v jedinečného znalce světové literatury. Hodně cestoval, vábila jej patinou starobylosti posvěcená historie různých národů. Přitahován byl zejména Francií, Itálií a Ruskem, kde za svého dvojího pobytu působil jako vychovatel a společník ve šlechtických rodinách.

Z rodného domu v někdejší Mariánské ulici (v místech Vrchlického sadů) se přestěhoval do Liboce u obory Hvězda a po třech letech na Vinohrady. Touha po tichém místě jej roku 1887 přivedla do Vodňan, v nichž strávil dvanáct let. O přátelství svých rodičů, bydlících tehdy ve Vodňanech, s básníkem píše ve svých pamětech Otakar Štorch – Marien. V listopadu r. 1899, po své poslední cestě do Ruska, opustil Zeyer Vodňany definitivně. Za čtrnáct měsíců nato zemřel v Praze ve věku šedesáti let a byl jako první pohřben na vyšehradském Slavíně.

O vztahu básníka k českému národu píše ve svém Setkání s knihami František Kubka: „Potomek bohaté rodiny ....přilnul, nadaný hoch cizího jména i původu, působením své české chůvy k jazyku, který nebyl jeho mateřtinou, a k národu, z něhož nepocházel, s takovou vášní, že se z něho stal až bolestně rozcitlivělý Čech... Znalec celé Evropy nesmírně miloval nejen Prahu, nýbrž i venkovskou českou krajinu. Ale ve svém uměleckém díle důsledně popíral svou dobu, jejímž byl legitimním, ale nespokojeným synem...Ať Zeyer psal cokoliv, vždycky to byl umělecký pokus, který nemohl v citově smyslném a rozumově realisticky českém písemnictví zůstat neosamocen. Celý básnický život byl obětován tomuto útoku na nemilovanou současnost. Současnost se pomstila.“

Jako přesvědčený demokrat se stával národním i sociálním radikálem. Útočil na pasivitu i malověrnost české společnosti, bouřil proti měšťanské morálce. Zejména v osmdesátých letech se u něho stále víc stupňovala nespokojenost s českou politikou i životem. Znechucovaly jej i neustávající výtky nečeskosti látek ze strany kritiky. Jeho politické smýšlení lze charakterizovat jako republikánství, antiněmectví a odpor k Habsburkům.

Zeyerova tvorba představuje dramatický, ale těžko přístupný, realitě vzdálený svět. Vtěloval do něho svou touhu po kráse, výjimečnosti, vznešenosti. O evokaci českého dávnověku se pokusil v cyklu epických básní Vyšehrad. Letopisy lásky jsou významnou částí té jeho tvorby, již on sám označoval jako „obnovování starých obrazů“. Mínil tím samostatná a často velmi osobitá, ba s předlohou polemizující zpracování cizích látek. Čerpal z mýtů a legend českých, francouzských (Karolínská epopéja), ruských (Zpěv o pomstě za Igora). Zpracoval ovšem i látky staroegyptské, čínské, japonské, indické, italské, antické. Lákala jej idealizovaná rytířská civilizace. Podle tradice irské a keltské napsal Kroniku o svatém Brandanu.

Neopakovatelným způsobem uměl vyvolávat cizí, exotické prostředí, vynikal uměním metafory, působivými epitety, především byl ale dobrým vypravěčem. Tradiční rýmovanou poezii nahradil pětistopým jambem zakončeným kadencí. Tohoto verše, jenž připomíná hrdinský starofrancouzský verš, užíval ve své epické poezii až na výjimky. Zvláště působí, když jej užívá i při zpracování milostných témat. Jamb je vzestupná stopa skládající se ze slabiky nepřízvučné a přízvučné. S jambickými verši nemají ale čeští básníci jednoduchou práci. Jelikož čeština má přízvuk na první slabice, vypomáhají si třeba tím, že na začátek veršů umísťují nepřízvučná, jednoslabičná slova (pokud možno nevýznamná) a na konec verše zase jednoslabičná, ale významem zatížená slova (třeba i s dlouhou samohláskou).

Jak se vlastně na básníka Julia Zeyera dívá literární historie? Bývá řazen mezi lumírovce. Snahou otevřít českou poezii světovým podnětům se určitě shodoval se záměry Jaroslava Vrchlického – v tomto smyslu byl, myslím, i jeho rivalem. Přátelství mezi oběma literáty skončilo po několikeré a posléze konečné roztržce. Literárních bojů se ale pro svoji nevýbojnou a uzavřenou povahu Julius Zeyer neúčastnil. Tradičně bývá vykládán jako měkký snílek, básník ženské citovosti, člověk bez zájmu

o praktický život. To by ovšem bylo hodnocení ne zcela spravedlivé. Obchodnická houževnatost jeho rodu jen u něho nabrala jiných podob – přetavila se v úsilí o stálý umělecký růst.

Tvorba J. Zeyera je těžko zařaditelná, výjimečná, kdesi jsem narazil na výstižnou metaforickou přezdívku „exotický pták české literatury“. Byl spíše novoromantikem se silným zaměřením na duchovní hodnoty. Romantismus si u něho podává ruce s tristanovskou milostnou poezií, gotikou staročeské legendy, ale i s podnětem zbrusu novým – impresionismem. A tak snad nepřekvapí, že i samotný F. X. Šalda se musel – po prvotním odmítnutí – k objektivnějšímu posouzení Zeyerovy tvorby propracovat.

A ta mystika? „...mystický křesťan, ne protože víru cítil, nýbrž, že mu to přikazovala jeho romantická filozofie. Protože jsme v dějinách neměli Rolandy, Olivieri a Karly Veliké, daroval nám je.“ (Fr. Kubka). V Itálii byl zaujat schopností zřeknutí se světa. V letech devadesátých v něm sílila touha uchýlit se do klášterní samoty, považoval to však za málo statečné. Vyjádřením náboženských, byť značně necírkevních představ básnickových je působivá báseň Na Sinaji.

Když začínal, vrcholil umělecký historismus. Na konci století však převážil příklon k lyrice, povídky veršem působily na začínající básníky generace devadesátých let jako anachronismus. I zásluhou Zeyerovou došla epika, ovšem změněná, nového uznání.

I dnešnímu čtenáři mohu Zeyerovy epické básně doporučit. Snad jimi bude unesen tak, jak se to stalo mně. Rozhodně ty verše „nešustí papírem“. Protože si básník bral náměty epické poezie z mýtů, bájí a pověstí a protože své pojetí mravních hodnot opíral o filozofii lidových pohádek, sáhl jsem po pohádce i já. Z prózou podaných Pohádek Wilhelma Hauffa s orientálními motivy jsem vybral Strašidelnou loď.

Předkové moji

Tak prostá a samozřejmá též
je smrt osudů uchřadlých.
Tak zdála se – teď cítím to jak lež,
vždyť nepoznal jsem jejich žití.

Předkové dávní – teď rovy beze kvítí!
Jistoty jejich – kříž, práce, rodná ves.
Láska i radost, však nevěděl bych přec,
kam bolest poděla se – v hrobech propadlých?

Jsem jedním z řady, žiji jenom dnes.
Ten stín jsem zdědil, já – z listů odpadlých.
Však nelámu se, odolávám, věz !
A vichřice zášť mě neskosí, snad schýlí.

Oráč jak oni nejsem, pole není mé živobytí,
však pluhem – perem svým bych rád též
vyoral brázdou nejednu – prostou a jasnou věc
slovem svým. Toť z úkolů nesnadných.

Tak řeč i hrouda rodná pojítkem mi jest
s dávnými mrtvými životů nelehkých
Jistoty dětinné? Ráj čárny jen vzpomínky lest.
Až Země políbí mě rtoma, nebudu než to kvítí.

Ze školních lavic si celé generace odnášejí povědomí o zbirožském rodáku, čelném lumírovci Josefu Václavu Sládkovi jako o lyrikovi české krajiny s náměty dětství, domova a vesnického života i klasikovi poezie pro děti. Také jste se učili nazpaměť Velké, širé, rodné lány či Lesní studánku?

Jaký ale byl člověk? Vzpomíná Václav Šnajdr: „Byl tehdy štíhlý, vytáhlý, ramenatý mladík, tváře osmahlé. Mluvil srdečně sic, ale vážně na své mládí. Zahorlil, zahoroval si, ale přesto jistá elegičnost, již měl v přirozenosti a básních svých, obestírala jeho bytost.“ Sládek byl svým bytostným založením pesimista, elegický ráz mají už i jeho rané verše. Připomeňme na tomto místě předčasné úmrtí jeho první ženy.

Sládkově poezii je vlastní citovost, ale také nesentimentálnost, jak se liší od patetických básní Čechových! Jak Sládka viděl literární kritik Arne Novák? „Sládek – elegik jest mužný básník od hlavy až k patě: nekochá se ve výbuších citových, nýbrž škrtí je slovem úsečným a hrdým...“ Mužnost a vyrovnanost s osudem – tyto ctnosti připisoval básník opěvovanému sedlákovci i české národní povaze.

Při bližším studiu Sládkovy poezie si všimneme, že básník záměrně verš deformuje zpřetrhaným slovosledem („tiš na hřbitově kostmi na posetém“), má zálibu v novotvarech, je mu vlastní opakování motivu a především jistá zájímavost. F. X. Šalda v Zápisníku, ročník IV, 1932 píše: „Pravý Sládek je básník slova úsporného a sevřeného, zjízveného, řekl bych bolestí, v nejlepších svých věcech je lapidární, jde za zhuštěnou jadrností, skoro za gnómou..“.

V posledních letech života tělesné utrpení, způsobené nervovou nemocí, překonával houževnatou prací. V listě Zeyerovi z 5. května 1889 o tom sám napsal: „Život, smrt, a co dál? – Já už ani nepřemýšlím o tom. Mám – li pravdu říci, a tu zas jen Tobě říkám: já už nežiju. Život můj je za mnou. Nemiluji tu existenci polovičatou, v které jsem a úplného a tmavého stínu, do kterého zapadávám, se nelekám...“ Jinými slovy to říká Ladislav Stehlík: „V svých nespavých nocích slýchal zdlouhavé zašplouchání řeky Léthé, ale její vábení jej neděsilo, naopak, promítalo mu smysl života do nových perspektiv a jistot.“

Mnohé jeho básně jsou pak prožitkem osudové chvíle, reflektují okamžiky mezi existencí a zánikem, mezi životem a smrtí, nestýská si ale, je to poezie - ještě jednou to slovo zopakujme – mužného vzdoru.

Vysvětlivky: gnóma – lapidárnost odvozená od krátké veršované či prozaické prűpovídky, oblíbené zvláště ve starověkém Řecku.

„A Lidskost ... blaho všech si píše na prapor“ (S. Čech)

I píseň moje pívá z oněch zřidel,
i k heslům mým se řadí Svoboda.
Lidskost tak rád bych v historii viděl,
leč reků pych či láje rmut? Čeho to podoba?
Jarmem potupným tyl skloněn – vládne bič.
Co na leb lidu vzdornou? Knůtu, stín šibenic!

Ponoř se v historie rub, nehledej jenom líc.
Čeho je zvěstí? Mníš vidět víc než biče svist?
Od Spartakových družin tam leží tohle jho.
Kde těchu hledat? Jak v těžkých m' hách se nořit!
Od věků temných přes hnutí selská se z lidu nesmeklo.
Alterego: Dost však – jiného cos teď' pojďme tvořit!

- Nejsi přec pana Čecha současníkem,
tvůj jazyk jiný musí být, ne však cíl,
na boji odvěkém se snaž být podílníkem,
ten terén nezplaněl, mění se jenom styl!

Však v zápas věčný vejít? Zda mohu si být jist,
že má řeč váhu větší může mít než suchý list?

Žijeme v čase plytkosti i náhlých létavic,
otázek osudových i malicherných tahanic.
Jak falešně pak může znít to slovo – I humanité!
Lidskými právy žijeme, Lidskost klademe do hrobu.
Snad snímek hloubkový? Co, doktore, uvádíte?

„Nález je pozitivní.
Homo homini monstrum“

Kde však je lék, v čem hledat obrodu?

Alterego:
Den smíření však může nastat,
nezapomeň na jednotu Života
Nejsou to slova jen, není to zázrak:
sjednocené pole, kvantová fyzika...
Láska, Svoboda, Změna – těch jmen je víc,
Božích těch jmen není to ani polovic.

A proto :

I v době bomb a jaderných hlavic,
in tempore úskočných politických pranic,
kriminálních afér a mediálních štvanic,
in time přetvářky a sobectví bez hranic
’al-jawma fanatismu tuhého – strůjce nových hranic
ten „prapor“ nezvětšel – co může platit víc!

Vysvětlivky :

„Homo homini monstrum“ – člověk člověku netvorem

Alterego – vnitřní hlas, druhé já

In tempore (latinsky), in time (anglicky), ’al-jawma (arabsky) – v době, v této době.

Nejvýznamnější osobnost ruchovců, „poslední básník doby obrozenecké“, hlasatel sociálního a národního vzdoru – ano, to byl Svatopluk Čech, ve své době snad nejlidovější náš básník. Jeho dílo lze pochopit jako svorník mezi obrozeneckým romantismem a demokratickými ideály druhé poloviny 19. století.

Už jeho Jitřní písně (1887) a Nové písně (1888) vyjadřují vlastenecké nadšení a bojují proti malověrnosti. V dějinách české literatury neměl ale obdoby ohlas Písní otroka (1894), vždyť jen během jediného roku vyšlo 24 vydání Občanská lyrika ovšem u renomovaného epika překvapila. V porovnání se Zeyerem a Vrchlickým vyhrával Čech jednoznačností a šíří čtenářského ohlasu a právě jen básnické dílo Jaroslava Vrchlického bylo rozsáhlejší než dílo Čechovo, jehož sebrané spisy obsáhly v letech 1898 až 1910 celkem 30 svazků.

Čechovy básně zasahovaly do politických bojů 80. a 90. let a bývaly deklamovány na táborech lidu a na schůzích programově sobě velmi vzdálených politických organizací, což bylo dáno neurčitostí, mlhavostí i alegoričností Čechových veršů. Popravdě řečeno Čech působil na čtenáře daleko víc proklamovanými myšlenkami než uměleckými kvalitami. Řečnický styl plný silného patosu a vnějškové zdobnosti připomínající jazyk tehdejších novin našel kritiky již v době nástupu literární moderny, generace vyznávající subjektivní prožitek. Pro generaci neumannovskou a pak i nezvalovskou byl S. Čech přímo ztělesněním starého, překonaného umění – statičnosti a popisnosti. A dnešní pohled na básníka? Výstižně jej, myslím, vyjádřil Vladimír Prokop, autor učebních textů Literatura 19. a počátku 20. století: „Svatopluk Čech je čítankovým příkladem toho, jak literatura, která kromě svých uměleckých hodnot vzala na sebe také poslání sloužit politickým ideálům, postupem doby stárne a stává se jen svědectvím své doby.“ Na tento klad i zápor Čechovy tvorby, její časovost, nemohl jsem ovšem svým textem nereagovat.

Obraťme však onu minci – je to tak málo, slouží – li literatura svým apelem době, pro kterou je určena? Spisovatel František Kubka v Setkání s knihami: „Občan Svatopluk Čech byl větší než společnost, ze které vzešel. Svou pravdu zastával neústupně, nezištně a bez touhy po slávě. Svůj lid miloval s dojmavou vroucností. Stal se proto básníkem národního hněvu.“

Jako člověk skromný a skeptický k sobě měl S. Čech k suverénnosti věštce a proroka daleko. Tento pěvec hrdého, bojovného a nesmlouvavého češství (podobné charakteristiky najdeme v každé literární učebnici) byl dobromyslným, mírným člověkem. Tento neženatý samotář, nesmělý a neprůbojný člověk odmítal zasloužené pocty. Tak se například ani přes vynucený slib nezúčastnil večera pořádaného u příležitosti jeho a Vrchlického výročí. Postřeh ukazující, jak osobní Čechovy rysy se promítly i do jeho veršů, nacházíme i v Čapkových Hovorech s T. G. M. (Čs. spisovatel Praha, 1969, str. 79). T. G. Masaryk o Čechovi: „...byl to plachý, rozpačitý člověk, i v jeho poezii jsem vycítoval

jakousi nekuráž podívat se věcem a poměrům plně do tváře, vemte si, jak byla i v Písniích otroka jeho satira docela neosobní, všeobecná, mlhavá.“ Svědectvím velké skromnosti a přes obrovskou oblibu naprostého nedostatku autorské pýchy jsou právě zas Čechovy verše samotné:

Fráze (ze sbírky Jitřní písně)

Mně zdá se, když tak mluvou nehledanou
své city, dumy vkládám do zpěvu,
že leckdo hodí knihu moji stranou
a v pohrdavém řekne úsměvu :
Oj, brachu, tvoje píseň není nová,
jde vyšlapanou všední pěšinou,
v děk davu známá, ošumělá
tká sobě za výbavu lacinou,
ji hluchým, planým třeskem doprovází
zvon frází...

Vyznání (ze sbírky Nové písně)

Ne marnivost, jež fintou sebehany
chce ozvěnu jen zbudit opačnou
a na tvář sobě lačnou pochval manny,
skromnosti klade masku průzračnou,
leč vědomí, že nepatří mé skrání
laur, jímž ta ona dlaň ji oplétá,
rty moje klidné nutí do vyznání:
že nejsem poeta...

Podzimní bouře

Ó láske, mám tebe plnou duši,
v hlubině srdce zní píseň plesná,
jak Pana nymfy hlas hluboce vzruší,
tak i já po tobě toužívám ve snách.

Den podzimní ne jeden přináší vzdech,
listí se barví a zánikem hrozí,
smutek však pomíjí, když líbám tvůj ret
jemně tě svírám a o lásku prosím.

Ve objetí tvém nevím co bolest,
cudnou mi šepceš otázku svoji,
jak najáda bílá jsi, není to lest
košilkou zvedám když, co odpověď svoji.

Můž pravdou být ta úběl ryzí?
Lehounce tisknu ňadra tvá něžná,
s každým tvým ne odpor tvůj mizí,
jsi můj bůh, jsi moje kněžna.

Vímť láske má, má holubičko snivá,
že až dne jednoho budu pohrobený,
že žití svého bych uzavřel jen půl,
bych nepoznal lásky tvé a ceny.

Vysvětlivky:

Pan – v řecké mytologii syn Hermův, ochránce pastýřů, faun
nymfa – nižší bohyně zosobňující přírodní síly
najíada – vodní víla.

„Ještě dnes vypadá Vrchlický v této zemi jako cizinec, přicházející z nějakých mýtotočrných končin, obracející se neustále k hnízdu žívlů, ze kterého vypadá do středu polobohů, proroků, přízraků, do změtení jazyků a kultur. Odtud ona potřeba masky, ta častá stylizace, to stálé bloudění a hledání ohniska. Nakonec jsou však masky odloženy a za nimi je mírná a prostá tvář pokorného syna této země...“(František Halas.)

Vším chvějí se, jsemť právě Vrchlický.

To, čtenáři, vem sobě za pomláčku:

vždy česky vroucí, módní, sapfický-

však vždycky týž, nechť stokrát měním masku.“ („Meč Damoklův“)

A opět Halas: „Brzy prohlédneme jeho masky a zjistíme, že za vší tou rozmanitostí, za všemi těmi škleby a gesty je ukryta bytost zgruntu domácká, které je oheň krbu milejší a dražší nad opěvovaná antická a renesanční slunce.“

Kdo tedy byl Jaroslav Vrchlický, či chcete-li Emil Frída? Nepochybně tvůrce obrovského literárního díla – jednoznačně nejrozsáhlejšího v celé české literatuře, pravý „kníže českých básníků“, muž, který uspokojil světovou ctižádost tehdejší naší literatury. Jak však byl ale přijímán a jaký byl ve své podstatě? Pokusme se o odpověď.

V budoucnu člověk nepříliš praktický se narodil jako syn otce naopak velmi praktického, kupce Jakuba Jana Frídy. Říkalo se, že se narodil na cestě rodičům jedoucím na trh. Stalo se tak 17. února 1853 v katastru Loun. V. V. Štech, slánský rodák, připomíná ve svých pamětech („V zamlženém zrcadle“) dávnou řevnivost mezi Slaným a Louny – Slánští velkého rodáka soupeřícímu městu nepřáli. Rodné město na básníka ovšem nezapůsobilo, protože brzy po jeho narození se rodiče do Slaného přestěhovali. Vychován byl svým strýcem farářem v Ovčárech u Kolína.

Po gymnaziálních studiích a po studiu na Filozofické fakultě působil v Itálii jako vychovatel. Seznámení s antickou kulturou ho ovlivnilo na celý život. Málo se ví, že pseudonym si zvolil Emil Frída už jako student na kamarádovu radu podle zapadlého kutnohorského básníka, písíciho pod jménem Jaroslav Vrchlický (jméno bylo odvozeno od říčky Vrchlice). Působil jako profesor srovnávacích literatur na univerzitě, pracoval ve funkci tajemníka uměleckého odboru České akademie věd a umění, byl členem několika zahraničních akademií a členem Panské sněmovny.

V devadesátých letech jej postihla hluboká tvůrčí krize vyvolaná zklamáním v citovém životě. Vrchlický se z manželčina dopisu dozvěděl, že děti nemá s ním, ale s hercem Jakubem Seifertem. Básník doposud milovaný a oslavovaný se v oněch letech setkal i s tvrdým odmítnutím ze strany nastupující mladé básnické generace. Nešlo pouze o kritiku více či méně věcnou, byl i nenáviděn, ba zesměšňován. Roku 1908 ho postihla mozková mrtvice, která mu znemožnila jakoukoli další intelektuální činnost. Z léčebného pobytu v Opatiji se nechtěl vracet do Prahy, kde zažil mnohá zklamání. Vyhlédl si Domažlice, „staré, milé, známé město“ – jeho otec tam měl kdysi kupecký krám. Fyzických i duševních sil mu valem ubývalo, a tak ani už v představení Hippodamie, na které ho pozvali místní ochotníci, aby mu udělali radost, nepoznal vlastní dílo. Zemřel 9. září 1912 v Domažlicích, pochován byl na vyšehradském Slavíně.

Rodinné vztahy a osobnost J. Vrchlického vykreslila jeho dcera, herečka Eva Vrchlická ve vzpomínkové knize „Dětství s Vrchlickým“. Rodina bydlela na nábřeží Palackého. O domě na nábřeží, ve kterém vznikla většina bohatého díla básníkovy, s místnostmi, do nichž „všude rozteklo se moře knih, i do předpokojů, ba i pokojík pro služku byl změněn v knihovnu“ píše Albert Pražák v knize „Vrchlickému nablízku“.

Vrchlický byl představitelem lumírovského proudu českého básnictví, obračejícího pozornost k vyspělým západním literaturám. Od roku 1877, kdy soustředil J. V. Sládek kolem časopisu Lumír mladé průbojné autory, především Jaroslava Vrchlického a Julia Zeyera, začalo se vyhrcovat napětí mezi tzv. směrem „národním“ (Svatopluk Čech, Eliška Krásnohorská) a „kosmopolitním“.

Jak popsat alespoň v přehledu tak rozsáhlé životní dílo!

Představuje 270 knižních svazků včetně překladů (překládal z 18 jazyků), přes 80 původních děl. Vrchlický byl autorem všech literárních druhů, překladatelem, literárním kritikem, profesorem srovnávacích literatur na univerzitě. Psal lyriku intimní, přírodní, vlasteneckou, formalistní, ale i epiku.

Jeho počáteční tvorbu poznamenal pocit životní radosti, štěstí, láska, smyslové okouzlení. To vše vyjadřují například Eklogy a písně, Hudba v duši, Poutí k Eldorádu nebo Dojmy a rozmary. V intimní lyrice je velmi odvážný: „Není u nás podnes druhého básníka takové pudovosti a erotické upřímnosti.“ (Fr. Halas.) Milostná poezie čtenáře okouzlí, ale i zaujme svým vývojem: od citového a erotického vyznání mládí přes stopy manželské deziluze až po vyrovnanou erotiku zralého muže, či spíše usmířenou rezignaci. Jak je čtenáři patrné, nechal jsem se ovlivnit tou její fází, která je

spolehlivě čtenářsky nejděčnější. Vydání výboru milostné poezie v Československém spisovateli (Za trochu lásky, Zdeněk Pešat, 1979) jsem se snažil přiblížit i podobou pravopisnou.

Rozpad rodiny v devadesátých letech inspiroval sbírku Okna v bouři (1894). Určité znáte báseň Za trochu lásky :

Za trochu lásky šel bych světa kraj,
šel s hlavou odkrytou a šel bych bosý,
šel v ledu – ale v duši věčný máj,
šel vichřicí – však slyšel zpívat kosy,
šel pouští – a měl v srdci perly rosy.
Za trochu lásky šel bych světa kraj,
Jak ten, kdo zpívá u dveří a prosí.

Po vzoru Hugovy Legendy věků chtěl vyjádřit myšlenkové dějiny lidstva. Epické básně Vrchlického jsou soustředěny do sbírek tvořících cyklus Zlomky epopoje. Patří sem například Zlomky epopoje, Nové zlomky epopoje, Duch a svět. „Tato cesta je ohromná a lidský život jest v poměru k ní hračkou. Víím, že ji neurazím. Co napíšeš, budou jen zlomky, ale přece chci myšlenkou svých prací ukázat, kam směřuji“. K Epopeji a lidstvu se pojí i práce z české historie, jako například Selské balady.

Dílo nepopíratelně významné rozsahem i úrovní a oceňované doma i v zahraničí se stávalo i předmětem ostré kritiky. Silnou subjektivitu a přejímání cizích látek napadaly konzervativní kruhy soustředěné kolem časopisu Osvěta a obviňovaly nespravedlivě básníka z nevlastenectví. Nemusím ovšem zdůrazňovat, že se jej tento úhel pohledu dotýkal velice bolestně.

Nedostatek vnitřní pravdy a pěstování umění pro umění vytýkala Vrchlickému zase nastupující mladá generace devadesátých let. Její příslušník F. X. Šalda se musel ke spravedlivějšímu hodnocení tvorby Vrchlického propracovat: „Byl-li kdo představitel své doby, byl to Vrchlický“ (F. X. Šalda -Dva básnické osudy: Josef Václav Sládek a Jaroslav Vrchlický, Šaldův zápisník 1932).

Doslova kontrastní rozpory v přijímání Vrchlického zmiňuje V. V. Štech (V zamlženém zrcadle“) v souvislosti se starostmi svého otce o udržení nakladatelství Máje: „Trumfem a záštitou Máje byl Jaroslav Vrchlický, postava lidsky rozeklaná, básník, ve kterém znělo mnoho tónů, jenž celý život hledat souzvuk a byl už od anonymní kritiky Šaldovy a nevraživosti okruhu Času stále zlehčován a vysmíván, obklopen přitom lidmi, kteří nedorostli jeho duchu a uváděli nepraktického poetu, stále stíhaného finančními starostmi, do nížin planých chvalořečí.“ V předvečer padesátých narozenin „veřejně hlučně oslavovaného Mistra“ vyšla i Lošťákova útočná brožura Oslava papírové pyramidy, „zlehčující obrovité dílo tvůrcovo zlým posměchem.“ O rodinném rozvratu i o útocích na Vrchlického píše v kapitole Aféra papírové pyramidy svých Literárních otazníků II Petr Kovařík.

Další generace pak již přijímaly Vrchlického dílo spravedlivěji.

Jaká byla Vrchlického autokritika?

„Obdařen vynikajícím vkusem, pokud soudil díla příbuzných básníků, byl k sobě dětsky nekritický! Jeho radost z každého verše a rýmu byla taková, že přechasto utkvěl u improvizace. Imponoval mu lehký zrod slok a rýmů... A přece básník s nebesky modrýma očima a přečistou duší napsal vedle tisíců veršů, které pominuly s dobou, i několik set jiných, nesmrtelných. „ (Fr. Kubka: Setkání s knihami, kapitola Můj Jaroslav Vrchlický.)

Pokusme se teď ale o objektivnější pohled. Je pravdou, že ve svém díle se Vrchlický zajímal o vše – o přírodu, ženskou krásu, lidské vědění, historii. To s sebou neslo zákonitě jistou povrchnost. Vytknout mu jistě lze i rysy knižní strojenosti, řečnický patos. Formalismus mu byl začasť vytýkán, přiznejme však ale, že české básnictví obohatil o básnické formy charakteristické pro jiné literatury, např. rondel či villonskou baladu, sám si nejvíce oblíbil sonet. A tak bychom mohli přepsat první věty

tohoto odstavce: Do literatury vnesl nebývalé bohatství látek a tónů v ní dosud neznámých. Ve své lyrice pak obsáhl nejširší stupnici lidských citů od vrcholného opojení štěstím až k momentům zoufalé beznaděje. K hodnotám poezie Vrchlického patří jistě i upřímnost a otevřenost a obrazové bohatství (metafora, přirovnání, nadsázka).

Velikost svého předchůdce si uvědomovali mnozí čeští básníci. Patřil k nim i Josef Hora. Vděčnost i obdiv vyjádřil těmito verši:

Hle, rody básníků jdou za sebou a znovu
vzpomenou velkých předchůdců svých kdys.
I Vrchlického. Toto jméno chová
i otřelý, zas kouzelný však rys,
jak vše, co zděděno, je dávno v užívání
a snad už ani ne...Leč celý sad
si v roubech stromů, v chvění listů chrání
vzpomínku na zahradníka, jenž pad.

Naši úvahu nad dílem i osobnosti velkého básníka jsme uvedli slovy Františka Halase. Dejme mu promluvit i závěrem (Fr. Halas Imagena, Čs. spisovatel Praha, 1971): „Souhrn soudů o Vrchlickém říká: „ Jedinečný lyrik!“ Nic na tom nelze změnit. Opravdu jedinečný. Působí na nás jak žhavá vyvěřelina, v kraji, kde sopky dávno vyhasly a jen tu a tam probíhají mírné otřesy. Výbuch tak nečekaný a prudký a podívaná tak velkolepá se zatím neopakovala. Bude?“

Kde byla jste, když o vás já jsem snil?

Ted' se mi vracíte, když soumraku nastal čas.
Já netušil, že uvidím vás tu, tu vaši tolik vlnadnou tvář.

Ó, proč až dnes, řekl jsem jí. Slunce zachází za obzor,
hvězdy stíhají samotu, azur se změnil v tmavý tón,

mé sady už nic nerodí, nám louky vábně nevoní,
odrhovačku slyším zlou, ne už tu píseň nádhernou.

Však hledám dál, chci naplňovat nové sny.
Kde byla jste, když o vás já jsem snil?

Kde byla jste, když v mých snech místo jen pro vás bylo?
Čí sny jste plnila, když srdce mé jen pro vás bilo?

Hedám ted' nové hájemství, chci hledat nové obzory,
v nich místo není pro nás dva, v té stavbě chybí trámoví.

Kde byla jste, když o vás já jsem snil?

Asi jste poznali, že jde jen o jinou verzi Sovovy básně Kdo vám tak zcuchal tmavé vlasy? Okouzila mě, když jsem ji četl poprvé a dokáže to i při kterémkoli dalším kontaktu s mou duší. Nedostižná krása a elegance! K umocnění dojmu mi chybí jen vis – a – vis, našel bych jej snad mezi secesními obrazy Lautrecovými či Muchovými.....

Antonín Sova (1864 – 1928) se narodil v jihočeském Pacově v rodině učitele a regenschoriho. Dětství však trávil v Lukavci, uprostřed zadumané přírody Českomoravské vrchoviny. Vyrůstal mezi knihami a hudbou, největšími dvěma láskami svého otce. Po nedokončených studiích pracoval jako ředitel Městské knihovny v Praze. Velkou ranou jeho života bylo, když jej opustila jeho krásná a elegantní manželka. Sova nesl rozchod velmi těžce. V závěru života trpěl míšní chorobou. Tato těžká, bolestivá nemoc, jež se u něho vyvinula už v letech předválečných, mu nakonec znemožnila volný pohyb. Prohloubila také jeho vrozené samotářství a plachost. „Antonín Sova trpěl na krucifixu choroby s hrdinskou statečností. Mezi stěnami své pracovny, za jejímiž okny byly pro něho již nedostupné dálavy, přijímal svou Poezii, svou fyzickou trýzeň, knihy i přátele... Je až neuvěřitelné, jak ohromné bohatství představ a barevných variací tkvělo v duši tohoto člověka. Neposilován žádnými novými dojmy, žádnými novými obrazy pohybu, světla a barvy tvořil své dílo jen z vnitřních popudů fantazie.“ (Otakar Štorch – Marien – Ohňostroj, Paměti nakladatele II). František Kubka, mistr charakteristiky, ve své knize Setkání s knihami, v kapitole Lyrika lásky a života píše: „Na cestě do Klementina vídával jsem na Mariánském náměstí, v letech bezprostředně před první světovou válkou Antonína Sovu, ubírajícího se o holi do Městské knihovny... Pozoroval jsem, jak se opatrně dívá pod sebe na hrbolatou dlažbu, jak jeho bledě modré ptačí oko pod skřipcem je plno úzkosti a zhublá tvář, lehce narůžovělá, se stahuje v nervózní vrásky. Nebylo mu tenkrát ani padesát let, ale jeho kdysi plavovlasá hřívá se podobala stříbřitému lnu. Rozbolestněná krása ji obklopovala mdlou aureolou.

Pečlivě oblečený, čistý a smutně elegantní, posunoval se barokním, po rybině páchnoucím koutem povltavské Prahy jako zhmotnělá představa hlubokého stesku.“

Ve vzdoru proti nacionálnímu patosu a formální virtuozitě předchůdců usilovali básníci nastupující Sovovy generace zobrazit civilní, všední téma. U Sovy se to odráží jednak v realistickém detailu, jednak v přírodní lyrice, inspirované rodnými jižními Čechami, v níž převládá autorův citový a smyslově vzrušený postoj. (Květy intimních nálad, r. 1891, Z mého kraje, r. 1892.) Schopnost vidět malířským zrakem a výstižná charakteristika přírody vytvářejí kouzelné obrazy, které jsou možná tím nejlepším v českém impresionismu.

Impresionistické období básníkovo je vystřídáno symbolismem, jenž vrcholí ve sbírce přírodní lyriky *Ještě jednou se vrátíme*.

Sova se po celý svůj život vyvíjel a hledal hodnoty, jež stojí za to zobrazit. S postupujícím věkem se stále více zajímal o společenské dění. S mladou generací jej spojoval sociální cit. Když v atmosféře česko – německých bojů sklonku 19. století německý historik Theodor Mommsen vyjádřil německou povýšenost nad naším národem, pro něj méněcenným, odpovídali mu nejen učenci, ale i „básnickým výkřikem odporu Antonín Sova... uchvácený rozhořčením i citem soudržnosti. Jeho báseň, později otištěná ve sbírce *Vybouřené smutky*, vyšla tehdy samostatně a byla velmi čtena“. (V. V. Štech – V zamlženém zrcadle.)

Básník se stal představitelem období od počátku 20. století do vypuknutí válečného konfliktu. Uctíván byl staršími básníky, ale i F. X. Šaldou, Fráňou Šrámkem, Jiřím Mahenem, Josefem Horou. „Sova a nikdo jiný nerozmnožil český básnický jazyk o hudbu pŕltónů a souzvuky snů s realitou“ (Fr. Kubka.) Pro mě zůstává Sova básníkem rozporu - rozporu mezi vzdorem, revoltou a protestem na jedné straně a touhou po tichu a oslavou života na straně druhé.

Vis - a – vis (vizavi) - naproti, protějšek, věc nebo osoba jsoucí naproti

Co zbylo...

Láska, ach Láska. Cítils
ji zrát po mladistvém tom chvění
pak jiného však údělu ses naděl,
co zbylo z půvabu a chtění...

Rty rudé, vlas plavý, hlas tak jímavý,
hlavu měls v oblacích – jak jinak, brachu!
Však příznejme, že obraz byvší byl klamavý,
vše ztratilo se, i láska tvá je v prachu.

Tak je to s životem: tatam je poezie.
Zestárls, zvažněls, jest dobře tak.
Dnes jste si lhostejní, tvá hrana bije,
co však máš jako lyrik pořád vykládat!

Josef Svatopluk Machar (1864 – 1942) byl kolínským rodákem, ve svých pamětech se o něm častokrát zmiňuje jiný Kolíňan – zde často připomínaný nakladatel Otakar Štorch – Marien. Machar se chtěl stát důstojníkem, nastoupil však jako úředník ve vídeňském Ústavu pro pozemkový úvér. Z Vídně přispíval do pražských kulturních časopisů. Byl velmi kritickým komentátorem dění, politicky se angažoval, tvrdé postoje zaujímal vůči Vídni i vůči katolické církvi, za první světové války byl uvězněn. Jako literát volal po principu pravdy, původnosti, individuality, světovém rozhledu. František Kubka: „Kritičností, otevřeností a odvahou byl stále něčím mezi novým Havlíčkem a Nerudou... Všichni jsme obdivovali jeho výbušný, ironický a svůdný novinářský sloh.“

Po vytvoření Československé republiky se do vlasti vrátil a stal se generálním inspektorem československé armády. V. Štorch – Marien o tom píše v 1. díle svých pamětí (Sladko je žít): „Generálním inspektorem armády se stal Machar na přání Masarykovo, s nímž si tykal a s nímž jej vázalo staré přátelství. Generální inspektorát měl však nepříznivý vliv nejen na literární pozici básníkovu, ale ve svých důsledcích i na toto přátelství. Machar zazlíval totiž Masarykovi, že jej nechal padnout a nepostavil se za něho svým vlivem proti armádním proudům, které dosáhly toho, že rezignoval na svou vysokou funkci.“ Poměrně podrobně se o vztahu Machara k Masarykovi píše v knize Jindřišky Smetanové TGM: „Proč se neřekne pravda?“ / Ze vzpomínek dr. Antonína Schenka/. Vypůjčil jsem si odtud věty, kterými Arne Novák zakončil ve svých literárních dějinách Macharův životopis: „Úřad svůj opustil s trpkostí, kterou v projevech básnických i publicistických rozšířil na oficiální představitele československého státu a jež ho jako polemika přivedla do nacionálního tábora opozičního.“

Vývoj od demokratických postojů k blízkosti fašismu vysvětlí snad i řádky, jež napsal v Rozhledech už v r. 1891 F. V. Krejčí: „Macharovu duševní fyziognomii charakterizovala od prvních počátků samostatnost v cítění a úsudku, hraničící na cynismus. Následkem pak bylo osamocené postavení kacíře, v náladovém zbarvení a citech trpkost a pesimismus, ve formálním ohledu nonšalance, břitkost a ostrota výrazu.“

A ještě jeden citát, tentokrát takřikajíc in margine: „Vzbudil můj neskrývaný obdiv, když se...přihlásil ke své lásce – k matematice. Na mou duši byl to jediný básník, jež jsem znal, který ten

předmět měl rád. Ostatní, pokud na to přišla řeč, zastávali stanovisko právě opačné.“ (O. Štorch – Marien).

Jako literát byl Machar kritikem rétoričnosti a patetičnosti Svatopluka Čecha i Lumírovců, hlásil se k Nerudovi. Svůj vnitřní citový život, nálady a postoj ztvárnil ve sbírkách vydaných pod společným názvem *Confiteor I.-III.* (1887-1892). Odmítá být „služkou kramářů“, chce být „přísným zrcadlem své doby“. Pozornost každodennímu životu věnoval ve *Čtyřech knihách sonetů* (1891 - 1893). Epigramy, časovost i útočností svých veršů vsutku jako by navazoval na Karla Havlíčka Borovského. Vlastenecké pocity vyjádřil ve sbírce *Tristium Vindobona I – XX*. Nerovnoprávné postavení ženy odmítl sbírkou *Zde by měly kvést růže*. Křesťanství je básníkovi *Jedem z Judey*, několika svými sbírkami naopak vyzdvihl antický ideál člověka (*V záři helénského slunce* např.). Za úhelnou knihu české literatury označil Masaryk *Konfese literáta*. Píše o nich i V. Nezval ve svých pamětech jako o „nádherné knize“, kterou četl „se zatajených dechem“ a která rozhodla o jeho dalším životě.

Macharův básnický jazyk vyznívá prozaicky, užívá přímých neobrazných pojmenování, hovorového jazyka, ironie, sarkasmu.

Protirežimní či proticírkevní nota veršů tohoto satirika – znovu to zdůrazním – havlíkovského ladění dávno vyprchala. Zůstal básník deziluze, odpůrce a kritik pokrytectví ve všech jeho odrůdách a odstínech. Takového Machara se pokouším reflektovat.

Kdo jste, Bezručí Petře?

(impertinentní dopis básníkovi čili malá literární koláž s didaktickými cíli)

Známe Vaši ojčiznu („co v srdcích prostých lidí lká při Olze, Odře, Ostravici...“), proslavil jste ji navždy svými hořkými verši, co vše ale drásalo Vaši duši, básníku! Zkuň jste vyšel, „rapsóde zoufalý“? Ne nechci zpochybňovat již i tak zpochybňované autorství, učebnice literatury hovoří jasnou řečí, ano, jistě : Vladimír Vašek, syn slezského buditele Antonína Vaška .

Jaká že fantazie utvořila děvče z Tošonovic, Maryčku Magdonovu, kantora Halfara, staříčkou matku Bernarda Žora či markýze Gera? „...odjakživa mě tížila melancholie... Lidí jsem nikdy nemiloval, celý život jsem se potloukal vždy sám po polích, kolem řek, po lesích, věře jen svému psu.“ Plyne ta nechuť a pochopitelná nenávisť jen z přichylnosti k Vaším krajanům (jak ambivalentní city!), jejichž anonymním hlasem jste se odhodlal být?

Já Petr Bezruč, od Těšína Bezruč,
toulavý šumař a bláznivý gajdoš,
šílený rebel a napilý zpěvák,
zlověstný sýček na těšínské věži,
hrajú a zpívám, co kladiva duní
z Vítkovic, z Frýdlantu, pod Lipinami.

„Co jsem chtěl říci, chtěl jsem říci jako jeden z těch 70 000.“

Měl jste jistě hodně lásky ke svým děvuchám v růžových sukních a černých kamizolách, ke svým robkám a udřeným chlopům, co řondzum svou opovrhovanou a pronásledovanou řečí, prostě ke slezskému lidu. Ano, slova jako běs, kat, umírání, rdoušený lid... nacházíme často ve Vašich verších.

Působilo tu možná nejen národní, ale i osobní zklamání. „A já ji miloval a ona se mi vdala.“ Víím, to jsou slova, která básník poví, jen chce-li.

Překonal jste nemoc, překonal jste i strach, že nestihnete podat své svědectví. „A tak – já, jemuž každé vystupování na veřejnost je do smrti protivno, jenž hleděl žít tak, aby o mně nikdo nemluvil – ten čas, kdy se nade mnou skláněla smrt, jsem chtěl vykreslit celý ten útisk Habsburků, se štafáží židů, renegátů a Němců.“

Či snad „hřích oko zkalil“? „Jak jsem vyšel z gymnázia, chytil jsem se sklenice a byl jsem celý život opilý...já si rád hluboko ze džbánku nahnul“...

hořem půl, vodkou půl opilý
vázal jsem věnec svých písní.

Vaše samotářství, Váš přijatý úděl zůstat sám a psát narušila prozrazená identita. „... den, kdy bych byl prozrazen, nemám nic víc čeho říci... to vše mně tak zprotivilo práci, že nejsem s to napsat ani o řádku víc. A já měl toho ještě tolik co říci o markýzu Gerovi.“

Ni, můžete říci ze svého přelomu 19. a 20. století, nechte mě být,
nás česká pýcha nenasytí
a při Vltavě pomníky.

A tak nám k poznání Vaší osobnosti zůstávají opět jen verše, např.: „Jsou duše drsné, co samy šly žitím“ či věty z korespondence: „Jakživ jsem ani nebyl na žádné zábavě a nemohl jsem nikdy pochopit gesto básníků, kteří s vlastním srdcem pod plným jménem chodí na trh...Než se jít někam představit, radš na prvou vrbu.“

Zbývá něco dodat?

Snad jen to, co jste slezský barde, Ahasvere svědomí Čechů, napsal v básni Chycený drozd :

Tak také dožijí básníci :

Do světa písně ven pošlou,
smutek si nesou za výslužku
v samotu v budoucnu došlou.“

A protože i imaginární dopisy se podepisují, Vašemu dílu se klaní, Mistře, Jiří Grätz.

Napsáno s použitím Bezručových básní a korespondence (Taková byla, I. díl).

Nechme ale ještě promluvit člověka, který si svá gymnaziální léta prožíval jen několik málo let po vydání Slezského čísla, spisovatele Františka Kubku.

Na své první setkání se Slezskými písněmi vzpomíná ve své knize Setkání s knihami: „Ale nás, patnáctileté a šestnáctileté zachvátilo velké nadšení pro Petra Bezruče a bylo to stejné nadšení, jakým se dali čtenáři a posluchači unášet všude, kam pronikly jeho verše. V rytmu těch veršů zhasínala v předválečném pokolení, odváta nečekanou vichřicí, básnická sláva Macharova, ale i Březinova a Sovova, protože konečně někdo promlouval, ba křičel nikoli v náznacích a polotónech, nýbrž naplno a nadosobně, skoro kolektivně, a ve jménu hromadné bolesti mnoha lidí, celého kmene a celého národa ! Někdo mával zařatou pěstí. Někomu tekla krev z úst! Někdo ronil slzy na hrobech hynoucích Slávů – jako kdysi Kollár – ale nezůstával u slz, nýbrž vyhrožoval ohněm a dýmem!“

A na jiném místě: „Snad jen Písně otroka Svatopluka Čecha způsobily roku 1895 takový rozruch jako za mé chlapecké doby Slezské písně. Ale Bezruč byl bezprostřednější a smělejší ! Pronášel jména lidí a míst. Ukazoval prstem. Říkal „my“ ! Vyslovoval sebe sama, použil-li slovo „já“, byl to vždycky hromadný symbol.“

Spekulací nad autorstvím Slezských písní jsem začal, také jím skončím. Vedle různých rozhlasových a televizních pořadů, které se jím zabývaly , teď ocituji raději pramen čtenářům dostupnější – v časopise Reflex / č.7, 14.2.2008 / píše Jan P. Kučera v článku Petr Bezruč :“Problémem je jen otázka, zda tento básník Vladimír Vašek , poctěný v roce 1945 titulem národní umělec, mohl být autorem všech básní Slezských písní.“ Autor článku uvádí argumenty pro své tvrzení, píše že, „ skutečným důvěrným znalcem Těšínska a tamních poměrů „ byl Ondřej Boleslav Petr, starý mládenec a učitel / „...ve všem, co o něm víme, téměř dokonale splňuje představu autora Slezských písní „ /.

Modlitba pro naši dobu

Ty, „jehož stínem je tajemství“, Věčný a Neměnný, sladká i strašlivá vize věků
prošlých,
znáš naše naděje, bolest z nás snímáš a znovu ji ukládáš nechápajícím,
procházíš tisíciletími v tónech i vůních, touhách i v letmých pocitech pouhých.
Staviteli zítřků, triumfující a hrozný svým dílem gigantickým!

Jak jsi nám vzdálený, jak jsi nám blízký, jen nemnozí Tě ale dokázali obejmout!
Tvým jménem se zapřísahali vyznavači síly, farizejové a vládcí.
Ty trpné oběti – sirotci, ženy! Ten násilí pramen, ten temný v srdci kout
měl nésti Tvou pečeť. Kolik však bylo nositelů pochodní?

Má zůstat bolest v kryptě? Či vyvýšena bude nad oltář?
Liché a zkažené rozhlodává svět, snad pohlit chce vše, co tu.
Kde zůstal smysl? Jak tváří se, zda usmívá se Boží tvář?
Ba, trpí s námi, je milující, však marně modlí se k člověku.

Jen Boží proroci a snivci nejsou překážkou Cesty. Budou i vítězi?
Však řetězy už se lámou snad, praskají silou zdrojů svatého.
Ti, kteří dávají, ti, kteří nevěří na já a on, co nedlí ve věži,
jsou, Bože, částí Tvého dechu, Tvého jazyka znovu zjeveného.

Dnes vím, má duše žíznivá je součástí Tebe, všichni jsme Jeden:
tajemná jiskra v nás, hlas našeho svědomí, to, co v trápení nás laská.
Jahve, Alláh, Kristus či Buddha – žádné není z Tvých jmen.
Velký Bezejmenný, jímž prostoupení jsme, Tvé jméno zní Svoboda a Láska.

Jen letmý je můj dotyk s poezií Otakara Březiny, příslušníka generace devadesátých let. Ano, nezbývá než kapitulovat před roznícenou obrazností tohoto velkého mystika, symbolisty. A tak tedy i tato báseň je jen vzdálenou a povrchní ozvěnou čehosi nedostižného, vyznačujícího se bohatými řetězci přirovnání a metafor, dynamičností básnických obrazů a sugestivní hudebností volného verše. Touha dobrat se tajemství má u Březiny často ráz modlitby, vzývání, má hymnický sloh. Mnohovýznamovost obrazů a symbolů plných smyslového kouzla, barev tvarů i erotické touhy umožňuje vykládat je i jinak, ne tedy jen podle náboženského rázu. Spisovatel Durych přibližuje Březinova slova: „...sám se přede mnou jednou vyjádřil, že jeho básně si může každý vykládat, jak chce a může si vložit do nich, co je mu libo. Vlastní jeho vnitřní úsudek zůstal obyčejně jeho tajemstvím.“

Tělesný neduh, ztráta obou rodičů v jednom týdnu, trpké mládí, pocity hořkosti a osamocení, provinciální prostředí malých městeček, v nichž působil jako učitel nespokojený se svou profesí, to vše stojí za odklonem od pozemského světa ke světu duchovnímu. Jeho abstraktní poezii poznamenává dekadentní nálada a vypjatý individualismus. Úvahy o Březnově katolicismu jsou stvrzovány tématem bolesti a tématem dědičného hříchu. V této rovině se pokouším o polemiku s básníkem. Tento vesnický učitel s bradkou a brýlemi na pozorných očích byl mužem neobyčejného rozhledu. Helena Čapkova píše o návštěvě se svým bratrem u Březiny: „A pak nevšední zážitek, fascinace, ba duševní hypnóza, když se před námi rozezvučel zázračný nástroj lidského ducha.“

V originále četl Březina latinsky, řecky, anglicky, německy, italsky, francouzsky, polsky a rusky a celé partie z paměti v originále citoval. „...Žil v prostotě a chudobě, ale ze své osamělé výspy viděl dál a výš, než mu kdy ony (knihy) mohly ukázat.“

Stmělým městem kráčím...

Stmělým městem kráčím jak pustou plání
žalem zkrušen i touhou nezkojnou,
k jistému k cíli však nesměřuji ani,
po nebes báni temná jak já mračna jdou.

Reflexe chmurné se stále nabízejí,
ve hlučné tiši jdu jen sám a sám,
žití jiskry jak mřít by ve mně chtěly;
kde květů hojnost, lásky čar i barev plam?

Melodie žárná neříká nic mým uším,
i já jdu tiše nikým neslyšán.
Účtovat měl bych – tak nějak to tuším,
je sklizně čas – však vše jen mam a klam!

Proč valem hnusu drásám svoji duši?
Proč leprovitý přízrak vládne nade mnou?
Emanace jedů – v sobě i v nás - ztracen jsem jak v buši.
Je snad stav agonický pravou podobou mou?

Nechodíval jsem vždy po pustině trudné,
i pocel sluneční mi býval přán,
purpur obzoru i blankyt nebe nebyly nudné,
ba, přijímal jsem je co krásný dar.

Však k čemu naděje mylné spřádat!
Snad vzdušné zámky stavět? Nevěděl bych ani,
spíš o ranách, jež nechá osud padat.
Stmělým městem kráčím jak pustou plání.

Také vás okouzluje fin de siecle? Krásná, ale jedovatá bylina: přivoňte si k ní, ale chraňte se jí podlehnout.

Česká dekadence je v podstatě malá skupina kolem Arnošta Procházky a Jiřího Karáska ze Lvovic. V roce 1894 založili časopisecký orgán dekadentního proudu Moderní revue, který pak Procházka řídil až do své smrti v roce 1925.

Základní princip moderního umění viděli oba tvůrci ve vyjádření individuality, tedy v povýšení umělce nad a mimo společnost. Pro dekadenci byl příznačný jistý aristokratismus, kult výlučnosti, únava ze života, útek do vzdálených dob, důraz na projevy a nálady úpadku, chorobné citlivosti, patologických stavů duševních i fyzických. Je – li ale i dnes toto l'art pour l'art přitažlivé, je to hlavně jeho kultem formy, tedy snahou o formální dokonalost.

Pod vlivem Procházka básnického tvarosloví, ale i při už naznačeném odstupu od jeho myšlenkového světa bych si uměl představit jiný, mužnější závěr. Zkusme třeba:

A teď metám budoucím otvírám své nitro,
za žertvu bohům se nepoložím jistě,

radost i žal – jich střídá čas, oslavím nové jitro.

Stmělým městem kráčím, slyším v něm nové písně!

Bylo by to však ještě poplatné dekadenci? Spíše ne, i když...Třeba právě Procházka básně Vítězný život je takovou výjimkou potvrzující pravidlo.

Arnošt Procházka (1869 – 1925) byl především literárním kritikem a překladatelem. Protiměšťácký postoj mladých umělců z konce století vyjadřoval v básnických obrazech úpadku a zániku. Jeho soukromí není v souladu s nabízející se představou o něm: byl účetním úředníkem. Tento staromládenecký pedant vedl samotářskou existenci v malém bytě s mnoha knihami a obrazy. Trpěl těžkou záduchou a v důsledku toho i nespavostí – a tak četl a psal často i po nocích.

Při Moderní revui vycházela Procházkovou iniciativou po desetiletí i knižní řada, mezi jejímiž svazky najdeme mnoho významných novinek české poezie i objevné překlady z moderní francouzské literatury.

V Procházkově literární činnosti se kult nezávislého tvůrčího génia stále více spojoval s okázalým gestem odvratu od života do světa umění, s opojením smrtí, chorobně vybičovaným erotismem. V posledních letech svého života dospěl pak Procházka k názorům konzervativním až reakčním.

Vysvětlivky : fin de siecle / féndsjékl / - konec století, označení dekadentního uměleckého směru konce 19. století

l'art pour l'art – umění pro umění

„Jsem básník morózní“

Ta temná noc k ránu až prohlédající,
ten soumrak večerní vždy tmící a zas tmící,
chvíle ty pochmurné mysticky se naplňující,
tok otázek osudových stále protékající,
jed v duši vyplavující a zase zasévající,
marnost všeho jen vždy znovu se potvrzující...

Proč života běh je tak zatemňující?
Když přijímati chceš, proč jsi jen dávající,
když chceš rozdávat, proč...?
Proč život je tak vůbec zahanbující?
A smrt? Kdy přichází? S dohasínající svící?
Či dřív, kdy ideálu kolorit je zvolna mizející?

Poslouchám kapek déšť na okno bubnující,
dívám se v temnotu sinalou svou lící.
Mizí racia hlas, slábne, je uplývající,
síla intuice proud – slibně je posilující,
nahlédnout můžeš tam, kde netřeba svící,
za řeku Styx – v dále člun Charonův mizející,
Persefonné vladařka tak málo odpouštějící...

Já básník noci jsem svůj splín si budující
a přece vždy znovu zas otázky pokládající:
Proč rozklad – zrod, zrod – rozklad zas?
Kde najdu odpověď: kdo
jsem
já?

Jsem piják absint v krčmě popíjející,
jsem tichý kající na pouť se chystající,
jsem sirotek ubohý v prosbě ruce spínající,
jsem děvka prodejná, ve špíně se válející,
jsem krutý nájezdník hrůzu rozsévající,
jsem služka pokorná k práci se chystající,
jsem chovanec klášterní po Bohu toužící,
jsem dívka nevinná pod lupičem těla sténající,
jsem gladiátor urputný rány rozdvíhající,
jsem otrokyně spoutaná znalá práce vysilující,
jsem Tatar ukrutný, jež pochválit má chán,
jsem pouhý nevolník, jež trestá zpupný bán,
jsem...

Steré životy vy, kde pravdu hledat mám,
kde pravá podob má, kde hledat, kdo

jsem

já?

„Jsem básník morózní“, vždy zmar jen hlásající,
dekadent vzpurný svůj věk odmítající,
samotář tesknivý v temných barvách si libující,
Erota volající, leč pravý život nenaplňující.
Však přec: Kde pravá podoba má? Kdo

jsem

já?

Jsi dítě na svět se radostně smějící,
jsi brouk mačkaný patou jej drtící,
jsi světla zář – vše, co je stkvící,
jsi ubožák v bahně se plazící,
prvek jediný dále se atomizující,
univerzum vše v sobě skrývající,
to jediné může být odpovědí uspokojující...

Přiblížil jsem se k básníkovi, abych se mu zároveň co nejvíce vzdálil. Nemohu ale popřít inspiraci básněmi Jsem dítě Sodomy, Život a smrt či třeba V žaláři splínu.

Smíchovský rodák, dekadentní básník, prozaik, dramatik i bodavý kritik Jiří Karásek ze Lvovic (1871 – 1951), vlastním jménem Josef Jiří Antonín Karásek, pocházel ze staré měšťanské rodiny. Šlechtický přídomek „ze Lvovic“ odvozoval nepříliš průkazně od mistra Cypriána Lvovického ze Lvovic, rodáka z Hradce Králové, hvězdáře a matematika 16. století.

Karásek byl poštovním úředníkem. Právě celonoční služby ve vlakových poštách mu umožňovaly vydávat větší sumy za nákupy knih. Později se stal ředitelem knihovny ministerstva pošt a ředitelem Poštovního muzea. Byl člověkem chudičkého životopisu, bez zážitků, jež by formovaly jeho verše:

Já mohl jenom snít, co jiní s pýchou žili
Tam venku, ve slunci a s rytmem horečným.
Má píseň zpívala, čím zraky zajiskřily.
Však život prázdný byl a rozvátý jak v dým.

(Můj život, sbírka Endymion)

Jsem věčně samotěn, jsem padlý bez boje.
Kdo blízko, vzdálen mi, kdo vzdálen, blízko je.
Co mrtvo, žije mi, co živo, duše mívá.

(Cizinec, sbírka Sodoma)

Ve svých pamětech vzpomíná rád a často nakladatel Otakar Štorch – Marien na básníka, popisuje ho jako „vyholeného elegána se skřípcem, v kabátě á la biedermeier, s cylindrem na hlavě.“ Tento dandyovsky se oblékající vegetarián zejména v pozdních svých letech žil skromně, téměř asketicky. Svůj nejvlastnější život prožíval v umění - jen jemu byl bezmezně oddán .

Jeho lyrika opěvuje zcela programově – jak už to u dekadentů známe – nicotu, smrt, únavu, je snovým popřením reality. To vyjádřil v prologu ke sbírce Sodoma: „A proto jediná fikce, již jsem vložil

do této knihy, jest mi pravdou, jak jest mi lží a nepřirozeností vše, co mne skutečně donucuje bych žil. A proto se mi zdá směšné činiti z tak zvaného „smyslu pro realnost“ nutnou podmínku umělecké tvorby.“ Na jiném místě píše: „A vím, že jediné je pravdou: skutečnost nenáleží do umění.“

Miluji nehybnost. Všem, kdo mne v mrtvu ruší
Jdu z cesty, živote... Já hasnout chci, ne plát
Azure, azure! Jsi mrazný. Ale v duši,
Jež tobě vzdoruje, jest ještě větší chlad.
(Lhostejnost, sbírka Sodoma)

Karásek chápal sám sebe jako „vyhnance v doby kramářství a špíny“. Tento pocit odloučenosti musel být ještě umocněn homosexuální orientací, k níž se přiznává – vzhledem k době, v níž žil – statečně – a již vyjadřuje i uměleckými prostředky. První vydání sbírky příznačného názvu Sodoma vzbudilo svou tematikou zděšení – a to i v rodině Karáskově, jak poznamenává Štorch – Marien. Rozšiřování knihy bylo zakázáno i soudně. Autor ji mohl vydat teprve po interpelaci jednoho poslance roku 1905. Rozjitřená smyslovost a vášeň je v knize v protikladu k umdlenosti, hrůze smrti.

Obrazy znechucení a chorobných nálad jsou příznačné i pro básnickovy sbírky z konce století. Jeho Zazděná okna (1894) zmíněná už Sodoma (1895), Kniha aristokratická (1896) a Sexus necans (1897) představují nejucelenější uměleckou realizaci snah dekadence v české poezii. Listuje-li dnešní čtenář těmito knihami, jež vydávala Kamila Neumannová nebo Otakar Štorch – Marien v edici Aventinum s dřevoryty Františka Koblihy a grafickou úpravou V. H. Brunnera nemůže neocenit jejich půvabnou tvář. Měl-li bych ze všech těch básní vysokého estetického účinku vybrat jedinou, doporučil bych čtenáři Ostrov mrtvých ze sbírky Hovory se smrtí.

Zájemcům o výtvarné umění není neznámý pojem Karáskova galerie. Básník nashromáždil na 40000 jednotek výtvarné sbírky, knihovna měla bezmála 50000 svazků a součástí sbírky zaměřené hlavně na slovanské umění byl i bohatý rukopisný archiv. Tuto svoji soukromou sbírku – jednu z největších soukromých sbírek v Evropě - věnoval pak jako Karáskovu galerii Praze (uložena byla v Tyršově domě, později v Památníku národního písemnictví). Nakladatel Dr. Otakar Štorch – Marien vzpomíná, jak likvidace galerie za války (v té době bylo již sběrateli třiasedmdesát let) měla neblahý vliv na jeho zdraví – onemocněl nervově tak, že nebyl takřka schopen pohybu. Reinstalace galerie byla hotova 10. října 1948. Jako správce sbírky zde Jiří Karásek ze Lvovic – téměř zapomenut – v roce 1951 zemřel. Zániku galerie v padesátých letech se tak naštěstí už nedožil.

Kdo byl ten hráč?

Ta skladba varhanní jak vodopád zněla
slyšel-li to kdy jaký posluchač?
Hráč tajemný jí propadl tak zcela
muž, ďábel, či kdo as byl ten hráč?

Vigilie čas bubnuje už forte
bledá, čím dál bledší je tvář měsíční;
manuály tiskne kdos tak mocně
jak přiblížit by chtěl poslední ze všech dní.

Leggero a zas bouřlivě skladba zněla
ta nejkrásnější ze všech krásných mší
zvuk hoboje i klarinetu připomněla
kantora od Tomáše v ní vskutku neslyšíš?

Tóny vášnivé i radost ze sebe hráč vydal
tesknotu cítíš, teď marné nadšení
lamentando, funebre – tak se to říká
vše doznívá a jak umíráček zní.

Vysvětlivky:

kantiléna – zpěvná melodie / i pro hudební nástroj /, původně druh duchovní písně
pocházející ze 14. století

vigilie – předvečer svátku, svatvečer,

forte – silně

manuály – 1 až 5 klávesnic pro hru rukama

leggero – lehce, zlehka, zvuk hoboje i klarinetu - varhanní píšťaly velmi dobře napodobují
zvuk hoboje, anglického rohu i klarinetu

kantor od Tomáše – Johann Sebastian Bach působil od r. 1723 jako kantor u sv. Tomáše
v Lipsku

lamentando – naříkavě

funebre – pohřebně, smutečně

Tato báseň by chtěla být poctou Karlu Hlaváčkovi, přednímu představiteli české dekadence a symbolismu. Hudebnost verše, oslabená logická stránka, snové krajiny, pocity melancholie, úzkosti, zmaru – to vše jsou znaky charakterizující jeho poezii.

Hlaváček pocházel z chudých poměrů a chudoba jej neopustila po celý jeho krátký život. S jeho uměleckým směřováním se nesrovnává aktivní členství v Sokolu i to, jak propagoval sokolskou myšlenku. Nebyl jen básníkem, psal i kritiky a měl výtvarný talent. Ilustracemi doprovodil knihy O. Březiny, A. Sovy, J. Karáska aj. Jeho život předčasně ukončila tuberkulóza – zemřel na ni ve wolkerovském věku čtyřiaadvaceti let u své snoubenky. Svazek milostných dopisů psaných Marii Balounové básníkem byl vydán nevelkým nákladem roku 1925.

Známější než sbírka *Pozdě k ránu* (1896) je jiná kniha básní *Mstivá kantiléna* (1898). Autor se v ní stylizuje do holandského bojovníka proti španělské okupaci v 16. století a kromě obvyklého pocitu stesku a marnosti vyslovuje i vzdor jedince proti bídě a útlaku. Tato práce patří k literárním vrcholům své doby. Píše o ní i o atmosféře konce století V. V. Štech v prvním díle svých vzpomínek *V zamlženém zrcadle*: „Vedle Bezručových výkřiků účinkovala *Mstivá kantiléna* Karla Hlaváčka, jenž zemřel právě o dnech Palackého r. 1898, ale jehož posmrtné působení zachvátilo několik generací. Jeho nota dekadence odpovídala stavu bezvýchodnosti, zjitření, negace.“ Jak tento „hráč náruživých zádumčivých zešeřelých nálad“ dosahuje oné už zmíněné hudebnosti? Především opakováním a obměňováním slov navzájem si blízkých svou zvukovou stránkou a zvukově výraznými rýmy.

Jiří Karásek ze Lvovic vzpomíná na první setkání Hlaváčka s Arnoštem Procházkou, redaktorem *Moderní revue*. Karel Hlaváček byl „tehdy ještě zcela zdrav. Byl to snědý statný hoch, širokých ramenou, hlubokých černých očí a kučeravých tmavých vlasů. Byl menší postavy, oděn byl slušně a nečinil nijak dojem proletáře. Naopak, měl vzezření hocha ze zámožné rodiny.“ Také v něm nebylo „nějaké plachosti, společenské neobratnosti, nesmělosti... té zádumčivé melancholie, jež mluvila z jeho dopisů a z jeho básní. Byl docela jasný a harmonický.“

O nepopiratelném smyslu pro humor svědčí to, jak vášnivě mystifikoval a „zametal své stopy“. Opět Karásek: „Hraná Karlova vznešenost mě zlobila a ptal jsem se libeňského aristokrata, jak on sám v Libni bydlí. „Daleko za Libní, na opuštěném návrší, je zpustlý letohrádek, jenž je v majetku naší rodiny už od 18. století. Zaprášené komnaty, dávno neobydlené, působí strašidelně. Praská v nich nábytek, vrzají parkety, tlejí hedvábné záclony... Rodina naše bydlí jen v přízemí a můj pokoj má okna do zahrady v anglickém slohu, jejíž túje působí dojmem hřbitova... Slyším občas kašel souchotinářského otce, ale my se nestýkáme, ani při obědě, sluha mi jej donáší přímo do mé pracovny a tak otce nevidím již po léta.“ „Vzpomněl jsem si na toto Karlovo líčení,“ píše J. Karásek ze Lvovic, „při jeho pohřbu r. 1898, kdy jsem spatřil ten „strašidelný libeňský letohrádek.“ Byl to činžák na periferii, plný sousedek a dětí, jímž vanula ne vůně dávného rokokového minula, ale zápach vyvařeného prádla. Ubohý Karel ležel v rakvi přízemního malého bytu, kde se tísnila celá ustrašená rodina, jeho rodiče, jeho sourozenci.“

Vítězslav Nezval ve svých pamětech *Z mého života* píše o náhodném setkání s básníkovou sestrou u Hlaváčkova hrobu: vzpomínala, „jaký byl jemný a dobrý, jak miloval svou matku, jak krásně se choval k nim, dětem...“

Nezbývá než si postesknout: opět jeden velký, ale předčasně zemřelý český básník.

Všechno je jinak

Tam, kde se město s poli a lukami vítá,
bílý plášť sněhu zaskvěl se tišinou táhlou.
Potichu kráčet jsem, chladno je, teprve svítá.
Na stromů kostry patře, ozval se čas vzpomínkou náhlou.

Ne jak dnes, kdy bojím se barbarských stop,
že zničí tu krásu, jež by nás měla být prosta,
obelstěn sluncem jsem byl, nebylo strof,
jimiž bych, země, opěval sterá tvá ústa.

Však vůni tvou ucítiv – to štěstí byl jas,
byliny luční trhal jsem zmámen prchavým snem.
Květy a ptáci, píseň komáří, potůčku zurčící hlas!
Kde mládí senzibilita? I svátek dnes všedním je dnem.

Tak ještě umět se nadchnouti dnes!
Nevděční synové jsme, či příměr ten lichý?
Kde kobylka luční, vždyť přes cestu přec
skákala tam, kde byly kdys líchy.

Jen blízký tok Labe cestou jde svou,
beton a asfalt teď mají tu prim,
město tu vítězí svou utilitaritou,
kdos zneuctil, přírodo, plodný tvůj klín.

Nač však je óda ta – země tu hlucha.
Blasfemická snad slova má jsou?
Rys rezignace se mísí mi v tón, nejasná tucha.
Do práce mlčky však dělníci jdou.

Vysvětlivky : senzibilita – citlivost, vnímavost
utilitarita – prospěšnost, užitečnost
blasfémie – rouhání, urážení

rezignace – odevzdanost, trpnost

Básníkem proměň i dogmatické nehybnosti je Stanislav Kostka Neumann. Od doby České moderny byl vůdčí osobností našeho kulturního života. Imponoval svými vůdcovskými schopnostmi hned několika generacím – „buřičům“ devadesátých let, předválečné moderně i proletářským básníkům. Jaroslav Seifert, příslušník wolkerovské generace, ve své knize Všecky krásy světa vzpomíná na své literární počátky a o Neumannovi píše: „Byl to pro nás literární i politický bůh.“

„Neumann vynikal nad ostatní energickou bojovností a organizátorskou vůlí a také schopností promýšlet problémy doby a formulovat program“, píše František Buriánek. Během padesátiletí prošel

básník mnoha literárními hnutími – symbolismem, dekadencí, stal se centrální postavou českého literárního anarchismu a civilismu.

Svémi sbírkami *České zpěvy* (1910) a zejména vrcholící poezií proletářskou *Rudé zpěvy* (1923) však klesl na úroveň agitátora. V básních poznamenaných komunistickým světovým názorem potlačil Neumann straník Neumanna básníka.

Velkou uměleckou osobností však dozajista byl. Potvrzuje to i sbírka přírodní a milostné lyriky *Kniha lesů, vod a strání* (1914). Zmíněný F. Buriánek zdůrazňuje jeden z jejích rysů – rovnováhu mezi smyslovostí a reflexivností.

„Lidem nemajíce zač vděčni býti,
celou vděčnost svou, země, vstříc ti neseme.“

Čtenářům, kteří ve jmenované knize nacházejí zalíbení, bych snad ještě doporučil knihu fejetonů *S městem za zády*. I v ní je přítomna inspirace brněnským okolím.

Jakým ale člověkem byl tento „bohy vyvolený a pomazaný básník“ (J. Firt)? V. V. Štech v 1. díle svých vzpomínek (*V zamlženém zrcadle*) píše o olšanské vile, jíž prošlo tolik významných i méně významných návštěvníků: „Tento básník ustavičného vývoje přijal zeleného studenta se stejnou laskavostí a shovívavostí jako staré druhy a spolupracovníky. Zdálo se mně, že má jakoby vzdálený pohled na život, nekonečně shovívavý, jenž lišil se od toho, co útočně hlásal v Novém kultu, od tónů vášnivého odporu a vzteku.“ Závěrem nechme promluvit básníka samotného, co tedy soudil o sobě: „Trochu rytířství, hodně smyslu pro čestnou politiku, jisté nepraktické dobráctví, láska k umění a ženám, vznětlivé srdce trochu nemocné a nikoliv vždy dosti rozvážné, demokratičnost i schopnost držeti na distanc nepřijemné lidi – to jsem, myslím, přece já.“

Jakýs sen se mi zdál

Jakýs sen se mi zdál:
znovu zas jsem ji objímal,
něžně i drsně miloval,
bronz nader mě tak vzrušoval...

Naše srdce se v jedno slilo,
vše ve snu mém mě okouzlo,
pak přetrh se:
vzpomínat jinak jsem se jal,
ba, císař pán mě povolal.

Povolal, aniž se mě ptal,
kde lásku svou jsem zanechal,
nesložím hlavu v milé klín,
možná ji v boji položím.

Položím – li ji v boji však,
nebudu sám, nebudu sám,
budem se večer počítat,
kolik jich as už věčně bude spát!

Bojovat budu i proklínat,
nebudu sám, nebudu sám,
snad budu zas i milovat,
zatím jen tornistru pod hlavou mám.

A tak tu podléhám těžkým chmurám
osude, vrátit se mám, či nemám?
Snad zatím, ach, ve spánku jen
budu v lásce k milé nasycen.

„Básník mládí“, Fráňa Šrámek, antimilitarista a hrdý anarchista –
„Pomašíruju,
zpívat si budu:
Modrý rezervista
rudý anarchista
v modré dálce rudý květ...“

příslušník generace buřičů, velký idol Karla Čapka. Kolik už asi generací ovlivnil?

Ke Šrámkovu jménu můžeme ale připojit i další přídomky – impresionista a vitalista. Okouzlení životem, přírodou, láskou, nota smyslová a erotická jsou pro jeho tvorbu příznačné.

Jako první vyslovil či alespoň naznačil to, co se dříve jen šeptalo. Sugestivně vyjádřil citové problémy mladých lidí, jejich dospívání, konflikty s rodiči a se starší generací vůbec, pokrytectví, vládnoucí životní styl.

Není jen básníkem mladického nadšení, ale i odchodu mládí, deziluze, smíření se životem. Toto napětí mezi snem a skutečností poznamenává Šrámkovu lyriku melancholickým tónem. Ve své době autor zaujal jazykem oproštěným od vumělkovanosti, veršovou písňovou formou i stylem zcela prostým patosu.

Tedy Šrámek – poeta, ale Šrámek – člověk? Zmíněný už jeho obdivovatel, Karel Čapek napsal v roce 1937: „Jaký je: je pomenší, sporý a v tváři nakrabacený, ale ani byste mu nehádali padesátku; dívá se do světa tak modře jako málokdo, má nervózní rty chlapecké mladosti a figuru drobného, ale tuhého zápasníka; a nos, který vypadá, jako by pořád větřil všechny vůně polí, léta a života. Je brunátný, svalnatý a rovný, hned na něm poznáte starého vojáka a dobrého chodce, provátého větrem a sluncem. Už zevně je takový, jaký je: drsný a nesmírně citlivý; celý nějak tvrdě zaťatý, a přitom vibrující jako napjatá struna... Fráňa Šrámek vlastně o sobě nikdy nemluví, i kdybyste to z něho páčili; chodil jsem s ním po léta letoucí, a nevím toho o něm víc, než že žil v Písku a Sobotce, má starou maminku, sloužil ve válce a jako rakouský vojáček seděl in carcere et catenis pro antimilitarismus, ale jak a co bylo, to mi přítel Šrámek nikdy neřekl... Na to musí být báseň, aby něco na půl úst, skoupě a málomluvně řekl o sobě a svém životě. Báseň je jediná řeč, v které se dovede zpovídat ze svého nitra...“

Do Sobotky se Šrámek vracel vždy rád, žil ale v Praze, samotářsky, v pátém patře vršovického činžáku. Neměl rád hosty, zejména ne nové tváře. Přestal chodit i mezi pátečníky, k jejichž zakládajícím členům patřil. Po první světové válce se nepřičlenil k žádné literární skupině. Byl člověkem tichým, jemným, nevýbojným, úzkostlivě pořádným až puntičkářským. Vrcholem jeho anarchismu bylo, že se svou celoživotní družkou žil neženat.

Snad ještě učiňme poznámku relativizující Šrámkův antimilitarismus. Učinil ji ve svých pamětech Julius Firt. Píše o tom, jak za jeho éry u firmy Borový vyšla Šrámkova sbírka Ještě zní : „Na sbírce je snad zajímavé, jak tohoto zásadního anarchistu a antimilitaristu přece jenom pozitivně poznamenala doba vojákování. Za Rakouska by se k tomu nebyl nikdy přiznal, v republice už neměl staré zábrany.“ Básni Prapor z podzimu 1938 odsoudil ústupnost vládnoucích kroků.

Pro hlubší poznání Šrámkova životního díla i jeho osobnosti doporučuji soubor jeho díla se vzpomínkami na básníka Podivný nepokoj, sestavený Mojmírem Otrubou, Mladá fronta, Praha 1972.

Vysvětlivky :

pátečníci - umělci z okruhu Lidových novin, pravidelně se scházející , někdy i za přítomnosti prezidenta T. G. Masaryka
antimilitarismus – odpor k válce
anarchismus – politický proud popírající nutnost státu

Dopis

Příteli Haunere, Emane optime,

ubohé zvíře jsem, víš?
Bolavé srdce mám, plíce jak kabát zedrané,
nenávisti přetekla číš.

Patřil jsem vždy k vlčím rodinám,
člověkem jiným chtěl ale být.
Překládám, nadějím novým se otvírám,
naději mrtvou měním pak v dým.

V Paříži tak snadno podléhám
(bytná mi vzala od pokoje klíč),
podléhám pití, snům i revoltám.
Ostatně : pár zlatek mi nepůjčíš?

Kolonie je mrtvá již,
slunný mě čeká nyní jih.
V cizině rád se sic domovem opájíš,
víš ale, že ani tam Tě nečeká klid.

Addio, drahý příteli,
odpusť, ta zpověď byla krutá,
to vztek i stesk ruku vedly mi.
Nedávej nikomu číst, co psal Ti „ten tulák“.

P.S. Nezapomeň, kdyby Ti bylo možno sehnat pro mě pětku...

Člověkem plným vnitřního napětí, básníkem bolestného rozporu je Karel Toman, anarchista, bohém, „věčný tulák“. Na Antonína Bernáška (občanské jméno Tomanovo), příslušníka rolnického rodu z Kokovic u Slaného vzpomíná slánský rodák, historik umění V. V. Štech v 1. díle svých vzpomínek (V zamříženém zrcadle) jako na „klátivého, dlouhého bohéma se zvláštním půvabem tiché modulované mluvy“.

Svoboda mu byla nade vše. Cestoval hmotně podporován svým přítelem Emanuelem Haunerem, navštívil Vídeň, Berlín, Holandsko, Anglii, několikrát byly jeho pobyty ve Francii, detailně poznal poměry v anarchistickém hnutí. Mezi jednotlivými cestami do ciziny se marně pokusil o existenční zakotvení. Ve vlasti se usadil teprve krátce před první světovou válkou. Ve válečných letech byl už, jak se zdá, anarchistickému myšlení vzdálen.

Karel Toman nevytvořil rozsáhlé básnické dílo – jeho verše jsou totiž založeny na vnitřním prožitku, improvizace mu byla vždy cizí. Jeho poezie působí úsečně, zhuštěně, je plná náznaků, úsilí o soustředění silného prožitku na malou plochu básně zdůrazňuje autorův myšlenkový proces.

Tomanovo buřičství stojí proti šosácké idyle, proti honbě za penězi a společenským postavením. Protiváhu vidí v nezávislosti, byť by byla vykoupěna hmotným strádáním. Z toho vyplývá i jeho pojetí lásky – opovrhne pokryteckou morálkou, opravdový milostný cit staví nad vypočítavý vztah.

Toman psal tragicky laděné milostné verše i hymny kolektivní vzpoury, přísliby sociálních převratů. Ve svém vrcholném období vytváří snivé a harmonické obrazy domova. Autorský vývoj

básníkův je cestou od vypjatého individualismu společenského vydědění k reálnějším pohledům. Příkrý je proto i rozdíl mezi až dekadentními Pohádkami krve a sbírkou Měsíce. Avšak i v jeho pozdní poezii zaznívá sepětí s chudými a vyděděnými. Nedlouho před svým penzionováním ovlivněn cestou do Provence píše:

„Se všemi vagabundy světa
bych pít chtěl,
se všemi vagabundy světa
bych jít chtěl,
se všemi vagabundy světa
do nebeského království bych šel.“

Láska?

Já držím pohár ve své dlani
a vínem lásku zapíjím.

Jak málo jsme se spolu znali.
Co z toho zbývá? Už jen splín.

Slova a slova, prázdná něha.
Cítit se dobře? Nemám s kým.
Alena, Eva, Katrin, Věra?
Ani to jméno netuším.

O lásce mluvit je velkohubé,
ta holka měla měkký klín.
Jen zážitky mi dala nové.
Kde zůstala duše? Co já vím.

Stále provokující, stále šokující a tak velmi neliterární jsou básně příslušníka generace buřičů, ironika, cynika, ale ve skutečnosti hluboce citlivého člověka, Františka Gellnera. Snad nejvíce obdivuji jeho havlíčkovský smysl pro humor. Uvědomuji si ovšem, že takováto – co nejstručnější – charakteristika Gellnerovy tvůrčí osobnosti postrádá, ba nutně musí postrádat úplnost. Vždyť zemřel ve 33 letech a jak naznačuje třetí jeho sbírka, možnosti dalšího vývoje určitě nebyly uzavřeny.

Narodil se v Mladé Boleslavi, v rodině nezáměrného židovského obchodníka. Antisemitskou nenávist poznal již v dětství. Během gymnaziálních studií začal uveřejňovat ve studentských časopisech své verše, překlady i kresby. Krátce pak studoval na báňské akademii v Příbrami.

Pro jeho mládí byla typická bohémská nevázanost, revolta proti dobovým ideálům a životnímu stylu. Důsledkem vídeňského nebo příbramského pobytu se stala vážná pohlavní choroba. „Neměl jsem mnoho času na přemýšlení. Pil jsem, válel jsem se po škarpách a nemocnicích a byl jsem znechucen životem. Ovšem to nebylo to nejhorší, co jsem mohl dělat. Bylo by bývalo ještě horší, kdybych byl šel vyšlapanou cestou a stal se náhončím uhlobaronů nebo dobrotivým představeným někde na šachtě.“

K politice nebyl lhostejný, ovšem tu oficiální odmítal. Navštěvoval anarchistické schůze, stýkal se s anarchistickými básníky (S. K. Neumann, F. Šrámek, K. Toman), začal psát do Nového kultu. Skepse, snad Gellnerův určující povahový rys, se však promítala stále víc i do vztahu k tomuto hnutí.

Mezi léty 1905 – 1911 studoval grafiku a malířství na různých zahraničních učilištích, pobýval v Mnichově, Drážďanech, Paříži, živil se ilustracemi pro satirické časopisy. Po návratu do vlasti zakotvil existenčně jako člen brněnské redakce Lidových novin. Působil v nich jako karikaturista, později redaktor. Ke své práci přistupoval velmi vážně, bohémského života zanechal nadobro. Těžko by v něm tehdy někdo hledal (souzeno podle vystupování) někdejšího hýřivce, cynika. Pamětníci vzpomínají např. na jeho jemné a galantní chování k ženám.

První rok světové války se stal posledním rokem Gellnerova života. Zemřel kdesi na haličské frontě již v září, kolem okolností jeho smrti však není jasno: někde se můžete dočíst, že byl zastřelen svým velitelem pro neuposlechnutí rozkazu, jinde pak, že při ústupu svého oddílu zcela vyčerpaný odmítl jít dál a že všemi opuštěn byl prohlášen za nezvěstného...

První jeho sbírka Po nás ať přijde potopa (1901), jak už název napovídá, je poznamenán hořce výsměšným postojem ke společnosti. Vysmívá se v ní morálce a šosáctví, maloměšťácké spořádanosti, vědomě chce svými verši provokovat. Také druhou sbírku, Radosti života (1903), vyznačuje ironický postoj, zastírající bolest zklamaného srdce (po povrchních vztazích se zamiloval hluboce, ale nešťastně).

V prvních dvou lyrických sbírkách vychází autor z bezprostředních osobních zážitků, ze zkušeností neúspěšného studenta, bohéma. Objevuje se v nich scenerie hospod, kaváren, kabaretů, záznamy prchavých lásek vylíčených jako výlučně sexuální vztahy. Cena je tu v novosti a v upřímnosti veršů. Využívá kuplety, pouliční písničky, lidový jazyk. Básnické výrazy jsou tu pak svým sousedstvím se slovy běžné řeči a vulgarismy deklasovány. Neučesaností výpovědi vytváří pocit, jako by konkrétní zkušenost pokládal za závažnější než umělý literární tvar, v němž by ona zkušenost ztratila svou bezprostřednost. Vymezuje se tak oproti formalismu dekadentů a patosu symbolistů.

Třetí sbírka, *Nové verše*, vydaná už posmrtně (1919) dosvědčuje básníkovo pozvolné dozrávání, poeta odkládá masku zhýralosti. Nálada veršů přechází v tesknou melancholii, nový je postoj satirického glosátora. Vědomí absurdity je však přítomno stále.

Gellner psal také časovou politickou satiru a politické kuplety, povídky, vynikl jako fejetonista a výtvarník – karikaturista.

Už jsme to řekli: kdyby bylo básníku dopřáno dalších let, určitě by se jeho tvorba dál modifikovala. Chceme-li však v tom, co bylo vytvořeno, hledat „typického“ Gellnera, musíme sáhnout do jeho literárních počátků. Příkladem by mohla být třeba *Píseň zhýralého jinocha*.

Nezemru já od práce,
nezahynu bídou,
nezalknu se v oprátce,
skončím syfilidou.

Nezemru já u holky
ani na silnici.
Zemru volky nevolky
klidně v nemocnici.

Nezískal jsem zaživa
lásky skutky svými.
Jeptiška jen šedivá
oči zatlačí mi.

Nad mou mrchou stáhne klaun
tvář svou v smutnou masku:
„Zemřel tady vilný faun
na nešťastnou lásku.“

Čas

Čas – tak hluboký, tak zhoubný,

ta jistota rozkládající se v nás,
jak popel všednosti, jak kořen bludný
vše zahltí a co studnice otevře se zas.

Dny za dnem míjejí a člověk se mění,
i hlasy demagogů si našly jiný cíl,
jak v oparu se byvší tvary chvějí,
sladkost mládí v hořkost život proměnil.

Cos miloval, to přadlena hrozná polibkem
jak v pohádce mění na marnost.
Jen, Čase, pojd' vstříc nám svým zítřkem.
A včerejšek ? Tot' dneška ucouraný chvost.

Hodiny bicí hlučně provokují,
věštlí ti dočasnost tvých chvil.
Sami jsme, jsme tak osamělí.
I já v mince drobné jsem sumu proměnil.

Armády vteřin drže se nám smějí,
v co proměnil jsem ten svůj cíl ?
Jen ve snu sny zas se probouzejí.
Pro co, pro koho jsem tu vlastně byl ?

Učebnice dějin literatury zpravidla vykládají název sbírky Josefa Hory Srdce a vřava světa jako nechtěně, leč hluboce symbolický pro celý další vývoj básníkův. Tento novinář socialistické orientace byl v roce 1929 vyloučen z KSČ / někdy se uvádí, že z komunistické strany vystoupil sám /. Prohlásil tehdy :” ... nikde se nestaneš tak lehce kacířem jako v komunistické straně, na to stačí jen trochu myslet.”

Spisovatel A. C. Nor vzpomíná / Život nebyl sen / : ”...byl to člověk vážný, až zasmušilý, do jisté míry nepřístupný...Byl málomluvný, až skoupý na slovo...byl to vysoký hubený

člověk prořídých už vlasů s brýlemi, chodil zcela nepatrně nakloněn, ale kritika jej stavěla v čelo mladé básnické generace, která vstupovala do literatury po první světové válce.” Ivan Herben zas vzpomíná na Horovu statečnost, když neodmítl prosbu redaktora ilegálního časopisu V boj o napsání básně k prvnímu národnímu svátku pod německou okupací. / Hora věděl, že právě před týdnem tiskárnu, administrativu a dobrovolné kolportéry ilegálního listu pochytilo gestapo./

Po odchodu z KSČ psal básník lyriku přírodní a intimní. Obavy o budoucnost vlasti vyjádřil ve sbírce Domov. Druhým silným motivem v jeho poezii je pak čas : vyjádřil stesk z pomíjivosti života. Právě proto mě sbírka Struny ve větru z celého díla Horova ovlivnila nejvíce.

Naděje

Manželce Olze, obdivovatelce Reynkova díla, Nový rok 2004

Chlív pod sněhem. Nová naděje.

Radost, či úzkost ? Bílé závěje.

Dítě spí tiše. Kdo se naděje ?

Pastýři v dálce. Šeří se, šeří.

Komu zvěst, komu ? Tiše jdu z dveří.

I stádečko bílé té bělosti věří.

Vločky jsou tiché. Jak Boží slova.

V altánku vítr. Kdy zazní znova ?

Kyne mi závěj. Je Boží to struna.

Petr, či Jidáš ? Ví Marie, tuší ?

Zamrzlým oknem jak malovaným tuší

dívám se zas svou zvroucňelou duší.

Představitelem metafyzické a spirituální linie novodobé české poezie je básník, grafik i překladatel z francouzštiny s bezesporu symbolickým křestním jménem Bohuslav Reynek. K atributům jeho veršů patří neokázalost, prostota a pokora, klid, harmonie, intimita, po válce pak i pocity úzkosti vyvážené ovšem jistotami křesťanství. Není proto divu, že až devadesátá léta učinila tohoto “ pastýře z Petrkova “ spjatého navíc s francouzskou kulturou / jeho manželkou byla básnířka Suzanne Renaud / známějším i širší čtenářské obci.

O blízkosti, ale i nepřístupnosti Reynkovy poezie píše literární kritik Bedřich Fučík :” Bylo třeba...dalších let..., než jsem proti hluku světa sám v sobě našel onu základní, dosud neuvědoměle postrádanou melodii, melodii ticha, vrstvicího se kolem věcí a dějů, ticha, které Reynek svou poezií proměnil v hmotu tak drahocennou, unikavou a světelnou, že ji neslyšíš než ve chvílích pokorného a žasnoucího usebrání, kdy se čas na jednu vteřinu či na celou věčnost zastaví a ty se propadáš vzhůru v blažené závratí bytí, sám, zcela sám, a přece na dosah křídel andělů, proniknut tím, co jest, až na sám počátek a konec. Tato svrchovaná utkvění v čase a prostoru, které jsou na okamžik zrušeny, se mi jeví nejvlastnější esencí Reynkova díla, jeho největším duchovním výbojem. “

Podobně končí svoji skvělou studii Proměny neměnného Martin C. Putna : ”Podstata díla Bohuslava Reynka je a zůstane tajemstvím, před kterým se musí literární historie, věda i interpretace sklonit a zmlknout.”

Básnické umění

Tu kočku vídal jsem ve snách,
ne, nechtěla mléka, nechtěla masa,

lapit se nedala – jak házel bych hrách,
nedala poznat se kočičí rasa.

Krvavý prapor srdce do boje zvedám,
kočka krásná a bílá však stále mi uniká,
k filozofování zlákat se nedám,
má noetika chce být čistá a veliká.

Jak uchopit svět, vědí “ty pluky”,
co bijí se “pod praporem rozumu”.
Není to cesta má, nemám tuchy,
jak rozumem pouhým toho dobudu.

Nepokoj těžký teď v srdci mám,
vyhřezlé vnitřnosti světa na mě křičí !

/ Co vlastně chtěl onen medik – sám
s TBC léčit svět, jenž sám se ničí ? /

Však kočka lísá se, je náhle tu :
souhrn Rozumu, Srdce a Vůle.
Vše kolem mě mění se ve zlato,
toť pravá básnická alchymie.

Vysvětlivky : noetika – nauka o podstatě, možnostech a hodnotě lidského
poznání

Ne, netvrdím, že tento text je z rodu ostatních, snad měl být jen jakousi prezentací názorů Konstantina Biebla na básnictví. V jeho verších často slyšíme wolkerovské tóny, ostatně oba mladí muži byli až do Wolkerovy smrti přáteli. Přesto je tento skromný a melancholický člověk

autorem osobitým, velikým. Wolker píše 12. července 1921 Bieblovi :” Píšete ? Slíbil jste mi kdysi tu svoji krásnou básničku, víte, tu

...staneme se květinami,

ve dne budeme lidem pro radost

a v noci budem sami

Pošlete mi ji, prosím ! Říkal jsem si ty verše už mnohokrát a pořád jsou stejně hluboké, každým jejich propovědáním člověk se do nich propadá, propadá, ale dna nenalézá. Takový má být verš básně !”

Kdyby tato kniha nebyla tím, čím je, ale jen výběrem básní, jež mě fascinují, vybral bych báseň z autorova surrealistického období Dej mi svůj prstýnek.

Biebl pro mě zůstává – na rozdíl od mladšího Wolker – mladým mužem, jemuž válka vzala chlapectví a který už vždy bude zatížen pocitem nezaviněné viny. Často píše jakési příběhy, balady, v nichž upoutá schopností vidět věci v nebyvalých souvztažnostech, jak to dokáží jen děti. I humor tu nechybí, jen se ostýchavě ukrývá za melancholií. Typické pro jeho básnickou zodpovědnost je i permanentní “ vypilovávání “ veršů až po syntaktické zkratky. Pozorný student literární historie si vybaví i zcela osobitý tón – zálibu v exotice a názvy knih Plancius a S lodí, jež dováží čaj a kávu.

Manifestace

V modravých proudech se pracovní haleny dělníků přibližují

do srdce náměstí jasná zář proniká
poselství lásky celému světu pění
ti, jejichž srdce jsou krásná a veliká.

I moje srdce sní o tom,
že jednou podobné svítilně zazáří
těm, kteří v bolestech nový svět tvoří.
Snad pevná víra dá dělníkům těm odvahu k boji,
snad navždy se ruce jich k práci i k zápasům spojí.

Jednou,
až oči dnešního dítěte
jinak se rozzáří,
až štěstí nového člověka
poznáte ve tvářích,
mé srdce
shoří.

Mám vůbec psát o básníkovi, o kterém už toho bylo řečeno i napsáno tak mnoho ? Byl výraznou osobností lidskou i tvůrčí, je jedním ze školních klasiků, jemuž ale – na rozdíl od jiných – ani přidělená oficiální pozice nedokázala v očích čtenářů, ba i studentů ublížit. Jistě jste poznali moji inspiraci básnickou tvorbou Jiřího Wolkra.

Vyrůstal v Prostějově v dobře situované rodině, v prostředí syceném kulturou. Na syna měla vliv především matka. Paní Zdena Wolkerová vzpomíná na syna v knize Jiří Wolker ve vzpomínkách své matky a bezděky tak prozrazuje, odkud se vzal Jiřího literární talent.

Jiří, náruživý sokol a skaut, byl všestranně nadaný – literárně, hudebně i výtvarně / jak v této souvislosti nepřipomenout podobnou šíři nadání ve stejném roce narozeného Moravana, rovněž pražského studenta a také budoucího básníka levicové orientace – Vítězslava Nezvala /. Již jako středoškolák publikoval ve studentských časopisech. V Praze studoval na otcovo přání práva, současně však navštěvoval přednášky na filozofické fakultě. Je až neuvěřitelné, co vše dokázal během studií přečíst ! Počátky jeho vlastní literární tvorby / pomineme-li začátečnické pokusy / můžeme datovat rokem 1920. Wolker trpěl plicní chorobou, kterou léčil pobytem u Jaderského moře a ve Vysokých Tatrách, nakonec jí ale ve 24 letech podlehl.

K nejvýraznějším rysům jeho osobnosti patřil láskyplný vztah k lidem, družnost, touha po štěstí, harmonii, nesobeckost. Paní Wolkerová ve svých vzpomínkách zmiňuje i Jiřího soucit s trpícími : jako chlapec nesnesl, aby žebrák u dveří nebyl obdarován. Už nemocen píše 24. 6. 1923 v dopise své dívce z hotelu Kohlbach : ” Hle, o lásce jste si jistě jiné myslela tehdy, když jste byla dvanáctiletým děvčátkem, jinak, než jsme se poznali, jinak dnes. A přece je to stále totéž slovo : láska. Tak je to i se smutkem. Poznáte-li její jednou skutečně v životě, poznáte též, že vůlí lze sice proti němu bojovat, ale že nelze vždy zvítězit. Jde o to ovšem, aby se bojovalo. Máno – dotud je vždycky statečnost. Zbytečný smutek a fňukalství je přirozeně nejhorší zbabělost – ba víc – je to hřích na životě. Neboť život chce být radost a na člověku je, aby tu radost si vybojoval.” / Do boje, láska, let’, Odeon, Praha 1975 /

Básnická sbírka Host do domu / 1921 / je poezií prostých věcí a prostého, nekomplikovaného pohledu na svět. Ten má být ze svých chorob vyléčen jedině láskou, křesťanský laděným soucitem s trpícími. V básni Svatý Kopeček je už pocit štěstí jednotlivce spojen s potřebou štěstí pro všechny lidi, s touhou vytvořit spravedlivější společnost. Motiv očí a srdce, tak typický pro básníka / ostatně je i v jeho epitafu / najdeme už v této jeho knize.

Ve sbírce Těžká hodina / 1922 / mizí už ona hravá bezprostřednost, dřívější soucit vystřídala vzpoura a odhodlání : ” Musí se zabít, musí se žít, ruce jsou zbraně, srdce je štít.” Obrazy lásky a pokory ustupují obrazům a symbolům práce a boje.

Dnes je má těžká hodina;

jedno srdce jsem pohřbil a druhé ještě nemám,

zosláblý úzkostí, zosláblý samotou,

marně se bráním studeným stěnám

pokoje svého

uštěpačného.

/ báseň Těžká hodina /

Literární historikové různě pojímají otázku básnickova vývoje : jako rozporný vztah dvou období, přerod, logiku myšlenkového vývoje. I druhá Wolkrova sbírka je vyjádřením touhy po lásce a bratrství mezi lidmi. Jak jsme však už poznali, boj autor přijímá jako nutné zlo, rubem lásky je mu nenávisť. O zlomu v názorech básníka svědčí i jeho korespondence, v dopise A. M. Pišovi ze stejného roku, kdy je vydán Host do domu, tedy z roku 1921, píše : ” Myslím si, že vykoupení pro tiché a pokorné musí být vybojováno železem.” V těchto slovech už není ani píď někdejší přemíry trpného citu. A opět z dopisu A. M. Pišovi : ” Strhávám iluze, abych mohl básnit život.”

Výrazem myšlení Wolkrovy generace byl program proletářského umění, vzniklý na půdě Svazu moderní kultury Devětsil. Těžiště proletářské poezie spočívá v letech 1920 – 1924. Připomeňme i, že ke stoupencům tohoto proudu patřili J. Seifert, K. Biebl, A. M. Piša, J. Hora a J. Hořejší a že všechny tyto básnické osobnosti spojovalo komunistické přesvědčení. S tím souvisely i znaky proletářského umění – sociální angažovanost, tendenčnost, princip kolektivismu, realismus jako tvůrčí metoda. Hlubšímu poznání poslouží Wolkrova stať Proletářské umění, otištěná nejprve v časopise Var v roce 1922 – manifest celé skupiny mladých. Při postupujícím odklonu Devětsilu od

vytčeného programu se Wolker – nejvýraznější osobnost proletářské poezie – s přáteli v uměleckých názorech rozešel.

První vlna bojů o Wolkra a proti jeho kultu přichází už v roce 1925. Článek Dosti Wolkra otištěný toho roku v avantgardním časopise Pásmo varoval před vytvářením legend / dojímal totiž jeho tragický osud, působilo jeho přesvědčení, jednoduchost symboliky i optimismus /.

Za hlavní Wolkrův přínos české poezii považují jeho epiku, návaznost na tradici české sociální balady. Význam Wolkrovy osobnosti zhodnotil František Buriánek v České literatuře 20. století / Orbis, Praha 1968 / :” Mravní velikost a emocionální působivost básníkovy zápasu o překonání osobní bolesti a tragiky ve jménu boje za lidské štěstí všech se v úchvatné síle projevila v lyrice psané v době nemoci a posledního zápasu se smrtí.” Můžeme se jen dohadovat, jak by se čistý charakter básníkův postavil k vývoji politické strany, k níž se tak vehementně přihlásil.

Ve své “wolkrovské” básni jsem se pokusil o syntézu obou etap Wolkrova myšlenkového a básnického vývoje. Formálně jsem se inspiroval básní V parku před polednem.

T. G. M.

Kytici květů jsem spatřil pod pomníkem
a postava ta mě zaujala mžikem
za cvikrem přísné oči za nás až hledící
vztyčený ukazovák význam slov podtrhující
já viděl živého jej v měkkém klobouku s velkou střechou
pěst zaťatou či opět s krouživým zas pohybem rukou
já viděl jej při vojenské přehlídce v jezdeckém úboru
já viděl jej jak na koni vzpřímený projíždí nahoru
Václavským náměstím; ten pohled nás tak tne
že kdo viděl jej jak já nikdy už nezapomene

Bylo v něm něco silného silnějšího než odvaha
jednota činů a slov křesťanství lásky a nade vše pravda

Tisíce lidí mělo výtečný vkus
jen jediný byl ale Petronius
Balboa Pizarro Cortez těch násilníků kolon
však jediný jen se jmenoval Cristobal Colon
vynálezů tok větších i menších – kdo však ví
zda vyrovná se někdo Wattovi
skladatelů hudebních mnoho svět už zná
však kdo pro národ náš znamená víc než Smetana
myslitelů tisíc mělo své kategorie
však pro pravdu každý z nich nežije
myslitelů tisíc uměla filozofie zlákat
však jediného jen osud dovedl na Hrad

Bylo v něm něco silného silnějšího než odvaha
jednota činů a slov, křesťanství lásky a nade vše pravda

Tatínek Jozef koči a pak šafář
poddanství poznal a synek tak začínal chápat
jak důstojnosti svobody a cti
neváží si jen ten kdo ji netratí
učil se ve Vídni učil se zámečnickem
v Čejči kovářem učil se jak bývalo zvykem
v rodinách chudých zpočátku se jal
však myslit svobodně za úkol svůj přijal
proto lákala jej filozofie
proto nestal se člověkem métier
proto pravdě přednost dal v otázce Rukopisů
proto dočkal se tolika hanopisů
proto Hilsner v něm ochránce svého našel
proto špíny a zloby tolik zažít musel
proto odešel do emigrace
proto po návratu jej čekaly ovace
proto aureolu tatíčka nepřijal
proto velkým mužem své doby se stal

Bylo v něm něco silného silnějšího než odvaha
jednota činů a slov, křesťanství lásky a nade vše pravda

Vysvětlivky : métier /métijé/ - řemeslo, zaměstnání, pracovní obor

Bezesporu největší osobností české literární avantgardy dvacátých a třicátých let byl Vítězslav Nezval. Kromě poezie psal i dramata, věnoval se publicistice, činnosti přednáškové, teoretické a veřejné. Nadán byl i hudebně a výtvarně a také znalosti měl ve všech oblastech umění. Pracovní a přátelské vztahy udržoval s mnoha evropskými literárními tvůrci.

Vítězslav Nezval se narodil roku 1900 v Biskoupkách u Třebíče na Moravě, dětství však prožíval v nedalekých Šamikovicích jako učitelský synek. Ač mu později bylo dáno žít ve městě, od venkovského prostředí se nikdy neoddělil – ani svou mentalitou, ani svou tvorbou. Po středoškolských studiích v Třebíči se s velkoměstským prostředím setkal až v Brně / krátce zde studoval práva / a od roku 1920 v Praze. Prahu si zamiloval / věnoval jí básnickou sbírku Praha s prsty deště, 1936 / , méně však už studia na filozofické fakultě : ” Mám dobře v paměti, jak jsem se jednou večer blízko vyšehradského nádraží vyznal téměř s pláčem otci, že nechci dodělat filozofickou fakultu, že se mi protiví nudné studium filologické a že bych se nejraději věnoval literatuře, a jak otec místo ostrého protestu...mně řekl v hospůdce, kam jsme zašli něco pojíst, že mě nenutí, abych se věnoval věcem, které nemám rád... a jak mne ohromil nejen tímto laskavým postojem, ale také poznámkou, že má ostatně, co chtěl mít.” Na synovu otázku pak citově uzavřený pan Nezval přiznal, že si kdysi přál mít syna, “ který by byl básníkem a kterého by z úcty k pěvci Večerních písní nazval jeho křestním jménem “. / Vítězslav Nezval : Z mého života. / Během pražských studií se Vítězslav Nezval spřátelil s Wolkrem a s celou mladou avantgardou kolem Devětsilu. Brno i Praha upevnily v Nezvalovi sociální kritičnost, po celý život jej pak provázelo komunistické přesvědčení. Žil volně jako spisovatel z povolání.

Se zmíněnou už organizací levicových umělců Devětsil jsou spjaty počátky Nezvalovy umělecké činnosti. Někdejší ohnisko proletářského umění se stalo centrem, z kterého vyrůstal nový, tentokrát ryze český směr – poetismus. Básnická avantgarda Nezvala okouzila a svému okouzlení dal výraz Podivuhodným kouzelníkem. Oním kouzelníkem je mu poezie sama. Touto knihou se dvaadvacetiletý básník stal rázem osobností známou a respektovanou. Z řady poetistických sbírek / významná je například Pantomima / vyniká skladba Edison – ne zveršovaný životopis, ale lyrická báseň, oslava tvůrčí činnosti nejen vynálezce. Vztáhnout ji lze jistě i na práci autora samotného. Sluší se přiznat na tomto místě, byť je to čtenáři okamžitě patrné, že jsem se touto skladbou zařazenou později do sbírky Básně noci inspiroval. K hýřivé obraznosti a básnickému géniu našeho velkého básníka jsem se ovšem nedokázal přiblížit ani z velké dálky. Naopak jsem zůstal zcela nedotčen básní Hospodář a její obměnou z času Masarykova pohřbu.

Počátek třicátých let je poznamenán ústupem od bezstarostné hravosti poetismu. Ve sbírkách Skleněný havelok, Zpáteční lístek a Sbohem a šáteček se už rodí nový proud Nezvalovy poezie – surrealismus, směr popírající logiku, pracující s podvědomím, volnou hrou fantazie. Surrealistické principy uplatnil naplno ve sbírce Absolutní hrobař. Nezval surrealismus akceptoval až dogmaticky vážně / nejen on, ale i jiní psali své texty zeleným inkoustem – zelená barva se stala výrazem surrealistického okouzlení, i absint pil zelený “ na počest své Musy, paní se zelenýma očima “ / , ale z odmítání rýmů v poezii byl nešťastný. Julius Firt :” Jemu se prostě všechno rýmovalo. Jak si sedl k psacímu stroji, draly se do jeho básní rýmy a nechtěly se dát vyhnat... Cítil se svázán, směstnán do dogmatických formulek a zákonů, upoután na Záhořovo lože. “ Firt vzpomíná na to, jak Nezvalovi, toužícímu psát, jak cítil, poradil, aby své verše vydával v Lidových novinách pod cizím jménem. Zrodila se tak nejen sbírka 52 hořkých balad věčného studenta Roberta Davida, ale i literární hádanka. Analýzou jazyka ji rozluštil Karel Čapek ve svém sloupku Zatykač na věčného studenta Roberta Davida.

Novotám v básnictví přístupný umělec byl disciplinovaným straníkem. Když 5. sjezdem KSČ začala bolševizace této strany a někteří umělci ze strany odešli, Nezval jako pak mnohokrát zůstal straně věrný. Přes protesty některých členů Surrealistické skupiny / sám ji s K. Teigem zakládal v roce 1934 / rozpustil ji v roce 1938 pro odpor francouzských surrealistů k moskevským procesům. Po roce 1945 zastával básník i různé oficiální funkce.

Na sklonku třicátých let pozvedli mnozí naši umělci svůj hlas proti fašistickému ohrožení republiky. Hlas Nezvalův stranou nezůstal, stala se jím sbírka Matka Naděje.

Po únoru 1948 se podrobil vyžadovanému socialistickému realismu. Znamení doby tak nesou skladby závěrečného vývojového období – Stalin /1949 /, Zpěv míru / 1950 /. Někdejších uměleckých vrcholů již nedosáhl. Z jeho posledních sbírek se připomíná snad jen sbírka Chrpy a města pro rozmanitost tvůrčích postupů.

Pro hlubší poznání básnickovy osobnosti doporučuji paměti se smetanovským názvem Z mého života / Československý spisovatel, Praha 1959 /. Jsou nedokončeny, jejich autor zemřel předčasně roku 1958 na zástavu srdce ; pohřben je na Vyšehradě.

Nezval tvořil lehce, hravě, měl smysl pro rytmiku, hudebnost verše, dokázal experimentovat s básnickými formami i jazykem. Byl básníkem úžasné imaginace, fantazie, tvořil neobvyklé asociace, k jeho základním prostředkům patří enumerace / výčet /. O nezvalovských metaforách píše výstižně Vítězslav Macháček v knize Padesát českých autorů posledních padesáti let, Československý spisovatel, Praha 1970 :” U Nezvala přestává mít metafora jen pomocnou funkci, přestává být obrazem, který má udělat nějakou představu názornější, stává se něčím stejně významným jako základní představa a často strhává svou sugestivní silou pozornost na sebe.” Během téměř čtyřiceti let básnické tvorby se měnil básníkův výraz, náměty i obraznost. Vždy v ní však najdeme bohatství obrazů, bezprostřednost, cit pro čistotu slova, lásku k přírodě a k domovu, úctu k činnorodé lidské aktivitě.

Nedokážu se na tomto místě vyhnout srovnání s Vrchlickým. Nezval jej připomíná nezmarným optimismem, šíří zájmů a žánrovou rozmanitostí tvorby, virtuózním ovládním básnických forem. U obou básníků nebyla schopnost snadného tvoření korigována autokritičností. Dílo Vrchlického i Nezvalovo vznikalo z touhy po lásce, harmonii, štěstí.

Vítězslav Nezval byl nepochybně složitou osobností plnou rozporů. Poukazuje na ně ve svém textu Miloš Hoznauer / Maturujeme a připravujeme se na přijímací zkoušky na vysokou školu, Praha, rok neuveden /. Pro jeho výstižnost si jej dovolím ocitovat celý :

“Když psal spisovatel František Kubka ve svých “ pravdivých malých povídkách “ o V. Nezvalovi, soustředil se na kontrasty, obsažené v tomto velkém básníkovi : spor duše s tělem, idealismu s materialismem, kulturní dvojdomost západo – východní, surrealismus a realismus, starobylé vlastenectví a internacionalismus, lyrická něha i dravá smyslnost, záliba v dusném příšeří absintových nocí a láska k jitřní čistotě a mateřidouškové vůni orosených strání. I když byl na Montmartru jako doma, věčně v něm žila moravská vesnice.

Uvedme ještě pár dalších kontrastů : na jedné straně avantgardní básník, proklamující tvůrčí svobodu a stálou toleranci, a na druhé straně básník oficiální, posedlý stranicou kázní. Osobnost, která má zásluhu na tom, že se vývojová kontinuita moderního umění úplně nepřerušila, ale který je také spoluviníkem na kulturně politických deformacích 50. let. Ale dejme ještě slovo F. Kubkovi o Nezvalovi / jen v závorce vyslovme své pochybnosti / : ...člověk smyslný i rozmyslný / ne vždy /, skeptický i věřící, pověřivý i uctívající přísnou vědu, vychutnavač všech rozkoší a mnišsky střídavý pracovník, sopečný chrlič / s naprostým nedostatkem sebekontroly a sebekritičnosti / a trpělivý cizelér veršů, mistr rozevláté ódy i kovově přísného sonetu, improvizátor i trpělivý kovotepec, zpěvák, hudebník, skladatel, kreslíř, malíř, astronom, astrolog, psychoanalytik, překladatel nejsložitějších básníků nejrůznějších jazyků, hledač pravdy / i hlasatel demagogie a lži / i vykladač snů, piják silného vína / často nad normu / i křišťálové vody, opěvovatel žen, velké tlusté

batole s dětským srdcem /?/, věrný kamarád / který se už před válkou dovedl vzdát nejbližších přátel a nenajít k nim cestu ani tehdy, kdy byli umlčováni / i veselý rváč.

Ale – česká poezie 20. století je bez něj nepředstavitelná, je neopakovatelný...”

Obsáhlá citace je, myslím, zajímavá i tím, jak ukazuje poplatnost hodnocení velkých osobností dobovým hlediskům.

Navykl jsem si tyto komentáře uzavírat verši těch, o kterých je právě řeč. Tentokrát to ale bude úryvek z dopisu, který Nezval poslal Otakarovi Štorchovi / O. Štorch – Marien – Sladko je žít / :”Mým ideálem umělce je Picasso. Maluje portréty vedle abstraktních zátiší a vedle klasicistických obrazů. Není to schválnost. Potřebuji psát kratinké verše vedle metaforických širokých komplexů, něžné rýmy vedle nerýmovaných obrazů, malé i velké scény, scénérie pro balety, filmy, rádio, glosy...Nenávidím básnických konfesí.Proto jsem zamilován do kostýmů...Nechci pokračovat nikdy v tom, co jsem realizoval.Vidět věci vždy tak jako v “ první den “...Jsem vždy současně smuten i vesel. Cítím ano i ne jako jedno slovo.”

Kde hvězda má ?

Smutkem se dávím tiše

na tebe žalně čekám

roste cos ve mně liše
čekám tě, jen tak tčkám

Tčkám, snad vyprchám zcela
než se tvých teď, nebo pak dočkám
Jak přechodná jsou naše těla
Blížíš se ? Nu, já si počkám

Dny zametám pod stůl
jak listí, jež žlutne a padá
Začít znovu zas ? Čas konců
nám dosud neukázal záda

Čím číše prasklá doplní se ?
Přezralé ovoce hnije
Leč konám – a úkol můj ? Naplní se ?
V dáli už Kerberos vyje

Kořeny maje obnaženy
z červáneků těším se dosud
lásky mé napůl umrtveny
na marách neležím dosud

Thanatos dosud nezjevený
sny vítr nadějí odvál
v čase jsem pevně zapouzďřený
kde stavení tvého portál ?

Všechno to líně znamená

ošizen krví se soužím
Milenko, Moiro, kde vůle tvá je
mlčím už, pouze toužím

svléknout ten rubáš
jímž noc ovíjí mě
temnému stínu dát vale
kde ale hvězda má ?

Vysvětlivky : Kerberos – v řecké mytologii obludný mnohohlavý pes

hlídající vchod do podsvětí

Thanatos – řecký bůh smrti

Moira - u Homéra osud, tajemná moc, jíž neunikne žádný

člověk

Ale to přece není Halas, namítne teď čtenář, začte-li se do těch řádků. Blížím se mu ovšem motivicky, ona koketérie se smrtí a jejím tajemstvím je totiž pro Františka Halase typická. Moji inspiraci by naopak neměla zakrýt březinová záměna : milenka – smrt.

F. Halas byl natolik výraznou tváří moderní české poezie, že epigonů našel dostatek. Objevovaly se však už tehdy názory, že opakování Halase je nejen nemožné, ale i protihalasovské, že básníkovo dílo je neopakovatelné, jedinečné. Souhlasím, vábnička je však až příliš lákavá.

F. Halas se narodil v brněnských Husovicích, “ ale mé srdce a mé smysly jsou doma na Českomoravské vysočině, tam na Kunštátsku, odkud pochází celý můj rod... Je tam ještě plno šlépějí mých dědů a bab a Halasama se to tam jen hemží... Ti předci, to byli samí domácí tkalci, ševci, podruzi, kteří táhli do měst, když bída přituhovala...” Kunštát si básník od roku 1938 zvolil za letní sídlo, v letech okupace mu pak byl druhým domovem. Domov – jednu z mála svých životních jistot - oslavil básnickou prózou Já se tam vrátím.

Halasův otec pracoval jako textilní dělník, angažoval se v komunistickém hnutí. Básníkům tragický životní pocit formovala jistě válka, krutá bída a sociální nespravedlnost. Jaroslav Seifert vzpomíná :” Do Brna jsem přijel z chudých žižkovských činžáků, kde jsem viděl a zažil všelijakou bídu, ale tak chudý byt, jaký měl Halas na brněnském předměstí, jsem ani na Žižkově neviděl.” Halas : ” Ta smrt tolikrát vysvětlovaná a vytýkaná, to nikdy nebyl nějaký program nebo mudrování, vězelo to někde dole ve mně. To je kus dětství z doby, kdy přespávala vedle mé nemocné matky po několik roků, kdy jejímu jménu dítě neumělo dát obsah, byt' stále před ním bylo na talíři.”

Nechci ani slyšet povídání listí

a nechci pít čím krmíš pupeny
jenom ten můj podzim jenom ten mi zjistí
jak je knotek touhy stažený.

Představa zmaru a smrti jej fascinuje. S drastickou názorností vyvolává představy rozkladu, bezmocnosti člověka. V pozadí ale tušíme hněv nad bolestnými stránkami skutečného života i vůli po poznání pravdy. “ Smrt není programem, jen žabí horizonty končí u hřbitova. Poezie o ní není popřením života, ale ostnem, který zvyšuje lásku k němu. Smutkem či beznadějí zhavranělá slova svým těžkým letem rozvlní prostory víc než elegantní hopkání umělého optimismu.”

Halas byl hrdý na svůj dělnický původ i na svého dělnického otce, Františka Halase, “ výraznou, nepodplatitelnou postavu, která ještě ve vysokém věku dělala mnoho starostí komunistickým vládcům. Byl to socialista tělem i duší, básník, který nechtěl přestat vidět věci a situace otevřenými očima a nazývat je pravým jménem.” Zájem prostých lidí a demokratické principy byly Halasovi – otci přednější než politické stranictví. “ Jeho syn tuto vlastnost zdědil a ještě ji znásobil svou obavou o svobodu umění a poezie.” / J. Firt – Knihy a osudy. / Služebnost politice básník levicových názorů tedy odmítal, poezie mu byla vrcholem všech hodnot a jestliže chtěl něčemu sloužit, tedy pouze kráse a přemýšlivé reflexi.

Na rozdíl od jiných spisovatelů nepatřil Halas k žádné skupině. Nejbližší měl k Mahenovi, který ho také jako básníka objevil. Vpodstatě byl samouk.

Halasovský jazyk spočívá “ v nelibivých, ale smyslově a emocionálně sugestivních slovech... v slovech expresivních, někdy až křečovitě deformovaných a násilně utvořených “. Halasův verš “ nikdy neztrácí dojem jakési těžkopádnosti, způsobený významovou zatížeností i náznakovostí .Halasova metafora si vyžaduje čtenářovo domýšlení”. / Fr. Buriánek./ Dodejme ještě, že rád spojuje konkréta s abstrakty, opírá se o jazyk knižní / časté přechodníky /. Halasova řeč navozuje představu slavnostního, obřadného a vznešeného, ne snadno přístupného. Tomu napomáhají biblismy a mytologismy.

První básnická kniha Halasova *Sépie* je ještě ve znamení poetismu. Těžko si ale představit větší rozpor než mezi jakoby nehybným Halasem a dynamickým, radostným Nezvalem, nejvlivnějším z poetistů. Nezval byl Halasovým velkým kritikem, odmítl jej například na Sjezdu spisovatelů v dubnu 1956. V roce básnickovy smrti, tedy o sedm let dříve, však pronáší jiný soud : “ Zdánlivě subjektivní, má tato poezie všelidský dosah, zdánlivě temná, přesně definuje, zdánlivě trpká, poněvadž nemilosrdně odhalující, harmonizuje a má očistný účinek.” O Halasovi píše Nezval i ve svých pamětech :” ...sebetřýznivost byla Halasovou základní povahovou složkou.”

Malým veledílem jsou podle Šaldy *Staré ženy* s motivem litanie církevní, katolické, snad mariánské. Torzem naděje se Halas zařadil mezi básníky vyjadřující národní vůli nevzdat se fašistické porobě. Návratem k jistotám je za války psaná *Naše paní Božena Němcová*.

Většina jeho knih byla dekorována nějakou cenou : “...taky se mi zdá, že měl hodně pravdy kritik, který se ptal, nejsem-li, přece jen, přeceněný. Také si to myslím, já vím, já vím, co ještě neumím a kolik bych umět chtěl.” V této souvislosti nejsou bez zajímavosti jiná autorova slova : “ Nevyznal jsem se nikdy příliš v technice básnického řemesla. Kolikrát jen Hora nebo Zahradníček snažili se mi vtlouci do hlavy tajemství trocheje, jambu a jak se ta kouzla jmenují. Nevyznám se v tom

„dodnes, tím se nijak nechlubím, ale je už to tak, že já ne a ne tomu porozumět. Proto ty verše tak často skřípaly a kodrcaly...”

Po válce působil Halas jako předseda nově vytvořeného Syndikátu českých spisovatelů. To už je ovšem doba nově se formujících poměrů. Ladislav Štoll vynáší nad uctívaným dílem rozsudek jako nad poezií dekadentní, chorobnou. Smutek, vědomí krutosti života i obtížnost hledání životních pravd se novému režimu nehodily. / Básníkův “ druhý život “ v komunistickém režimu líčí kniha Michala Bauera Tíseň tmy aneb Halasovské interpretace po roce 1948, na knihu zajímavě upozorňuje recenze od Milana Drápely uveřejněná v časopise Dějiny a současnost, č. 11, r. 2006, str. 47 / Halasovský proud v moderní české poezii, tedy máchovské otázky bytí a nebytí, vztah zdání a skutečnosti, se však už vyplnit nepodařilo, o čemž svědčí například tvorba Ortenova či Kainarova.

Těžká srdeční choroba ukončila předčasně Halasův život na podzim roku 1949, v době – jak už jsme napsali – pro objektivní posouzení básníkovy díla nepříznivé. Vilém Závada píše v roce 1959 o své poslední návštěvě u nemocného a trpícího Fr. Halase : ” A tu František Halas prohodil : Ve mně to stále jiskří, a v jeho očích zaplanul opět ten krásný halasovský oheň. Odcházel jsem od něho smuten, ale i pln obdivu. A zanedlouho František Halas zemřel. “

Červen

Co všechno červen obnáší,
pozná se mladým ve tvářích.

Děvčata s lící krásnou

nad divy přírody žasnou

bosky se při práci otáčí

a nevadí jim pichláčí.

Chlapci svou sílu ukazují,

po očku po dívkách pokukují.

Příroda barvami hýří,

nehodí se mi do verše štíři.

Kobylko luční, pozor si dej,

kde sviští kosa, neskákej !

Motýlku, nesedej na kvěť,

chytí tě ručka dítěte !

Jahůdku sladkou pak si rychle dá

do pusy rukama neumytýma.

Bože, jak i já šťastný býval,

když slabikář jsem odkládal.

Za vše, co duši rozezní,

vám, Mistře Alši, patří dík !

Co říci v kostce o Jaroslavu Seifertovi ? Byl příslušníkem generace wolkrovsko – nezvalovské, tvůrcem díla velkých hodnot uměleckých i morálních, básníkem milovaným čtenáři a doposud jediným naším nositelem Nobelovy ceny za literaturu.

Narodil se roku 1901 v proletářské rodině na Žižkově, který byl tehdy ještě samostatným městem.

“Dospělí si často neuvědomují, jak dítě pozorně a přitom bolestně vnímá každý nesoulad a žal těch, které má rádo...Neměl jsem šťastné dětství, ba ne, neměl.

Můj otec byl asi o patnáct let starší než matka. Dlouhá léta prožíval jsem mučivý strach, že mi otec brzo zemře. Také jsem pociťoval všechny úzkosti matčiny,když za války nebylo co do hrnce a také peněz bylo poskrovnu.Otec ztratil místo a chtěl se přihlásit k přeorávání zaminovaných bojišť.Matka mu v tom však zabránila. Rodiče měl jsem bezmezně rád, ale dětství jsem pěkně neměl.”

S kulisami svého dětství se přišel rozloučit v den asanace starého pavlačového činžovního domu:”Jak bych nepoznal mezi téměř stejnými činžáky náš bývalý dům!Byl opásán třemi pavlačemi a ani necky tam nechyběly, jak jsem to znával z mládí.Staré černé a pokroucené akáty notně prořídly...Nic se nezměnilo, jen já jsem se změnil, a kdybych se tam vrátil, už by mě nikdo nepoznal.

Téměř půl století není mi Žižkov už domovem, a přece kdykoliv tam přijdu, cítím se v jeho ulicích doma.Rozhlížím se po spleti ulic a uliček, po té krabatině střech, odevšad se mi vracejí neodbytné vzpomínky a derou se mi do očí. S mnohou bych se rád polaskal a potěšil, ale je jich náhle plno, ozývají se nové, a čas spěchá. Už zbývá jen málo času k ponuré události: Už jen čtvrt hodiny, už jen dvanáct,deset,devět minut.”

Vzorným studentem nebyl a žižkovské gymnázium nedokončil.I o tom píše ve svých vzpomínkách.Málo se připomíná, že rodné město ho obdařilo smyslem pro osobitý humor./Nezval zmiňuje např.,jak Seifert pochválený za svůj proslov na Wolkerově poslední cestě projevil přání “ promluvit nám všem nad hrobem” ./

Literární počátky Seifertovy byly ovlivněny dělnickým prostředím, ve kterém vyrůstal,poválečnou revoluční atmosférou i levicově smýšlejícími přáteli. Roku 1920 se stal spoluzakladatelem avantgardního uměleckého sdružení Devětsil,vstoupil do komunistické strany.Nejzdařilejší z básní otiskovaných v Právu lidu, ale také v Kmeni a v Červnu zařadil do sbírky proletářské poezie Město v slzách /1921/. Když o 27 let později Seifertův editor A. M. Píša připravoval nové vydání této básníkovy prvotiny a sbírky Samá láska, Seifert mu napsal: “Teď něco legračního a směšného.Přečetl jsem korekturu. Moc jsem se bavil. Bože,to jsem byl vůl,přestože jsem byl tak mlád...”Ve dvacátých letech působil jako publicista v Rudém právu a v kulturní redakci brněnské Rovnosti.Proletářskou poezii brzy opustil a stal se vyznavačem poetismu. Sbírkami Na vlnách T.S.F., Slavík zpívá špatně či Poštovní holub se stává vedle Nezvala hlavním představitelem tohoto proudu. “Seifert našel v poetismu nástroj souzvučný se svou přirozeností”,výstižně píše B.Balajka ve svých Přehledných dějinách literatury /2. díl /.Surrealistou však nikdy Seifert nebyl, tento literární směr mu připadal směšný.V době nástupu gottwaldovského vedení v roce 1929 se s komunistickou stranou rozešel jednou provždy.

Ve třicátých letech, např. ve sbírkách Jablko z klína, Ruce Venušiny, Jaro sbohem, nabývá v jeho tvorbě převahy písňový tvar. Píše tehdy intimní lyriku, básně poznamenané nostalgií vzpomínek.

Vztah k domovu vyjádřený vzpomínkami na dětství a mládí je pak ještě umocněn v letech blížící se národní katastrofy /Zhasněte světla/. Umělecká zralost básníka se plně projevila ve sbírkách z let okupace – Vějíř Boženy Němcové a Světlem oděná.

Po válce píše verše pro děti Šel malíř chudě do světa a Chlapec a hvězdy. Sáhl jsem po první z obou knih, neboť verše i kresby, kresby i verše jsou mi synonymem českosti, prostoty a lidovosti v tom nejlepším slova smyslu. Z Alšova Špalíčku národních písní a říkadel jsem si vybral kresbu perem Červen /Červen dá jahody/ značenou vpravo nad textem Aleš 1901.

Píseň o Viktorce vydaná v suchopáru povinně optimistických padesátých let sice oslnila básnickou virtuozitou, vyvolala ale nepřátelskou kampaň proti Seifertovi. Následovalo nucené několikileté umlknutí /do roku 1954/. V. Nezval ve svých pamětech Z mého života, Československý spisovatel Praha 1959 hodnotí ze stranických pozic Seifertův politický vývoj: "... Jaroslav Seifert se nám ztratil." Dodává však také: "Ještě se ve mně bouří krev při pomýšlení, že se naši lidé, kterým by bylo bývalo během posledního desetiletí milé vyříditi Jaroslava Seiferta. Ať už problémy poezie se mění a její barvy se střídají, Seifertova poezie v urputném boji s krizemi zvítězila."

Úctu budily básnickovy občanské postoje. V roce 1956 odvážně vystoupil na obranu vězněných spisovatelů. Na přelomu šedesátých a sedmdesátých let byl J. Seifert předsedou Svazu českých spisovatelů, který se nepokořil v boji s posrpnovou mocí. Svaz českých spisovatelů byl r. 1970 rozpuštěn, Jaroslav Seifert nesměl pak téměř deset let publikovat. Až do počátku osmdesátých let vycházely jeho sbírky jen v samizdatu nebo v cizině. Jako člověk vyjadřující se vždy proti nesvobodě nemohl nepodepsat jako jeden z prvosignatářů Chartu 77. "Byl básníkem, který si svým uměním a neúplatným chováním získal respekt a ten respekt vložil do tažení proti násilí." /A. Branald, Tichý společník./

Vraťme se však k jeho tvorbě. V polovině šedesátých let čtyřiašedesátiletý básník, jehož dílo se zdálo být uzavřeno, opustil rýmovanou poezii a ve sbírkách Koncert na ostrově, Halleyova kometa a Odlévání zvonů překvapil volným veršem. Ve sbírce Morový sloup /samizdatové vydání v Petlici 1973, 1975, v exilu 1977 v Indexu Kolín nad Rýnem/ hořce reaguje na situaci po sovětské okupaci, obžalovává bezduchost počínající normalizace. Těžce nemocný básník blížící se sedmdesátce začal hledat nové výrazové prostředky, zmizely rýmy, zmizela rytmičná pravidelnost:

Ale pryč s tou básnickou veteší
metafor a rýmů,
život je někdy až mrazivě holý.

Hodnoty schopné vzdorovat smrti a nicotě nachází především v lásce. Smrt je ovšem v této jeho pozdní poezii přítomna. Z básně Reliéf do tympanonu:

Smrt ovšem nikdo odvrátit nemohl,
ale svým gestem dokázal,

že člověk nemusí před ní stát
zoufale bezbranný.
Jen tak je možno vyslovit své pohrdání
a smrt pokořit. A o to jde.

Bilancujícího umělce však neopouštějí ani stará témata. Z knihy Koncert na ostrově:

Zdráhavý šepot políbených úst,
která se usmívají ano,
už dávno neslychám.

Také mi nepatří.

Však rád bych našel ještě slova,
která jsou uhnětena
z chlebové střídy
nebo z vůně lip.

Chleba však zplesnivěl
a vůně zahořkly.

A kolem mě se plíží slova po špičkách
a rdousí mě,

když chci je uchopit.

Zabít je nemohu

a zabíjejí mě.

A rány kleteb duní do dveří!

Kdybych je přinutil, aby mi tančila,
zůstanou němá.

A ještě kulhají.

Však dobře vím,

že básník musí vždycky říci víc,
než co je ukryto ve hřmotu slov.
A to je poezie.

Jinak by nemohl heverem verše
vypáčit poupě z medových závěsů
a nutit mráz,
aby vám přeběhl po zádech,
když svléká pravdu.

Pro poznání Seifertovy básnické a lidské osobnosti jsou neopominutelné jeho vzpomínky psané v próze Všecky krásy světa /1982/. Premiérou knihy se stal přednes Vlasty Chramostové ve výběru a v režii Luboše Pistoria 2. října 1976 v jejím bytě pro pozvané hosty. Večer k sedmdesátým pátým narozeninám básnickovým byl zároveň počátkem Bytového divadla Vlasty Chramostové.

Roku 1984 obdržel jako dosud jediný český autor Nobelovu cenu za poezii, "která svěží smyslovostí a mimořádnou vynalézavostí podává osvobozující obraz lidské nezdolnosti a mnohotvárnosti". Pro národ žijící "v Biaffře ducha" /Louis Aragon/ to bylo velmi potřebné povzbuzení, pro režim pak bylo rozhodnutí švédské akademie "fackou". Není divu, že v normalizačním tisku stačily k zaznamenání této události pouhé dvě věty.

Jaroslav Seifert zemřel 10. ledna 1986 v pražské nemocnici na Strahově. Jeho pohřeb se stal manifestací boje proti totalitě. Dnes jeho jméno nese prestižní literární cena a dvě básnické soutěže.

V čem je básníkovo dílo specifické? Základními – chtělo by se říci neměnnými - hodnotami je úcta a obdiv k ženě, láska k Praze, domov, přátelé. Fr. Buriánek v České literatuře 20. století o Seifertovi píše: vytvořil v české poezii "jedinečný typ lyriky okouzující svým půvabem, svou zpěvností, svou citovou sugestivností, svou přirozeností a výrazovou prostotou". Jak si po těchto slovech nevzpomenout na důvěrně známé verše ze sbírky Maminka.

Některým se ovšem Seifertova poezie zdála být málo složitá, málo "moderní". Lyrické kouzlo je vyvoláno těmi nejprostšími básnickými prostředky, emocionální atmosféra je tím nejvlastnějším zdrojem lyrismu. Je tu i lehký smutek pramenící z vědomí pomíjivosti i typicky seifertovská ironie a sebeironie. Bohumil Polan v roce 1937 napsal: "Nestaví se prostomyslným primitivem, kterým nikterak není. I do nejprůzračnějších slok písňového rytmu vždy Seifertovi zbývá nezkrácené metaforické bohatství verše ve všem nesporně českého, na němž pracovaly generace od dob Máchových..."

Verši z básně Jaro v Loretě s návratem k jedné z jeho inspirací – k Praze, kterou oslavil bezpočtukrát, naši vzpomínku na Jaroslava Seiferta uzavřeme:

A ve sluneční perspektivě

třpytí se město. V čase zlém
volali jsme je úpěnlivě,
přimknuti úzce k jeho zdem.
Je samo zpěv to jméno Praha,
úchvatně v duši českou sahá -
- ach, jak ten verš nám zněl !

- Květ s květem plane na úbočích,
- ale já měl slzy v očích
- a pro slzy jsem neviděl.

Co stalo se s člověkem

Co stalo se s člověkem v naší době ?

Nicotu vzývá, po nicotě touží, nicota je mu vším,

dým světa uctívá, jen za ním se plouží, je mu blaženstvím.

Hledat odmítá. Může však měřítkem být sám sobě ?

Oblaka pozvolna plynou, mořem jsou vzdutým,

vítr je pohání do zapomnění -

a tak je to s námi – neplatí to, co už není,

dávná zkušenost neříká nic – obrazem jen je dutým.

A tohle místo ? Podobá se vězení,

v němž jedovaté byliny se tak dobře ujímají.

Çujote, dokážeš ještě vidět věci lepšími, než se zdají ?

Kam poděla se čest, kam slušnost, kam svědomí ?

A přece jsi, Pane, prosvětлил tu noc !

Tvé penzum životní – Tvých sedm přikázání !

Už celá staletí zaznívá biblické zvěstování !

“ Co dneska s tím?” populi vox

audio.

Jak suché listí jsme, jež z halouzek opadává,

radost i smutek, štěstí,neštěstí, vše v kloketu rychlém víří.

Básník náš napsal, že nové časy k nám už míří,

přec kmen – Bůh je neztencen, i jeho moc a sláva.

Jak zvonu hlas, jenž šíří se a ztrácí se zas v sobě,

je míza v kmeni Tvém pramenem životodárným.

Najde však sílu ten, jenž obrazem je Tvým ?

Nenajde nikdy pravdu, když nenajde ji v Tobě.

Vysvětlivky : populi vox audio – slyším hlas lidu

Verše básníka metafyzického zaměření, snad nejtalentovanějšího básníka katolického proudu literatury, Jana Zahradníčka jako by vyjadřovaly jeho nelehký životní úděl. V dětství si těžce poškodil páteř a bolest se tak stala součástí jeho života. Jako " člen " náhodně sestavené " ilegální skupiny " byl v červnu 1951 v Brně zatčen a v červenci 1952 odsouzen k třinácti letům vězení. V září 1956 dostal Jan Zahradníček na Mírov zprávu, že v třebíčské nemocnici umírá na otravu houbami jeho žena Marie a tři děti - Jan, Zdislava a Klárka. Vězni byla povolena dovolená s výslovným příslibem, že se už nebude muset do vězení vracet. Lékařům se podařilo zachránit Zahradníčkovu ženu a syna, ale obě dcerky zemřely. Po čtrnácti dnech se musel Zahradníček vrátit na Mírov, aby si "odpykal " další čtyři léta. Po amnestii 12. května 1960 se mohl vrátit ke své rodině, za trest vystěhované z Brna do velkomeziříčského Uhřínova. Dne 7. října téhož roku ale v 55 letech zemřel. Domnělé viny byl zproštěn v celém rozsahu 16. června 1966.

Nevěřte, nejste zdaleka tak malí,

aby stín Kalvárie k vám až nedostih.

Jinde čtete:

Živote, nevím proč a nevím ani,

kdo vzdaluje rok za rokem od našich dlaní,

od našich úst tvé plody stále sladší.

Epilogem Zahradníčkova díla jsou posmrtně vydané sbírky Čtyři léta – verše z vězení / básník je nosil v paměti a po návratu z vězení je v předtuše smrti rekonstruoval chvatně a možná ne bezchybně a Znamení moci / analýza stalinismu /. Je považován za básníka halasovského ladění. Vlastní mu je pocit osamělosti, žalu, nicoty. Jeho poezii charakterizují motivy noci jako symbolu smrti, hořkosti a smutku, ale i motivy přírodní – světla, větru, listí, stromů a oblak. Tak jako Březina i Zahradníček dospívá od negace pozemského žití k harmonizaci, oslavě země a rodného kraje. Jeho básnické obrazy nepostrádají lyrické kouzlo. Ideovému smyslu Zahradníčkových básní jsem se, myslím, /na rozdíl od Březiny / nevzdálil.

Cesta

Ve výmolech prašných cest a duší
málokdo snad málokdo jen tuší

co ční v hlubinách
snad někdy jsi tam sáh'
však bolelo to vid' jak by kdos kuší
zasáhl tvůj nejniternější práh

Lásky dobral ses tak málo málo
snad se ti o ní bloude jenom zdálo
v mlžných vidinách
v zářných krajinách
v nichž pobývals tak dávno dávno
tak dávno je to prach

A protože sníh prší a déšť sněží
spočíváš ve své pochmurné věži
depresí zmáčený tvůj šat
leptá to jak amoniak
snad uzavřeš to snad se to dá změřit
je třeba saldovat

Obloha těžká je jak přikryta rovem
dluhy tvé ztěžkly alkoholem
paprsek naděje nikde nikde není
šed' bílá pokrývá naše chtění
hladina mrtvolná vládne naším dvorem
je jako jed to pouhopouhé lpění

Akinézu lehce tak lehce vyvolá

vábivá ničivá vichřice sněhová
jen stopy v dáli svědčí o poutníku
vyjdi mu vstříc místo planých důků
ta cesta je cena je tvoje opora
co zbývá nemá cenu jediného fíku

Ten sníh však moří dusí naši vůli
pocítit nechává svoji temnou zvůli
noha se boří kde je pevná země
aktiva životní však existují zjevně
konta a kredity to pravdy máš jen půli
podsněžník nechej růst v sobě pevně jemně

Vysvětlivky : saldovat – vyrovnávat účet, vyúčtovat

akinéza, akinézie – chorobná neschopnost pohybu

Vilém Závada se narodil 22. května 1905 v Hrabové u Ostravy jako první ze tří dětí Karla a Otýlie Zavadových. Oba rodiče pocházeli z chalupnických rodin zemědělců, otec byl válcířem ve Vítkovických železárnách. “Narodil jsem se počátkem tohoto století ve vsi ležící na okraji velkého obchodního a průmyslového centra, kde se taví železo i ocel a z nich se vyrábějí stroje, ale kde se také těží uhlí a z něho kromě koksu získává plyn a jiné chemické výrobky. Od dětství jsem dychtivými smysly vnímal venkovskou přírodu ve všech proměnách ročních dob, ale i městskou civilizaci a průmyslovou techniku, samozřejmě oživené pracujícími lidmi. “ /Z autorovy předmluvy Básník o sobě ke knize Básně, Československý spisovatel, Praha 1979./ Hrabová, dnes součást Ostravy, byla v době básníkovy dětství vskutku vesnicí na rozhraní dvou světů: “Směrem k Ostravě je krajina zprvu napolo holá a udupaná, pokrytá škvárou a struskami. Kaňonem hald protéká bahnitá řeka s duhovými poli po dehtu a oleji. Kde tato sirá periferní krajina se končí, strmě z ní vyrůstá město těžních klecí a železáren, chrlicí ve dne mračna dýmu a v noci soptící ohněm... Cestou k Frýdku se prostírá krajina mírně zvlněná zelenými loukami, brambořišti a plavými poli obilnými.” Snad právě tato dvojpólovost gehenny a ráje spoluurčila osobitost budoucího básníka.

Břetislav Štorek v Chronologii básníkovy “docela obyčejného a nezajímavého života” /V. Z. - Kdo s básní zachází, KPP, Čs. spisovatel, Praha 1975 / o rodině Zavadově píše: “ Po matce zdědil Vilém citlivost, zjitřenou vnímavost a obraznost, po otci vnitřní ukázněnost, chápavé porozumění životu a vůli k intelektuálnímu poznání. Karel Závada byl jemný, kultivovaný člověk, spojující ve své osobě

osvíceného sociálně demokratického dělníka s vesnickým písmákem – část rodinného rozpočtu plynula pravidelně na budování soukromé knihovničky."Hluboký zlom pro rodinu znamenala světová válka.Hned v prvním jejím roce přišlo básníkově matce " německé písmo z pole ", v němž se o otci suše sdělovalo:"... ist in der Schlacht gefallen" - padl v boji. Tragédie zasáhla desetiletého chlapce naplno a na dlouhou dobu:"...po léta se mu v noci zdávalo, že se tatínek vrací domů,že klepe na okno, vchází do síně..." Smrtí otce nastaly ovšem pro rodinu zlé časy. Přesto Vilém Závada vystudoval ostravské gymnázium. Jedním z jeho profesorů byl spisovatel Vojtěch Martínek. I proto se chtěl stát literárním vědcem, kritikem, či profesorem češtiny.

V roce 1923 odešel na studiádo Prahy. "Byla to opojná doba hledání a kvasu, pro vznik nového umění tak podnětná a plodná..." /V. Z. / Praze podlehl, a tak si pražská léta prodloužil ještě studiem Státní knihovnické školy. Nakonec se v Praze i oženil a zůstal natrvalo. O. Štorch – Marien,ředitel Aventina, ve své knize paměti Ohňostroj vzpomíná, jak dvaadvacetiletého Ostravana nejprve odmítl a přijal jej až na přímlovu Jaroslava Seiferta.O Zavadovi píše dále :”Neměl v sobě nic výbojného a spíš to byl plachý mladý muž, který se patrně první dny necítil u nás “ ve své kůži” .Nebylo také divu. Šlo o jeho první zaměstnání, musil začínat “ od píky”, a to jistě nebylo zábavné...se zdvořilou ochotou vykonával vše, co mu bylo uloženo. Ale “učednické “ období trvalo jen krátce a za nějaký týden patřil Závada mezi nás.” Stal se tak “skutečným tajemníkem nakladatelským, který udržuje styk s autory i s tiskárnami.”Také aventinské Rozpravy pomáhal Štorchovi redigovat. Závada sám léta spolupráce “s průbojným moderním nakladatelem” hodnotil vždy jako jedna ze svých nejlepších.

V roce 1932 přešel do nakladatelství Melantrich. V letech 1933 – 1937 byl hlavním redaktorem Listů pro umění a kritiku. B. Štorek poznamenává, že deníková žurnalistika neodpovídala tiché a hloubavé Zavadově nátuře. Nastoupil pak v Národní a univerzitní knihovně. Práci v knihovně / r. 1948 byl jmenován ředitelem / střídal s prací ve Svazu československých spisovatelů a v jeho nakladatelství. Zasedal v různých literárních porotách, redakčních radách, překládal, nejraději se však vracel ke psaní. Jako pracovník sekretariátu spisovatelského svazu odešel v roce 1965 na odpočinek.

Závada působil jako člověk vcelku konformní. V květnu 1946 podepsal Májové poselství kulturních pracovníků k českému lidu. V roce 1955 byl jmenován zasloužilým uměcem, stal se laureátem státní ceny K. Gottwalda, roku 1966 byl prohlášen národním umělcem. Když se normalizátorům v květnu 1972 podařilo ustavit nový Svaz českých spisovatelů, pak členů – spisovatelů se skutečnou úrovní v něm nebylo mnoho – jedním z těchto členů byl ale Vilém Závada. V tomto kontextu má zajímavou poznámku ve svých Přehledných dějinách literatury /3. díl / Ladislav Soldán:”V normalizátorských časech, i když se nestal autorem zakázaným, naopak patřil k autoritám socialistického básnictví podle tehdejšího vzoru,jednal vždy přinejmenším rezervovaně a se snahou zaštitit některé spisovatele a jejich díla.” Snad byl komunistickou literární kritikou ceněn tak vysoce pro námětovou rovinu svého díla. K wolkerovským a neumannovským revolučním idejím neinklinoval. Na Zavadu bývá vzpomínáno jako na člověka spíše plachého a tichého, málomluvného.Nepoutal na sebe pozornost, ambicióznost mu byla cizí. Snad bychom na tomto místě mohli ocitovat básníkovo krédo:”Umělec je omezen, ale v hranicích svých možností může překonat sám sebe, vloží-li do své práce celý svůj talent a energii. Někdy může přestřelit, někdy nedostřelí. Může se dopustit omylů a chyb, promine se mu i naivnost, ale nikdo nikdy neodpustí přetvářku a lež.”

Za svých počátků se Závada přátelil hlavně s Halasem – oba byli příslušníky jakési mezigenerace, spojoval je ostatně i životní pocit ostře protikladný dobovému poetismu. Z básnické

metody poetismu čerpal i Závada / slovník,metaforická zkratka, těsné spojování asociací/.Poetická imaginace mu ale byla prostředkem k reflexi.

První jeho básnickou sbírkou se stala Panychida/1927/ - pesimistický tón daný zkušenostmi ze světové války se tu spojuje s obrazy beskydské přírody. Obraz krásy i bídy Slezska se pak stává trvalou součástí Zavadovy poezie. Štorch – Marien o sbírce napsal:” Nestávalo se často, aby básnická prvotina byla do roka rozebrána, a již z toho je zřejmé, že tato sbírka znamenala skutečný tvůrčí čin.” O Panychidě, jež vzbudila vskutku nevšední zájem kritiky, se v roce 1928 zmiňuje i F. X. Šalda ve své slavné přednášce O nejmladší poezii české a zařazuje Závadu spolu s dalším debutantem Františkem Halasem mezi přední představitele české lyrické tvorby, tedy k Wolkerovi, Horovi, Seifertovi, Bieblovi a Nezvalovi. Zmiňme ještě názor Františka Götze:”...byla to událost. Tato lyrika žhne, jiskří, voní, září, je v ní plno tajemného fluida, plno duchovní síly a melancholie, a vše to opíjí jako těžký alkohol. Závada má především to,bez čeho není básníka: prudký a dravý život smyslů, nervů, pudů... Je tu zdravá lyrická síla – má to plný dech a žhavou atmosféru vitální. Ale přitom je v Zavadovi melancholická senzibilita. Jenomže tato melancholie není u Závady hračkářský smutek nad neužitečností životní hry... je to melancholie až baudelairovsky žhavá, bodavá, trýznivá.”

Rodná země

Plavovlasá země

se vzdouvá, se vzdouvá.

Slunečnými řetězy zavěšena

se houpá, se houpá.

V modravé ohradě hor

pokorně jen kopečky se pasou.

Nemohu jíti.

Milostí zalklý se zmítám, se zmítám.

Přede mnou za mnou

chodník rozprášen po trávě.

Oči mé pod čelem,
k stromu tam doplujte.

Kmeny svých postav v peň neobsáhlý
zástup tam roste.

V magické koruně šelestí úsměv, s řasami tváře.
Rajské to listí věje, se chvěje.

Oči mé pod čelem v slávě té
tonou, ach utonou.

V roce 1933 vyšla v Aventinu nová básnická sbírka Viléma Závady *Siréna*. Ani v této knize neopustil tón tragického vidění světa, jak napovídá už vstupní monolog:

Člověk se v sobě hroutí a ještě sevřen je
mezi nebem a zemí jak zrno v žernově
jak nepatrné smítko mezi dvěma světy
až posléze vysílen a jako rozemletý
po všech trampotách promění se v prach.

Nesoulad, disharmonie, deziluze v této knize přerůstají až ve vyjádření pocitu ošklivosti. Vytvoření obrazu apokalypsy odpovídá i naturalistický slovník. Reakcí na Mnichov se stala sbírka *Hradní věž*. Tragická symbolika převažuje i ve sbírce vydané už po válce *Povstání z mrtvých*. Poplatná dobovým požadavkům na socialistickou tvorbu a jako taková značně schematická je sbírka *Město světla /1950/*. Didaktickou apelativností je poznamenána i kdysi oslavovaná sbírka lehké melodické písňovosti ne nepodobné politické lyrice Čechově a Sládkově *Polní kvítí/1955/*.

Obrat k zásadním otázkám lidské existence a metaforické bohatství přinesly tři sbírky pozdních let – *Jeden život /1962/*, verše návratu do světa dětství a rodného kraje, *Na prahu /1970/* a *Živote díky/1977/*. Důraz v nich básník klade na lidské bratrství a na mravní přerod člověka. Ze sbírky *Živote díky* je báseň *Trojí majestát*:

S básníky býval od pradávna kříž

Básníci vždy jsou trochu na obtíž
nesnášejí se pohromadě
a neudrží krok v řadě
Každý chce stát o stupeň výš

Ale ať básník nebo zápasník
ať vzpurník nebo odpadlík
uznává přece každý rád
nad sebou trojí majestát -

slunce jehož je paprskem anebo stínem

mateřskou zem které je vděčným synem
a v níž jak dítě bude zase jednou spát

a potom urozený dělný lid
jenž na svých bedrech tíhu světa nese

Mezi ním chodím a dosud žiju skryt
tak jako pták mezi ptáky v lese.

Závada bývá považován za následovníka Nerudova či Březinova. Sám napsal :”Jsem člověk, který k smrti jde a zpívá.” K typickým rysům jeho poezie patří zadumanost, tragičnost, smutek a melancholie, bolest a hořká skepse. Závada je často vykládán “ jako básník vášnivého vnitřního patosu a spolu vizionářské obraznosti, vyvěrající z extatické závratí nitra i smyslů, básník vidění právě tak mohutného jako pohnutého.”/A. M. Píša v doslovu ke knize Vzduch a světlo, Mladá fronta, Praha 1960 /. Tvorbou současníků – Nezvalet, Seifertem, Bieblem – byl sice okouzlen, “ale sám jsem tak psát neměl a ani nechtěl. Příliš těžce na mě doléhaly vzpomínky na válku a na smrt mého otce, ležela na mně i tíha mého ostravského kraje...A také jsme už tehdy nějakými neznámými smysly vycíťovali příchod kriz,jejíž znamení se zjevovala. A v takových pocitech jsme si byli blízcí zvláště s Františkem Halasem, s nímž jsme se po jeho příchodu do Prahy ihned spřátelili...”/V. Z./

Svůj tón a styl našel brzy. Vůle k pravdivosti poezie / dynamičnost průmyslového centra / jako by byla ve stálém rozporu s touhou po formální dokonalosti / líbeznost venkova /. Ostrava se stala zdrojem „geologické“ metaforiky Závadovy. S obrazem hornické a hutnické práce souvisí zvuková kvalita jeho veršů :“ jsou záměrně nemelodické, kupí nelibozvučné souhláskové skupiny, rytmus je těžkopádný, klopýtavý,rým často nahrazen asonancí.“ / Vítězslav Macháček. / I Josef Peterka v doslovu ke knize Ohňostroj / Československý spisovatel, Praha 1985 / píše o zvláštní básnické gramatice Závadově :“ Jeho syntax skřípe a sténá, elegantní vyváženou strofu nahrazují nepravidelné a přerývané erupce obrazů pospojovaných sporým a často zneužívaným gramatickým rýmem.“ Výčet rysů Závadovy poezie by byl neúplný bez vizuálních vjemů – časté jsou představy sálavé světelnosti, záře, ohně, požáru.

Bez zajímavosti není nahlédnutí do básnickovy tvůrčí dílny:“ Já bych řekl, že nepíši. Pro

mne není básnická tvorba psáním. U mne vzniká báseň z několika zážitků, které nosím dlouho v sobě. Báseň musím donosit jako matka dítě. Jednotlivé zážitky se postupně vyvolávají jako fotografie v lázni a teprve potom se spojí v báseň.“

K poznání básnického vývoje autora doporučuji výběr ze studií, vzpomínek, portrétů, úvah Krajina a lidé mého srdce /1975/ a dvě monografie Klubu přátel poezie s názvy Jeden život a Kdo s básní zachází. Z Dovětku autora k první z nich jsem si vypůjčil citát, kterým bych chtěl tento Závadův „ medailonek“ ukončit :“ Poezie není vzpomínání na to, co bylo, anebo na to, co snad ještě je. Poezie je neustálé objevování nových oblastí a nových souvislostí života. Celý kosmos leží stále před námi jako na úsvitu lidských dějin.“

Nebo je to jinak ?

Jak záhadně tu jsme,

tajemno s účelem k nesbratření.

A protože rány, které uděluje osud
čekají na své děti,
jsou jiné než ty,
které si připravujeme jako vykoupení.
Šašek nelhal,
oběť s láskou krvácejí ze stigmat.
Nebo je to jinak ?

Vladimír Holan se narodil 16. 9. 1905, tedy v roce rusko – japonské války. Jméno Vladimír mu dala matka ze sympatií k Rusům. Otec byl hospodářský úředník. Když bylo chlapci šest let, vyměnila rodina Prahu za Podolí u Bělé pod Bezdězem. František Holan, básníkův otec, tam byl od roku 1911 správcem továrny na výrobu papíru a lepenky.

Máchův kraj s augustiniánským klášterem, kde se Vladimír učil latinu, na budoucího básníka silně působil. V rozhovoru se znalcem a vykladačem svého díla Vladimírem Justlem / Dialog s básníkem – Rozhovor sedmi nocí / Holan vzpomíná, jak – ovlivněn četbou 1. dílu Jiráskova Mezi proudy – se chtěl stát mnichem. O gymnaziálních studiích:” Byl jsem rebel, sedal jsem v zadní lavici.”Disciplínu nesnášel a pozitivistické jasno ve všem už vůbec ne.

Po maturitě pracoval sedm let v Penzijním ústavu. Jednou ho šéf urazil a Holan to neunesl. Jaroslav Seifert / Všecky krásy světa / :” Holan byl neúprosný a nesmiřitelný a rozhodl se raději žít v sebevědomé chudobě. Když byl přinucen zavolat SOS, nikdy to volání neznělo zoufale, ale spíše hrdě, či dokonce s určitou pýchou. Holan svou samotu opevnil neutuchající vírou ve své básnické poslání a z této pevnosti vyletovaly krásné básně jako žhavé plameny. Nerad se smířoval se svým zklamáním. Bylo opravdu cosi velitelského v jeho povaze.” Zmíněný už Vladimír Justl v podrobném Životopisu /11. svazek Sebraných spisů / jej líčí jako nemluvného senzitiva trpícího nedoceněním a depresemi, v nichž pomýšlel na sebevraždu.Podle svědectví Holanovy první lásky, Sonji Špálové byl “ zachmuřený, sveřepý a výbušný. Se vším nespokojený, uměl takovým zvláštním způsobem ironizovat, skoro mlčky nebo jedním slovem, nebo prostě ignoroval to, co ho nezajímalo.” J. Seifert:” Holan měl trochu démonickou, ale krásnou tvář dobyvatele. Jeho pohled ještě dnes ochotně prozrazuje, že nikdy nepřijme rád jakýkoli kompromis. Nepřátel dovede se zbavit rychle. Ale i přátel ve chvíli, kdy chce zmizet ve své samotě. Ukáže jim prostě dvěře. Je to dobrodruh, i když se nezvedne od svého stolu.”

Mezi lety 1948 až 1968 žil Vladimír Holan na Kampě.J. Seifert :” Byl to osudný okamžik, kdy do starého domku na Kampě, kde Holan bydlil, počali přicházet noční hosté. Domek patřil Nosticům a jeden z nich, Bedřich, dal jej Josefu Dobrovskému. A modrý abbé byl jedním z těchto nočních stínů a do svého domku se rád vracel. Ale až když tam bydlil Holan. Dokud přízemní byt obýval Voskovec, bylo v domku klidno. Ani Jan Werich mi nikdy nic takového nevyprávěl. K Holanovi chodíval však Dobrovský často. Někdy ho vystřídal mrtvý František Halas.

Co si s Holanem vyprávěl Dobrovský, nevím. Co si však vyprávěli s Halasem, to tuším. Měli se rádi a Halas byl bohatší o zkušenost smrti.

Holan pracoval celou noc. Bylo ho někdy vídat za vysokým přízemním oknem. Když počalo svítat, chodíval Holan spát. Na toto okno bušili občas i jiní básníci, kterým se nechtělo v noci ještě domů. Pokud vím, bylo jim vždy otevřeno.”

Jiří Rulf, z jehož článku v časopisu Reflex / č. 37, r. 2005 / jsem načerpal hodně informací, s půvabem líčí totéž a já ty řádky nedokážu neocitovat :” Zřejmě si dobře rozuměli, když abbé v noci vkrácel francouzským oknem k básníkovi na sklenku červeného. Nikdy dřív, ale při západu slunce vždycky Holan zvedl láhev vína, aby se proti slunci potěšil jeho barvou, pak ji políbil a otevřel čekaje živé i mrtvé návštěvníky... A Dobrovský musel být rád, že z toho, co se on snažil jen zakonzervovat bez valné důvěry v budoucnost, stal se v rukou génia mistrovský nástroj...”

Se sousedem z patra – Janem Werichem měl Holan naprosto chladné vztahy, snad rozdílnost povah byla příliš velká. V parčíku stojí socha Dobrovského, Werich a další obyvatel domu – historik umění Zdeněk Wirth jsou připomenuti bustami, na Holana se však nějak zapomnělo...

“Šílenou samotu” tohoto člověka, jenž až úzkostlivě dbal o eleganci vzhledu, vysvětluje J. Rulf klaustrofobií a agorafobií. Po smrti své matky vycházel z bytu už jen zcela výjimečně. Vnitřní osamělost proměněná v tvůrčí osamělost se básníkovi stala později nezbytností :”Uzavřel jsem se v samotě, byla to tvrdá klauzura. Samota je pro mne podmínkou práce. Moje izolace ovšem nikdy neznamenalala izolaci od života, od lidských osudů, byla to izolace potřebná k práci.”Odtud snad motiv zdi prolínající Holanovým dílem:

Při přecházení z přírody do bytí
zdi nejsou právě vlídné,
zdi pomočené talenty, zdi
poplivané vzpourou kleštěnců
proti duchu,
zdi o nic menší, jsou-li snad
dosud nezrozené,
a přece zdi zaokrouhlující už plody.

J. Rulf ale s názorem, tak snadno se nabízejícím, polemizuje:”...zdá se, že motiv zdi je zde spíš motivem jakéhosi opevnění díla proti falši a překroucení...”

Holanovy básnické počátky jsou ještě poznamenány pomalu odcházejícím poetismem. Už ve třicátých letech ale představuje jeho tvorba “ nejkrajnější výkyv k abstrakci, k filozofickému zamyšlení nad lidskou existencí, k exkluzivně jazykovému výrazu”./ František Buriánek./ Ve sbírkách tohoto období Triumf smrti/1930/, Vanutí/1932/, Oblouk /1934/, Kameni, přicházíš/1937/ se pohybuje na rozhraní protikladů, světla a tmy, konkrétního a abstraktního, bytí a nebytí, časnosti a věčnosti. Ono básnické hledání líčí sugestivně F. X. Šalda:” Jsou umlčeny smysly, je utlumena

vůle, básník odvrátil se i od paměti i od pozorování, aby, v ruce klubko očištěného absolutního slova, pronikl do labyrintu podstavby životní. Jde jako náměsíčník do tmy a mlhy, před ním se propaluje jen jiskra jeho metafory, kdesi v dálce šumí pramen imaginace cosi nesrozumitelného, co posléze se rozvzlyká do hudby.”

Po těchto řádcích se může zdát pojetí poezie jako služby něčím až velmi vzdáleným V. Holanovi. Přesto – svůj hlas proti křivdě spáchané na našem národě pozvedá snad nejostřeji z českých básníků. Výrazem protestu se stává cyklus Září 1938. Během války vznikají jeho “ básně – příběhy “ - například Tereška Planetová /1943/. Po válce podléhá na čas komunistické ideji. Setkání s ruskými vojáky v létě 1945 ve vesničce Padrť v Brdech jej zaujalo do té míry, že napsal pak své Rudooarmeje /1947/. Zřejmě je úsilí o větší srozumitelnost.

Po Štollově kritice se stává nežádoucím, totalitní režim jej nepřijal, odmíčet se musel na dlouhých patnáct let. Nové knihy Holanovi nevycházely a honoráře z překladů nestačily rodinu uživit. Nepřízeň osudu se projevila narozením dcery trpící Downovou chorobou.

O tom, jak básník žil bídě v padesátých letech, podává svědectví Vladimír Justl. Poprvé se s Holanem setkal v únoru 1952:” Nabídl mi víno, bylo to zřejmě to nejlacinější, které mohl sehnat – plaše jsem odpověděl cigaretami. S chutí si bral banální cigarety značky Lípa, byly přece jen lepší, než to, z čeho si kroutil cigarety on : vypadalo to nevábně a vydechovalo to směs podřadného tabáku a náhodně posbíraného listí. Bylo mi stydno.” Vášnivý kuřák sháněl prostředky tím, že opisoval na ruční papír své básně a ty pak prodával.

Na setkání s Holanem vzpomíná i Václav Havel v knižním rozhovoru s Karlem Hvízďalou Dálkový výslech :”Byl jsem trochu vyděšen z představy, že někde v Praze žije jako mně dostupná fyzická osoba ten velký čaroděj, Seifert mne poslal na Kampu a od té doby jsem k Holanovi pravidelně chodil tak jednou za měsíc, vždy samozřejmě s lahví vína... Holan byl zvláštní, téměř démonická osobnost, přesto snad mohu říci, že jsem s ním byl do jisté míry spřátelen...”

V letech 1949 – 1956 pracoval Václav Holan na básnické skladbě Noc s Hamletem, “definitivní redakci, při níž přišla o 300 až 400 veršů, provedl za pomoci Vladimíra Justla, jemuž je báseň věnována, v roce 1962” / J. Rulf /. Noční rozmluva básníka s Hamletem je o střetání zla s touhou po harmonii a kráse. V. Holan v Literárních novinách na jaře roku 1964 napsal :” Doba, kdy jsem psal Noc s Hamletem, byla pro mne nejkřutějšími lety mého života. Ve své šílené samotě jsem měl dobré uzemnění, abych přijal a prožil všechny tehdejší hrůzy. Byl by ovšem omyl chápat tuto báseň pouze jako výraz událostí jen tehdejších, neboť mně vždycky šlo o člověka a jeho drama vůbec, o jeho lidský úděl a neblahý osud, který žije za všech dob.”

Ve svobodnější atmosféře šedesátých let už mohl vyjít soubor Holanových překladů, pak Mozartiana a výbor Noční hlídka srdce. Noc s Hamletem se stala nejprekládanějším dílem české poezie a také nejúspěšnějším představením pražské poetické vinárny Viola v její historii. Svých šedesátin se autor dočkal jako uznávaný básník. V roce 1967 – po té, co byla Noc s Hamletem přeložena do italštiny, dostává Holan jednu z nejvýznamnějších básnických cen, Etnu Taorminu, v Belgii dostává Grand Prix International de Poésie, začíná se o něm mluvit jako o vážném kandidátovi na Nobelovu cenu za literaturu. Nejvíce Holan cenil skladbu Toskána /1956 – 1963 / - považoval ji za své vrcholné dílo.

V šedesátých a sedmdesátých letech se vrací k meditativní lyrice i “ k příběhům “, tedy k lyrickoepickým básním. Přes uznání, že se mu dostávalo v letech šedesátých, Holan ze své izolace nevyšel, vsadil vše na originalitu. Jan Zábrana :” ... básně z posledních patnácti let jsou únavné, nerozlišitelné, nekonečné variace mozku, který si přikazoval pracovat jen na určitá centra. Říkám to velice nerad, poněvadž jsem v mládí prožil s máločím srovnatelnou extází nad Holanem – básníkem a později, když jsem k němu chodil, jsem poznal, jak skvělý, jak jedinečný to byl člověk.”

V čem je vlastně holanovské specifikum ? Nástrojem je básníkovi slovo, proto je tak zkoumá a láme. / Ne náhodou jsou první básnické sbírky v Holanových sebraných spisech shrnuty do svazku s názvem Jeskyně slov. / Myšlenkové složitosti odpovídají jazykové prostředky, vedle poetismů, archaismů, odborných termínů se vyskytují vulgarismy, bizarní jazyková spojení, překvapivá metaforika. Pojem holanovská metafora je označení pro složité vazby, které bývají pro čtenáře často nerozšifrovatelné. Sloves bezpředmětových například užívá často předmětně / “mlčím vás, jabloně “/.

Přemysl Blažiček v České literatuře, r.1966 píše o jazyku Holanových básní – pojmenování se nestává symbolem, v básni nejde o vztahy mezi jevy samotnými, ale o vztahy mezi jejich vyabstrahovanými vlastnostmi. Na totéž poukazuje Jiří Brabec / Jak číst poezii / :”Básnická tvorba představuje soběstačný projev, v němž jsou všechny složky, které přímo odkazují k hmotné skutečnosti, silně deformovány. Báseň tedy není obrazným pojmenováním určitých okruhů jevů, ale obrazem svéprávného, umělého světa...”

Nechme teď ale promluvit básníka samotného, ať si čtenář může udělat vlastní názor. Ze sbírky Na sotnách / verše z let 1961 – 1965 / jsem vybral báseň Jenomže:

U pupku světa je to génius a žena :

on, který nese, aby donesl,

ona, která se chce vyhnout

sobě samé, je – li vůbec.

Jenomže naděje to předpokládá.

Ze sbírky Asklépiovi kohouta / verše z let 1966 – 1967 / je báseň Mnohdy :

Nelze zamlčet bytost, která

stýká se s tím, co neví,

jenomže božsky. Mnohdy

odvaha žasne, když bloudí,

a mnohdy pod dotykem hrozby

je třeba uvítat klam. Mnohdy

i z přeřeknutí je nebe vyšší.

Ale jsou četní, kteří

nedorostli a už tak zůstanou:

podsvinčata osudu v prkenné

prázdnostě míst...

I poslední léta básníkovy byla poznamenána zneuznáním. Nové sbírky lyriky nebyly v sedmdesátých letech publikovány, otálelo se s vydáváním souborného díla. Když v roce 1977 umírá Holanovým milovaná dcera, nemocný básník přestává psát. Jednatřicátého března 1980 umírá. Pohřben je na Olšanských hřbitovech.

Jiří Voskovec : Tak co, pane kolego, co tomu říkáte? Mohli bychom být spokojeni, ne ?

Jan Werich : Jo, to jako myslíte s tím, že se i ve východní Evropě rozpomněli na tu složeninu ?

Voskovec : Na jakou složeninu ?

Werich : Přece na tu de – mo – kra – cii ! Vždyť za co my jsme bojovali ?

Voskovec : No, to máte pravdu, ale myslíte, že je to ta demokracie, kterou jsme vždycky chtěli ?

Werich : A snad ne ? Mají svobodné volby ? Mají. Můžou se svobodně hádat ? Můžou! Až tedy na zemi toho Lušenka, ne Lukšenka ! Lukašenko se, myslím, jmenuje a kdy ten padne, to je otázka času, vždyť je sám nemá za sebou ani Stalina, ani Hitlera . No, tak co by voni, pane, ještě chtěli ?

Voskovec : Nemá ale náhodou ta demokracie ty samé dětské nemoci, na které jsme ukazovali, když jsme ještě žili ?

Werich : Na dětské nemoci je už trochu stará, vona už taky holka něco pamatuje ! Ale já vám rozumím – vy jako myslíte tu nerozhodnost a ustupování tomu, kdo zrovna vycení zuby.

Voskovec : To je vono. A je úplně jedno, jestli ten útočník je árijec, anebo je úplně jiný barvy pleti !

Werich : Ale podobní si jsou, podobní si jsou – stejná odhodlanost, stejná jiskra v oku a taky nepočítaj mrtvolu ! Co myslíte, jak to asi dopadne ?

Voskovec : Jak to dopadne, to nevím, ale my máme času dost, my si počkáme. Inu, to když jsme se ještě mohli do toho míchat !

Werich : Hele, támhle je nějaký veršotepec – Grätz si říká a von, pane kolego, nás právě napodobuje !

Voskovec : Říkáte ? Ale proč se pouští do těchhle věcí, když tam, co žije, je toho tolik, že by si s tím leckdo nevěděl rady a ještě jsou tak se sebou spokojení ?

Werich :Jó, to já nevím, ale asi ho vedou nějaké ty vyšší vzněty.

Voskovec : A to se nedá léčit ? Asi nemá zdravotní pojištění, co ?

Werich : Uvidíme, co zplichtí.

Voskovec : Říkáte zplichtí ? Von je Plichta ? Mně se zdá, že jste před chvílí říkal úplně jiný jméno .

Werich : Ale pane, při vašem vzdělání... Plichta je rovnost ve hře a zplichtiti jesti něco zkaziti – ti – ti.

Voskovec : Kdepak na nás, to von nemá.Času máme dost, to už jsem ale říkal, vždyť já vlastně cituju sám sebe...

Werich : A to se může ?

Voskovec : No, nemělo by- se – to Jenže stejně to někteří dělali a velcí páni to byli, ba i soudruzi.

Ale my dva můžem, ne – dyť sme klasici !

Werich : Tak tedy, jak jste říkal, času máme dost, počkáme si.

Lidi se vždycky šidí... vždyť jsou lidi

Moudří klauni zpívali nám

“že se lidi vždycky šidí

A že by to nebyli lidi

kdyby nedělali chyby. “

Už Bible nás poučuje,

jak se rodí lidský řád,

staří Židi už to vědí,

kdo je dole, kdo je nad.

V této krásné knize čteme,

jak se lidi mejlejí.

Pak si Pámbu ruce myje,

když jeho rad nedbají.

Adam s Evou vzpouru začli,

v Edenu je svedl had.

Chyba byla, nevěděli,

že se Jahve čílí rád.

S lidstvem to pak vůbec jednou

málem špatně dopadlo

nebýt toho, že old Noe

archu měl, ne šlapadlo.

Že prevítů vždycky bylo

jaksepatří akorát,

troufli si pak v Babylóně
z věže do nebe se cpát.

Nemusel však Pámbu milý
vodu z nebe na ně dštít,
stačilo, když s archanděly
zmát' jazyky a měl klid.

Když Sodoma pak Gomoru
začal mít tak divně rád,
i Pán Bůh byl z toho v šoku,
jeden i druhý je chlap.

Nadutosti faraonů
uměl Jahve taky sprát,
Josef se pak v onu dobu
mohl s bratry radovat.

Že to pořád nestačilo,
starý Mojžíš dobře ví,
lid svůj vedl nestatečný
čtyřicet let po poušti.

Biblických těch připomínek
bylo nyní, myslím, dost.
Říkám si, středověk vynech,
je to doba jen pro zlost.

Semeno zla diktátoři
do půdy pak zaseli,
špatně plejem, co jsme měli
vytrhat i s kořeny.

Pořád se to někde mydlí,
nemyslí se na děti,
jen zbraně jsou čím dál lepší,
ubohý jsou oběti.

Že nežijem v prima době,
můžem snadno doložit,
partaje se pořád perou
o koryta, moc a vliv.

Jak se může dívat na to,
co my jsme to za lidi,
ten, co nás takové stvořil ?
Že nás zase odklidí !

Že se lidi pořád šidí,
snadno závěr udělat.
Kdo ale pak bude šidit,
až nebude lidstvo snad ?

Proto spějme, praví, leví

ku zdravému rozumu.

Přijměme to poučení,

sic dostanem přes...ústa.

“ Odhalovali nám zdánlivě lehkovážným způsobem podstatu věcí až děsivě vážných. Učili nás respektu přes výsměch, k lásce jsme se dostávali díky parodii, k laskavosti přes ironii, všechno nenásilně, s doprovodem jazzového orchestru třetího gónia, pana Ježka.” / O Voskovcovi a Werichovi Adolf Branald v knize Tichý společník./

V roce 1925 se mezi členy Devětsilu zrodila myšlenka na vytvoření netradiční, “osvobozené” divadelní scény. Počátkem roku 1927 se pak toto divadlo přestěhovalo do Umělecké besedy na Malé Straně, kde se rozdvojilo a jedna jeho část / Frejka a E. F. Burian / si založila scénu Dada. V nově konstituovaném Osvobozeném divadle / přídomek Osvobozené pochází právě od Jiřího Frejky / měla roku 1927 premiéru první hra Voskovce a Wericha Vest Pocket Revue /vest pokit reví ; volně přeloženo Revue do kapsičky u vesty /. Hra měla nečekaný ohlas. Oba autoři a zároveň herečtí protagonisté uplatňovali i v dalších hrách smysl pro groteskní nadsázku, hravost i lyričnost / svojí tvorbou se hlásili k umělecké avantgardě, zejména k poetismu/.Parodovali vlastenčení, sentimentalitu, snobství.Bezprostřední kontakt s publikem navazovali oba herci na forbinách / předscénách /, improvizovaně reagovali na vývoj u nás i ve světě.

Jiří Voskovec / vlastním jménem Wachsmann ; 1905 – 1981 /představení intelektuální pojetí komika a klauna. Klaunství Jana Wericha /1905 – 1980 / bylo spíše živelné.Mimořádně šťastná byla jejich spolupráce se skladatelem Jaroslavem Ježkem / od roku 1929 /,slavnou režisérskou osobností byl pak Jindřich Honzl. Nedílnou součástí her se staly písně, které prostřednictvím gramofonových nahrávek zpopularizovaly tvorbu V + W v širokých vrstvách.Připomeňme i filmy Hej rup !, Svět patří nám, Pudr a benzín, Peníze, nebo život.

Postavy klaunů se pod vlivem měnící se situace ve společnosti vyvíjely v postavy lidových kumpánů, dadaistická fraška je vystřídána politickou satirou. Caesar, Osel a stín, Rub a líc – to jsou už tedy hry s novým obsahem – je jím boj o demokracii a národní svobodu. Celkem V + W uvedli v Osvobozeném divadle 27 inscenací.

Činnost divadla byla úředně zastavena v roce 1938. Voskovec a Werich emigrovali do USA.Oba pak pokračovali ve své herečké profesi. Voskovec se po převratu v roce 1948 vrátil do USA natrvalo. Mohli jsme jej vidět například v americkém filmu Dvanáct rozhněvaných mužů. Werich některé své hry v druhé polovině padesátých let nastudoval s Miroslavem Horníčkem ve svém divadle ABC / v budově bývalého Osvobozeného divadla ve Vodičkově ulici U Nováků /, kde působil jako ředitel. Nezapomenutelnou filmovou rolí Jana Wericha byl Rudolf II. ve filmu Císařův pekař. Napsal knihy menších próz – pohádky Fimfárum, Italské prázdniny.

V + W vytvořili nový typ hry – revuální útvar s dramatickými scénami, aktualizujícími dialogy, baletními výstupy a lyrickými i politickými písněmi. Zbývá mi jen konstatovat, že jsem se inspiroval písní Co na světě vadí, kterou ve hře Kat a blázen oba herci zpívají jako Radůzo a Mahuleno.

Z novější a tedy dostupné literatury o obou protagonistech Osvobozeného doporučuji knihu Jaromíra Farníka a Františka Cingera Voskovec a Werich aneb Válka s lidskou blbostí, nakladatelství BVD, 2007 a vycházející korespondenci hereckých partnerů / Jiří Voskovec & Jan Werich Korespondence, Akropolis 2007 /.

Mé východní Čechy

Mám rád své východní Čechy,
v nichž s jemnou ladností se potkávají věky,
kraj chráněný láskou i horami, Vysočinou,
protkaný Labem, Orlicí i mnohou řekou jinou,
kraj předků našich, práce a krásy,
v němž generace různé různě si přály spásy.

Stopy zmaru – Neratov, mluvím i o Vraclavi...
Jako jinde – požáry války, čas, a opět se tu staví.
K úvaze tiché vede tě myslivec v lese Svíb,
I klášter broumovský před půlí věku škodám neunik',
však historie přec nechala leccos pro naše oči,
jak stvrdil by Slavoňov I Bartoloměj v Kočí.

Těch skvostných míst – Litomyšl, státue v Jaroměři.
Ze zvířat heraldických kůň se lvem se tu měří.
Jak poměřit ale chceš, dokázat-li to chceš,
co krásnější je : Zelená brána, či Bílá věž ?
Radnice v Bohdanči, dům U Špuláků, U Jonáše ?
Kdy které město ocitlo se výše, nechme patriotů pýše.

Ba, říkalo se : stkví se jako Pardubice.
A těchto úsloví bych vybavil si více.
Gotika v Hradci, renesance pak, však pro oko
je podle mě nejpůvabnější baroko.
Smiřická kaple, hospital v Kuksu, kdo jen ví,
komu dík patří spíše : Dienzenhoferům, Šporkovi ?

Díky středověkým pánům měšťanům
náměstí naše nejeden zdobí krásný dům.
Půvabu víc než dost mají domy kanovnické.
Že nestrannost svou teď odkládám, jistě
pochopí každý už, když zvláště pak
ocením Kotěru, Gočára, Ulricha.

Proč nezmínil jsem vlaštovčí štítý v Novém Městě,
a bylo by toho mnoho, mnoho ještě !
Neopomněl jsem pevnostní Josefov ?
I ten zasloužil by mnohých dalších slov !
Chceš-li však poznat hradby mnohem starší,
nechť v Poličku Martinů a Michla tě vede cesta další.

Hrady a zámky snad nelze vypočítat !
Do kolika by jen se dalo vydat míst !
Karlova Koruna, Hrádek, Častolovice,
Litice, Potštejn, Rychnov, opět Pardubice...
“Náchodský zámečku vršku kulatého...”
Jen v Hradci není dnes už hradu královského.

Však kraj , to jsou i lidé,
a jací u nás jsou, ty nenajdete jinde !
Pánové Kostka, Půta, Cejp a rytíř Hron,
náš Bruncvík Heřman z Bubna, však dost už von.
I krajem spisovatelů by se kraj náš mohl zvat.

Jirásek, Čapkové, Erben, Nováková i další snad.

Barunka půvabná a její Ratibořice,

v Osicích Škroup se narodil, Hek v Dobrušce.

Uvedme však i jména současnější :

Škvorecký s Blažkem v Náchodě jsou zdejší.

Je hojný zástup těch, kdo zrodili se tu,

inspirací ať jsou nám, našemu životu.

Ne, toto nenáročné "říkání" zcela jistě není evokací básní Ladislava Stehlíka, spíše je jen vyjádřením regionalismu pro básníka typického. Nejsem Jihočechem, ale Východočechem svým původem, svazky i celým svým životem a odtud plyne zaměření i popisnost textu bez vyšších ambicí.

Na Stehlíkově tvorbě si vážím prostoty, citovosti, ba vroucnosti, klidného a působivého líčení. František Buriánek napsal v úvodu knihy *Jíní na trnkách* : "Stehlík nevnučuje realitě své vidění, své subjektivní představy, nechce v první řadě vyjadřovat sebe, nezastiňuje skutečnost okolního světa uvolněnou hrou fantazie. "

I v této stručné poznámce nelze nezmínit čtenáři milovaný třídílný cyklus lyrických próz, črt a reportáží *Země zamyšlená*, doprovázený Stehlíkovými kresbami. Alespoň pro mě je jejím neúplným východočeským protějškem kniha teatrologa Františka Černého *Putování se starými pohlednicemi z Hradce Králové do hor*.

Návraty do dětství

Když duše rozpíná
/jak častokrát /
svá křídla zapomnění,
kam plul bys rád,
být loďkou snad
hledat okouzlení ?

U Robinsona bys našel odvahu,
čítal jsi rád i Ostrov pokladů
a Vernův Ostrov tajuplný.
Cestu spravedlivých úmyslů
prošli hrdinové Mayova důmyslu,
Vinnitou, náš přítel rudý.

Jen dítě ví a rozumí,
jakže se věci mají,
nechal jsi v sobě dítě zrát ?
Co neznáš ty, ono umí,
po snu je šťastné, po naději,
krásně zná fantazírovat.

Krásou má oči vrchovaté,
leč život není ostrov, řeka ale
a peřeje zrádné zahrozí.
I kroky naše zbloudilé
se dají změnit, jak by ne !

Svět se zas v dětech obrodí.

Do literatury nevstoupil František Hrubín jako příslušník básnické generace – Halas, Holan a Závada jej o pět šest let předešli. S literárními počátky Kainarovy generace a Hrubínova vrstevníka O. Mikuláška jsou spojena první okupační léta. Inspiruje se uměním svých starších básnických přátel – Hory, Seiferta, Halase, zcela se jim však vyrovná už ve svých prvních sbírkách, vždy je osobitý, je svůj. O třech básnických sbírkách básníková mládí / Zpíváno z dálky, Krásná po chudobě, Země po polednách / Šalda napsal :” Tichý extatik, který vidí, co uniká jiným : barvy a tóny ultrafialové; mámivý melodik, tím mámivější, že melancholický zpěv jeho krve láme do zajíknutí touha duchovosti a lítost nevykoupení.“ Cituje Hrubínovy verše Krásné po chudobě a uzavírá :” Kdo druhý to dovede po Hrubínovi ?”

Krásna rodné země, Praha, láska, křesťanská pokora, ale i lidská bída, to jsou zdroje, z nichž vycházel. Od lyrického obrazu české země přešel ke ztotožnění s osudem národa a vyjádření obav o osud lidstva. Obě tendence / nazval bych je harmonizační a disharmonizační / se prolínají a doplňují. Na myslitelský neklid poukazuje František Buriánek v České literatuře 20. století:”...svou příslušnost k tomuto zduchovnělému proudu lyriky, k této horovsko – halasovské linii vyvažuje smyslovou i citovou spřízněností s rodným krajem / tím mu je Posázaví - J. G. /, s rodnou zemí, s prostými lidmi.”

Vedle knih básní a snad nejznámějšího svého díla, vynikající poemy Romance pro křídlovku psal i prózu /Zlatá reneta/ a divadelní hry /Srpnová neděle a Křišťálová noc/.

Otakar Chaloupka v knize Setkání s českými spisovateli výstižně píše:”...o málokterém básníkovi lze říci to, co lze říci o Hrubínovi: že ho prostě četl každý.” Celé generace dětí se setkávaly s jeho dětskou poezií, říkadly, veršovanými pohádkami, např. v knihách Říkejte si se mnou, Dívej se a povídej, Modré nebe, Je nám dobře na světě, Špalíček veršů a pohádek...Nejvlastnějším podnětem k tvorbě pro děti byla touha dát malé dcerce poezii. Knihy pro děti, které tehdy vycházely, obsahovaly veršičky “ nejen neumělé, ale i nevkusné a bezduchého obsahu”, jak napsal básník ve svém článku Říkejte si se mnou / původně vyšlo pod titulem Bezradní aneb : Nouze naučila Dalibora housti v časopise Čteme 25. listopadu 1942 / . Uvědomoval si neopakovatelnost svěžího vidění dítěte, důležitým podnětem byla i evokace vlastního dětství. Zdroje zájmu o svět dítěte nacházíme i v tvorbě pro dospělé – v motivu domova, lásky k rodné zemi, v motivu životního optimismu, blízkosti k jiným lidem, důvěry v budoucnost a lidské svědomí. Hrubín se stal bezesporu nejvýznamnějším naším tvůrcem poezie pro děti po J. V. Sládkovi.

Budeme-li se zabývat jeho texty vzpomínkového nebo literárně teoretického charakteru / léta byl členem redakční rady časopisu Zlatý máj, revue o problémech dětské literatury a umění/, nemůžeme si nevšimnout básnickovy náročnosti a přísnosti v posuzování vlastní tvorby a také veliké skromnosti :”Jsem si vědom toho, že se o úspěch některých mých knížek zasloužili jejich výtvarníci, především Jiří Trnka, dále Adolf Zábranský, Helena Zmatlíková a jiní i toho, že některé sbírky, jako např. Pasáček a sluníčko, Veselý přírodopis, Modré nebe, jsou především dílem Švabinského, Ladového, Čapkového a teprve hodně vzadu stojím já.”/ Jak jsem psal verše pro děti v knize Budme všichni básníky, SNDK, Praha 1966./

A Hrubín jako občan ? Statečnost mu nechyběla. Adolf Branald vzpomíná v knize Tichý společník, jak na druhém spisovatelském sjezdu za éry Antonína Zápotockého “zahrnul uzurpátory výčtem jejich provinění. Přirovnal naši poezii k labuti zamrzlé v ledu. Má-li básník zpívat, musí zpívat volně.”

Zvykl jsem si už vkládat do těchto komentářů verše básníků, o kterých je právě řeč. Tentokrát pravidlo poruším svými verši vlastními:

Nad tvorbou Františka Hrubína

“Odkud ten náš holub letí ?”

Bývali jsme tenkrát děti,
když četli nám ta krásná slova.

“Vezmi žlutou tužku,
namaluj mi hrušku,”
čteme malým my dnes znova.

Kéž stále zní ten hlas
a k dětem se dostane včas,
dokud jsou čistý list.
Ať předá jim svůj jas.
I dětské srdce v nás,
básníku, posílíš.

Pionýr – svazák – komunista

Na svazáckém školení

o krvavém psu Titovi

líčil soudruh z OV,

jak to u nás bude :

“Demokracie naše lidová

nepřátele třídní pochová,

zamete s imperialisty,

renegáty i trockisty,

hlas míru z Kremlu zní,

akce Z ho podpoří.

Plníme teď zdárně plán,

radost by měl partyzán,

Zoja, taky Julek.

Kulak se už ulek',

jak se dílo daří,

když lid hospodaří.

Kravín bude, vodovod,

zrna z polí veletok.

Neví totiž strýček Sam,

co je pětiletý plán,

měšci zlata pokouší,

dělník má prst na spoušti,

svoje panství uhájí,
k tomu máme brigády.

Strana tu vše řídí,
zrna od plev třídí,
straně nutno věřit,
pravdu vírou měřit.
Zem Sovětů příkladem,
mějme ji nad vlastní zem.”

Kromě přesvědčení svého měl
ohnivý zrak soudruh ten,
planul jako oheň,
proto se mi skorem
podlomila kolena.

“Soudruhu, jsem Alena,
osvětlit bych cos chtěla.”
Z ofenzívy nevyšel,
aniž by mě oslyšel
a že dobrý straník byl,
můj profil /třídní/ ocenil.

Neúspěchu neznaje,
kdo útočí, vyhraje,
jednal bděle, zásadově,
rychle, tedy pohotově.

Líbat uměl v tvář i rty,
žhavě, tak ňák soudružsky.
Osvětlil mi leccos.
Pak přišlo to děcko,
malý Saša Nykodým,
budoucí to pionýr.

Jediným pokusem o perzifláž v této knize je text, který jste právě dočetli. Je to také poprvé / a naposledy/, kdy "si beru na paškál" nikoliv jediné jméno, ale celou etapu literárního vývoje, představující ovšem degradaci uměleckých hodnot. Socialistický realismus vládoucí padesátým letům jednoznačně upřednostňoval požadavky politické, ne nadarmo se používá pojem budovatelská poezie. Schematické verše z výrobního prostředí psal Pavel Kohout, Ivan Skála, Michal Sedloň, Stanislav Neumann i mnozí jiní.

Povídaly višně: Teď je nám líp,
co hospodáři splnili svůj slib,
teď více dáme ovoce i stínu...

Neměříme věk životy starých carů,
ale tunami ocele a zrním na hektaru
i zlatými plásty medu.

/ Vybrané dvě sloky z cyklu Všechno mi připomíná píseň od Miloslava Bureše. /

Vlivem doby nastal umělecký úpadek i v tvorbě významných básníků. Vítězslav Nezval píše tehdy své poémy Stalin a Zpěv míru. Skutečným tvůrcům režim příliš nedůvěřoval, a tak přišla akce "pracující do literatury", tedy vyškolení dělnických básníků / Dušková, Semeráková, Kratochvílová /. V době, kdy s jedněmi spisovateli byly vedeny soudní procesy, jiní režim nadšeně oslavovali. Marie Pujmanová napsala po Gottwaldově smrti :

Flor, černý flor jen křivdí jeho tváři,
král Ječmínek i Jánošík přec žijí dál
a soudruh Gottwald s lidem hospodaří,
ten první dělník, míru generál.

/ Z básně Nové pověsti české./

Milan Jariš / Stalin je život lidí budoucích / dokázal například napsat :

Smrt ? Nevěřte ! Což může zemřít Stalin ?

To snadněji je tomu uvěřit,

že slunce zmrzne, nebo zemi spálí.

Však Stalin ještě potom bude žít.

Báseň pak končí slokou :

Stalin – je síla Sovětského svazu.

Stalin – je moudrost všech budoucích knih.

Stalin – je vše, co zkáže nese zkázu.

Stalin je život lidí budoucích.

K “perlám” tehdejší poezie patří i verše :

Hleď to jaro : chodí po Rusi,

kudy ukázal mu soudruh Stalin...

/ Ivan Skála- Chvála snu ./

Vyžadovaná třídnost neznamenalala pouze milovat, ale taky nenávidět :

A tenhle svět že by měl zajíti ?

Pro mne je víc než jisté,

že musí se prostě zbaviti

vás, imperialisté !

/ Vítězslav Nezval – Balada z pohraničí /

Jmenoval jsem už Pavla Kohouta – jeho jméno je přímo symbolem takypoezie “svazácké” skupiny.
Nebyl sám, kdo uvěřil hlásaným ideálům:

Jako všichni milující

stojím dneska na hranici.

Jednou rukou píšu verše,

v druhé držím revolver.

/ Pavel Kohout v září 1953. /

Vývoj ho pak zavedl na zcela jiné pozice. “Hříchy mládí“ pak napravil měrou vrchovatou – stal se naopak jedním ze symbolů protirežimní opozice. Byli však i ti, kteří na starých pozicích setrvali i v pozdní etapě československého socialismu : Jan Pilař, Jiří Taufer, Ivan Skála, Josef Rybák, Donát Šajner, Miroslav Florian. Neprohlédli a nechtěli prohlédnout.

Na závěr nedokážu neocitovat Sedloňovu Krmičku vepřů. Musím uznat, že její komický účinek – byť nechtěný – je daleko silnější než textu, který jsem napsal já :

Tak jak mi pusa narostla,
povím to, soudruzi, zkrátka.
Řečnit, to není starost má,
starám se o prasátka.

Když na dvůr k výběhu vyháním
narůžovělá hejna,
cítím, ta práce je mi vším,
je všední a přec ne obyčejná,

je něčím, čím řadím se hrdě k vám
a proč mohu taky říci :
Překročila jsem, soudruzi, plán,
jsem jako vy, úderníci.

Když měšťák cpal se vepřovou,
po mně prsk leda slinou
- nebyla mu dost fajnovou
ženská vonící dřinou,

když statkář cpal si do kapes,
co vydělal na praseti,
zatím co chudák dřel jak pes,

aby měl brambor pro své děti,

tehdy jsem nenáviděla

ta tlustá, funicí těla,

ale dnes zrovna mazlím se s nimi,

s prasátky leskle růžovými,

opatřuji je, s láskou dbám

o jejich vzrůst a zdraví,

vždyť vím, že na stůl přijde vám

šunka i bůček, ovar z hlavy.

Šlichtu jim liji v koryta

s přáním, ať hezky papají,

ať je jich dost, ať dosyta

se vepřového dělník nají.

Soudruhu, který den co den,

překráčíš normy s celou směnou,

vidím tě, jak jsi spokojen,

utřeš svou bradu zamaštěnou

a řekneš mámě : No tak vida.

Zas jednou dobré pochutnání.

A naše vláda rád mi přidá.

A za tu lásku, za uznání

jsem tolik šťastna, soudruzi,
sotva si mohu přátí víc...
...vynadejte mi za slzy,
já srdcem to umím jen říct !

Umět tak naslouchat

Naslouchám svému srdci jak písám,
falešnými nápěvy se nechávám mást,
krutými pochybami škrtím svou duši
a je to odvěké konání, jež konám
a konám, abych dokonal přece
jednou – budu-li však shledán prázdnyým ?

A takhle je to s námi : otázka hledá otázku.
Hledáme vinu a viníka, kůže však zůstává
na povrchu a neodkryje nic.
Nic, ptám se, nezůstalo nic ?
Krev stoupá mi ze srdce do chřtánu,
dech nabírá tíži země, aby vytryskl ke hvězdám.
Nenajde-li tam nic ? Pak...

Stroj těla si šlape dál, dýchá a tráví.

Mechanika pouhá – pulsuje to a vře.
A ty nevíš, proč a kam směřuješ.
Co o smyslu víme? A co o duši? Jazyk neříká nic.

Měl jsem se jinak ptát ? Ba, vzdej to.
Zabal to rychle, člověče, a zabal to hned.
Jen ten hák pochybností stále čeká,
aby se v něm zhouplo mé ego,
aby se opřelo o jediný pevný bod,
pevný bod jistoty nejistot.

Představitelem brněnské skupiny Host do domu a poezie myslitelské, reflexivní je Oldřich Mikulášek. Jeho tvorbě je vlastní dramatický obraz střetávání protikladných sil – aktivity a lhostejnosti, optimistického nadšení a úzkosti, lásky a nenávisti, života a smrti. Jako by stál za vším jediný cíl – najít smysl věcí a lidského bytí, přičemž básník rád zpochybňuje i už nalezené. Jinými slovy : je to typ neharmonizační poezie – jejím údělem je znepokojovat.

Tak jako Kainar i on byl přerovský rodák, tak jako Kainar i on byl redaktorem brněnské Rovnosti, tak jako Kainar i on byl silně ovlivněn Halasovou poezií. Jeho politické postoje však byly jiné – sbírkou Šokovamá růže reagoval na sovětský vpád, vrcholná jeho básnická sbírka Agogh je odmítnutím normalizace.

Mikuláškův styl charakterizují dlouhé větné celky, nepravidelnost v strofickém členění, přesahy. Literární učebnice jej hodnotí jako velkého umělce jazyka, užívajícího slov a vět v nečekaných souvislostech a vazbách :

Najít střed vesmíru,
toť vše.
Ale co víc – na jeho obvodě hořet
jak líh,
vykázaný.

Ten starej film

Motto : Jen pro ten dnešní den

stojí za to žít

jen klid svůj tichý mít

víc po ničem netoužit

snad pro úsměv váš

se život změní v sen

jen dnešek uchopit

a pochopit, že nejkrásnější den

je dnešní den

Na starej film se koukám a při tom

broukám si tiše dávný blues

Na starej film se koukám a při tom

broukám si tiše dávný blues

Těm krásným snům se svěřit

nemít jich nikdy dost

času pana Nového věřit

být tak tý doby host

Do nádhernýho děje vstoupit já

strašně moc bych si přál

Do nádhernýho děje vstoupit já

strašně moc bych si přál

Políbit ruku Zuzaně

a nestát opodál

chovat se kavalírsky k dámě

jak uměl Kristián

Jen pro ten dnešní den

chtěl bych tím být

co umí riskovat a umí žít

Jen pro ten dnešní den

chtěl bych tím být

co umí riskovat a umí žít

Uchopit dnešek jen

a ten sen naplnit

proměnit krásný sen

v ten nejkrásnější den

Však styl a eleganci čas odvál

pan Dvorský tohle s sebou vzal

Však styl a eleganci čas odvál

pan Dvorský tohle s sebou vzal

Kapesníčky nepouštěj dámy

muži je nezvedaj

dohrál orchestr swingový

prázdněj je Orient – bar

Vysvětlivky : swing – džezový sloh čtyřicátých let s výraznou rytmickou a

melodickou složkou

Ke generaci šedesátých let patří Josef Kainar, autor veršů, dramát, textů pro děti, písní, autor konformní a zároveň nonkonformní, socialistický básník Českého snu a prorežimních Rozhlásků

počínající normalizace i umělec, který učinil poezii přitažlivou pro dlouhovlasou džínovou generaci. Nejbližšími básnickými přáteli přerovského rodáka byli Brňané I. Blatný a O. Mikulášek.

Ke Kainarově poezii halasovského proudu patří sžíravá ironie, sarkasmus, hovorový jazyk s výrazy mnohdy až vulgárními, cosi nespoutatelného, ktutého a v obrazu nemilosrdného světa až sadistického. Jeho komika je mnohdy bizarní, absurdní, dadaistická, jindy spočívá v černém humoru či politické satíře. Kainarova báseň často vyrůstá z jediné metaforu, základní obraz je pak dále rozvíjen. Při výčtu znaků Kainarovy poezie nelze zapomenout na příběhovost.

Kromě toho, že tento Moravan píše své verše často obecnou češtinou středočeské a pražské provenience, zajímá mě i svou všestranností – dar múzičnosti projevoval v reprodukční a skladatelské činnosti, nadaný byl i výtvarně. Připomeňme, že širší veřejnost jej zná spíše jako autora textů zhudebněných a zpopularizovaných rockovými kapelami sedmdesátých let.

Moje inspirace spočívá v Kainarově Blues o kolejích tak, jako se tento básník jazzové inspirace a milovník americké poezie nechal inspirovat básní Langstona Hughese Blues stesku po domově.

Jednoho dne v Heřmanově Městci

Na táhlém návrší zámeckého parku
Slunce se miluje se zelenavým stínem
pečetí ho svým horkým poselstvím
borovice – slídiči neříkají nic
Nebráníš se té palčivosti
žahnutí v kloubech či na duši
odkládáš kamsi do zapomnění
Jsi nádoba zahlcená endorfiny
sublimát chemického štěstí
bod na ose krajiny

Městečko se zámkem
mládě schoulené v dlaních
okolních lesů
Hledáš tu jistotu v bouření běsů
Cestička vede však do neznáma
jakoby z ulic do polí
šla po ní šla mé mámy máma
dávno už nic ji nebolí
Zázračnou studánku objevila
kde obě jsou – kdo to ví

Kdeže ten pramen vody živé ?
Snad měl jej kníže
s vraníky svými moudrými

snad štěstí podobné víře
je tu s těmi starci vetchými
snad v Podolce jak zlato se třpytí
možná je v kytici lučního kvítí
Dospěli k němu zdejší Vyvolení ?
Furgon tu jejich ostatky hlídá
Komu generace předaly
tajemství tóry, talmudu, kabaly
mohly by prozradit
oblázky bílé

Jen barokní svatý v předzámčí
se nedá oklamat
třímá hrdě svou pravdu
a když pochybujeme
pískovec pláče nad námi
a naši hanbu přikrývá ornátem

A osud ?
Svou sudbu nad námi nevyneš'
Snad jenom spí jak šedý poustevník
jenž nemyslí na dnes
na jediný okamžik

A zatímco pravdu hledáme
ona je tak křehká
křehká jak jediné stéblo

jak motýlí křídlo
jak támhleto lekno
tak se tu říká
leknínu – tuliše bílé
lepíní, vodnímu lopuchu...
taky je jedna
a taky má tolik jmen

V jezírku jak ten pták
vidíš sebe
stromy i modré nebe
A studánka ?
Najdeš-li ji jedenkrát
znovu zas zapadne listím
Snad neměl jsem se ptát
jen v tichu se “ pravdy” tříští

Oškubaný podzim je daleko, daleko
Snad v onen mlžnatý čas
kdy země ubude a přibude nebe
se sem navrátím zas
a s vůní mýdla, skořice, heřmánku
ucítím stín
Snad matka matky mé
s poselstvím
na mě přece čeká
a já pak pochopím

že jsem pochopil

Vysvětlivky : furgon – židovský pohřební vůz

S poezií Jana Skácela jsem se setkal poměrně pozdně, vpád do mé duše to byl ale dramatický. Jeho Krátký popis léta, Modlitbu za vodu, Mrtvé či třeba Poděkování zhudebněné Jiřím Pavlicou a nahrané jeho souborem Hradišťan bych mohl poslouchat stále znovu, tohle vzácné spojení hudby a slova mě chytlo za srdce.

Pro prvotní představu o Skácelově poezii jsem ale zvolil jeho Báseň ze sbírky Kdo pije potmě víno :

Bývá nám ticho jako dětem zima

tak dávno není kdy

vymlouváme se na jindy

a dlouho budeme se ještě vymlouvat

Jsme jako potmě vypáraný steh

a co vše nevíme a co jsme neslíbili

Jsme jako vzhůru obrácený déšť

Jsme na ruby v té chvíli

kdy pravda podobá se prstu na ústech

Jak je snad čtenáři z prvních řádků patrné, básník Jan Skácel patří sice nám všem, především ale jižní Moravě. Narodil se 7. února 1922 ve Vnorovech u Strážnice na Moravském Slovácku. Ještě v dětských letech se s rodiči stěhoval do Poštorné, gymnázium studoval v Břeclavi. Od maturity až do konce života žil v Brně, Brno mu bylo domovem, ale i městem přátel básníků a malířů. Po roce 1945 byl přesvědčeným komunistou, v té době byl redaktorem Rovnosti, pracoval i v Československém rozhlasu, v šedesátých letech byl redaktorem a šéfredaktorem Hosta do domu.

Básnickou prvotinou tohoto člena literární skupiny Host do domu se stala sbírka Kolik příležitostí má růže s motivy domova. Skácel čekal na dobu, která by mu poskytla alespoň relativní svobodu projevu a tak vstoupil do pezie ve svých pětatřiceti letech jako hotový básník. V rozpětí jedenácti let vydal sbírky Kolik příležitostí má růže, Co zbylo z anděla, Hodina mezi psem a vlkem, Smuténka a Metličky.

Přelom šedesátých a sedmdesátých let představuje v jeho životě zlom – zákaz publikovat, léta bez zaměstnání; poezie vycházející jen v exilu. Znovu publikovat směl až od roku 1981, ale za značně ztížených podmínek. Po desetileté pauze tak autor vydal svoji šestou sbírku Dávné proso. Rozloučil se v ní také se svou dosavadní praxí, kdy každou novou sbírkou v podstatě rekapituloval své tvůrčí úsilí za období uplynulé od předchozí knihy. Kniha je návratem k jistotám dětství a slováckého venkova. Zamyšlením nad údělem básnictví je sbírka Odlévání do ztraceného vosku, vyrovnáním se životem sbírka Kdo pije potmě víno.

Souborným vydáním Skácelova díla jsou dva svazky Básní, editované Jiřím Opelíkem v nakladatelství Blok, Brno 1996. Pro úplnost zbývá připomenout první monografii o Skácelovi od Zdeňka Kožmína z roku 1995.

V červnu 1989 vavříny Petrarcovy ceny ozdobila básníka italská Lucca, v září další významnou cenou slovinská Vilenica. Sedmého listopadu téhož roku Jan Skácel zemřel. Rozedma plíc způsobila selhání srdeční činnosti. V té době připravoval k vydání nový soubor básní, který pak vyšel v brněnském Bloku v roce 1991 pod názvem A znovu láska. Sbíрка měla být rozšířena o další básně, poslední úpravy rukopisu však už autor nestihl.

Tvorba Jana Skácela má blízko k moravské lidové písni, "...k poezii tiché a zamyšlené, jak ji milovali básníci František Halas a Vladimír Holan... Skácelova poezie se opírá o lidovou moudrost a staré jistoty : lásku, domov a řád přírody. Vyrůstá z tradičních hodnot, ze starých lidských ctností, zdůrazňuje čistotu a opravdovost ducha, dožaduje se mravnosti a podle ní hodnotí svět. Báseň co báseň je plná objevů a plná lidské moudrosti, řečené jen tak jakoby nic..." /Vilém Závada v doslovu ke sbírce Naděje s bukovými křídly, Mladá fronta, Praha 1983 ./ Světem převážně většiny jeho básní je slovácká vesnice podléhající přírodnímu řádu a z něj plynoucímu i řádu morálnímu. Pravdu ovšem básník nehledá na povrchu jevů, snaží se proniknout k jejich podstatě.

Častý je motiv pomíjivé vteřiny. Jejím opakem je v mnoha autorových sbírkách venkovské dětství se svými atributy – humny, sadem, vlaštovčím hnízdem, žebříňákem... Jiří Opelík v doslovu ke knize A znovu láska, Blok 1991 píše : "...jde ne o únik tam, tj. do dětství, nýbrž o dětství přitažené sem, tj. do přítomnosti...Dětství neznamena tedy u Skácela čistou minulost, je to minulost zdůrazněně zpřítomnělá... aktualizuje minulost, ale jeho ustavičné vyvolávání trvalého a věčného vlastně zpřítomňuje i budoucnost." Jinak řečeno : dokáže zachytit jednoznačnost chvíle, ale zároveň i všechno, co tento prchavý moment přesahuje, řečeno slovy kritiků vyjadřuje " kontrapunkt okamžiku a věčnosti".

Přiřazování veršů nemívá u Skácela povahu asociativních představ. Nespojitosť naznačuje, že tu není vysloveno vše, zůstává tajemství. Člověk je pevně spojen s přírodou, s kosmickým řádem jej však spojuje pouhé tušení. Snad proto je jedním z nejvýznamnějších motivů Skácelovy poezie ticho – vědomí mlčení skutečnosti kolem nás. Básník je mistrem hutnosti vyjádření, náznaku, zámlky.

Básně prvních sbírek obvykle začínají lyrickým popisem a závěrečná pointa má morální dosah. Meditativní charakter Skácelových básní, často velmi nostalgických, se s léty prohlubuje stejně tak jako hloubka vidění. Hlavním výrazovým prostředkem je mu metafora, častá je perzifikace přírodních dějů. Postupně stále více využívá pravidelné veršové a strofické formy. Nepoetizuje skutečnost, naopak : ve všedních věcech hledá poezii.

Rozlučme se s básníkem opět nejlépe jeho slovy, básní Večer ze sbírky A znovu láska :

Den umírá

a vlaštovky se navracejí do hnízd

Vítr rozcuchal

na nebi hedvábí a do trav

ulehl nznak bůh

Jeřáby krvácejí

a rovnováha večerní té chvíle

je kolmá jak voda ve studni

po které plave stéblo

A vše co věčného nám naposledy zbývá

je celé v nás

a stranou přivaděčů k dálnici

I nastal den šestý...

...zas jeden úplně obyčejnej den
zahnojenej opičí všedností i mukama palčivý obrazivosti !
Ten den mi jak šlemazl hloupostí zněl,
ten den úmamně pokrýl zášti hlen
a já jen tyl konvexně znetvořen,
kde zůstal sen – snad taky spolč' jsem jej ?
Prázdnou jsem zel – zel však nezbaven,
jejich konkrece mi metastázovitě požíraly peň,
tak stál jsem den sám stát času záchvěvem,
nad sebou, nade vším, nad námi
bych snad už jen

zvracet

chtěl...

Hnijeme svět a svět hnije v nás,
to je ta hrůza hrůz, snad dosud nevyřčená.
Odvěké hyeny blíží se šoulavě,
kape z nich vosk důležitosti a všech velkejch vyslovenejch pravd,
upíři Moci chtějí jen naše ANO !
V době postmoderní jsou ismy nmoderní,
a tak si říkají páni Konzistentní a bratři Transparentní.
Jací asi budou ti budoucí ?
Taky tak moulaví a duniví ?
Je to tak stálé, tak pevné a tak beze smyslu :

Umazl den top ten

ten jsem byl to já ten

top ben, tak já jsem...

A zatímco ty medy poslouchám,
svět sere si to nenávratně do pekel.

A páni světa s dvaceti dioptriemi ?

Vedou nás s jistotou nosičů pochodní k dalším Beslanům,
k dalším průserům.

Zvrácenost šoustá podlost :

“ Ale my přece nejsme jako oni ! “

A Bůh ? Tiše sleduje nás.

Kdo ale ksakru vymyslel ten plán ?

Páni Vymítači si vedou skvěle.

Doblbeni Vyvolenými a Velkými bratry

netušíme, že nejsme diváky,

ale že sami bychom měli umět hrát.

Ty debility jsou však tak perfektní, tak super,

vzdychají dámy.

Co volit ? Tupý klid, či toleranci nultou ?

Konkluzi prozradte, páni filozofové.

Kdo ksakru vymyslel ten plán ?

Vysvětlivky : šlemazl / z jidiš / - nešťastník, smolař

konvexní – vypouklý / poak pojmu konkávní /

konkrece – pevné shluky vytvářené v usazených horninách a
zeminách

konkluze – konečný úsudek

Při četbě dekadentní poezie jsem si ověřil, že básnění může být motivováno náladami smutku, ba i negace, zmaru, může však k takové tvůrčí činnosti vést i docela obyčejná zlost, našťvanost, ba nenávisť? Odpověď mi dala tvorba Ivana Diviše, tvorba popírající staletou tradici české lyričnosti, tvorba jednoho z nejvýraznějších a nejoriginálnějších našich básníků 20. století - "neustálého slovního frenetika" /V. Černý/, básníka protestu proti násilí a pokřivení lidských hodnot.

Narodil se 18. září 1924 v Praze v rodině bankovního úředníka. Sám říká: "Jsem absolutní patriot, roditel Pražák bez příměsí, z gründerského patriciátu." Za války studoval gymnázium v Praze. V roce 1941 jej jako septimána zatkl gestapo a věznilo v Pečkárně a na Pankráci. V letech 1942 – 1949 byl postupně knihkupeckým učněm, účetním a nakladatelským redaktorem. Po válce složil maturitu a vystudoval filozofii a estetiku na Karlově univerzitě. V roce 1949 krátce působil jako vedoucí knihkupectví v Liberci, v letech 1949 – 1953 pracoval v nakladatelství Svoboda v Praze a v letech 1953 – 1960 jako soustružník v Liberci a ve Kbelích. Od roku 1960 do roku 1968 byl redaktorem poezie nakladatelství Mladá fronta, potom ještě krátkou dobu redaktorem časopisu Sešity pro mladou literaturu. V srpnu 1968 odchází do exilu. Žil v Mnichově, kde se podílel na vysílání rozhlasové stanice Svobodná Evropa. Život v tiché mnichovské čtvrti Schwabing vyměnil v posledních letech života za Prahu. Politických změn ve vlasti nevyužil pro praktickou kariéru, i nadále se věnoval především poezii. Zemřel 7. dubna 1999 v Praze.

I v pozdních letech zůstával enfantem terrible. Novinář Mladé fronty Dnes Ladislav Verecký vedl jeden z rozhovorů, které básník v devadesátých letech poskytoval. Píše, že kamkoli Diviš přišel, hrozil skandál. "...básníkovi se velmi těžce dýchá. I tak je jako dřímající sopka. Stačí sebelehčí záchvěv dojetí, lítosti či vzteku – a dochází k erupci." Po návratu první ženy z emigrace do Prahy se Diviš v Německu oženil podruhé: "... byl jsem poprvé v životě šťasten. Tehdy do mě úkladně udeřilo duševní onemocnění. Maniodepresivní psychóza..." Někde se dočtete, že odmala byl v katolické církvi, jinde zas, že ke katolicismu konvertoval v roce 1964. V Bavorsku z církve vystoupil a znovu pak do ní vstoupil. "Jsem gnostik. Snažil jsem se tedy přiblížit k Bohu racionálním způsobem a dlouhou řadu let jsem tím trpěl... Někdy jsem musel křičet do tváře nezasahujícího Boha: Když se můžeš na tohle dívat, tak jdi... - ale tohle není báseň." Jak je z těchto řádků patrné, vztah katolíka Diviše k Bohu nebyl jednoznačný, ani jednoduchý. Svědectvím toho je báseň ze sbírky Obrať koně, Československý spisovatel, Praha 1992:

Archanděl Gabriel stojí u pípy a točí.

Archanděl Michael roznáší a ve tři odpoledne

zavolá mocným hlasem : Es ist angerichtet !

Všechno vypadne, jen Bůh, ten z hořícího keře,

starý rockefellerovský kretén, odeběře se k tabuli.

Ták prosím, vece Gabriel,

tady bychom měli jedno pivínko,

jeden Osvětim, jeden Kábul, jednu konkistu,

ráčíte konkistu více propéci ?

A tady bychom měli jedno stvořeníčko, to vaše.

A Bůh žere a žere. Žere lidi,

s oblibou ale děti, tak pět set holoubat

k večěři. Zapíjí kreví.

A šmakuje mu. Jeho apetit je k nevyblití -

ale my, my v tom máme žít...

Jak je vidno, Bůh Divišův není Bohem Zahradníčkovým, či dokonce Březinovým. Bylo by, myslím, příliš jednoduché mít Někoho, na koho bychom mohli svést své chyby a zločiny. Připustíme-li, že Bůh není osoba a že ani není od nás oddělen a my od něho, získáme na věc jiný názor – vyjádřil jsem jej svými verši.

Do literatury vstoupil Ivan Diviš v roce 1947 sbírkou První hudba bratřím s poetikou blízkou skupině Ohnice / název podle sbírky Jiřího Ortena / kolem Kamila Bednáře. Válka, protektorát, ale i situace po roce 1948 způsobily, že generace, ke které Ivan Diviš patřil, začínala poměrně pozdě. Jiří Šotola v textu Namísto doslovu v Divišově Průhledné hlavě / Mladá fronta 1965 / píše : “ ...generace /se / nemůže pochlubit téměř žádným opravdu pozoruhodným, závažným dílem z let svého fyzického mládí. Málokterý z jejich autorů do svých třiceti let vydal něco opravdu podstatného.” Porovnejme : Ivan Diviš vydal první závažnou knížku ve svých třiceti šesti letech. Skácel a Holub vydali prvotiny v pětatřiceti. A tak mezi debutem a skutečným zráním básníka Divíše leží plných třináct let.

Prvním vrcholem jeho tvorby jsou léta šedesátá, vydává řadu sbírek včetně výboru z díla. Rychle po sobě následují : Uzlové písmo /1960 / , Rozpleť si vlasy / 1961 / Deník molekuly / 1962 / , Eliášův oheň / 1962 / , Morality / 1963 / , Chrlení krve / 1963 / . Obavy ze ztráty identity v moderním světě překonává příklonem ke křesťanským hodnotám / Sursum, 1967 / . Prorockou vizi zlé budoucnosti nejen vlastního národa obsahuje sbírka Thanathea /1968 / .

Divišovu poezii lze chápat jako vyjádření hněvivého sporu a trýznivého sebezpytování obyčejných lidí. Pod drsným povrchem života sleduje Diviš neumdlévající tvořivost. Pro jeho básně je typický obraz určité všední situace rozvíjený množstvím bolestně i zlobně vršených metafor a slovních deformací.

Kniha experimentální poezie Noé vypouští krkavce byla zakázána, vyšla až v Torontu roku 1975. I její básně jsou plny úzkosti, hledání smyslu bytí v nepochopitelně krutém světě. Knihy z let normalizačního dvacetiletí jsou plné nenávisti vůči těm, kteří ideály osmašedesátého roku vyměnili za sociální jistoty husákovské éry. Ve sbírkách Přece jen.../ Mnichov 1977 / , Křížatky / Mnichov 1978 / , Průvan / Pondicherry 1978 / je autor pln žalu nad absurditou světa, nad vše pronikajícím násilím a pln pochybností nad mlčícím Bohem. Čtyřdílnou básnickou skladbu Beránek na sněhu / Mnichov 1981 / připsal Holanovi, jehož vidění světa mu bylo vždy blízké. Odrazem zkušeností a pocitu hořkosti emigranta je sbírka Odchod z Čech / Mnichov 1981 / .

Po éře šedesátých let se druhým vrcholem Divišovy tvorby stala poslední léta emigrace. Ve sbírkách Žalmy / 1986 / a Obrát koně / 1988 / rozšiřuje životní deziluze na celý svět jako místo utrpení. Litanická skladba Moje oči musely vidět je katastrofickou životní bilancí básníkovy generace. V roce jeho sedmdesátin / 1994 / vydalo nakladatelství Mladá fronta, které bylo po řadu let jeho nejpłodnějším domovem, deníkové záznamy pod názvem Tresty, napsané v červnu a červenci 1993. Ze sbírky je i báseň datovaná 26. června 1993 s názvem Báseň je nezbytnost, je ovšem..., která nám poodkrývá smysl poezie tak, jak to viděl básník sám. Ocitujme alespoň její část :

... Báseň tu není pro krásu, musí být špatným svědomím ,
je protivná, musejí to být otázky na tělo
a poezie, sám princip, není ničím jiným
než otřásáním opilých spáčů..

Nad smyslem básnění se zamýšlel vždy. Ze sbírky Sursum je báseň Postscriptum :

Poezie není nic napsaného,
je to nejvýš něco rozepsaného nebo nedopsaného,
a ona není nic řečeného a vyslovovaného,
ale spíš říkajícího a vyslovujícího,
protože smlčeného nebo mlčícího anebo
umlčovaného.

Pak je to vyslovená věc !

Ale protože jsme taky prolezlé tělo
a naopak nejen prasklá duše ale i jednolitý duch -
Nesmí se to smlčet, ale musí se to říct,
nesmí se to nenapsat, ale musí se to napsat,
a nesmí se to tajit, ale musí se to vyjevit !

Už jsme to řekli – pro Divišovy básně je typická bohatá metaforika, jejímž prostřednictvím autor směřuje ke stále většímu odpoutávání od významové osy básně. Je ale třeba dodat : čtenáři jsou tyto texty obtížně dešifrovatelné.

Leklena

Je cejně dusno, smrděj kanály,
sbírá se bouř a tobě, který soukáš
sliněnou nit už třista vleklých let,

pazdeří paměť a v srdci vlhne plst'.

Bytovlha brakuje se vrakem,

není co pít a mokří mrakem žab.

Strach se převlíká, cár prostěradla

přecákne sádrou, táhne lavičnick

a ty to musíš vydržet tak dlouho -

dokud se nevyleje zboha voda vod...

/ Ze sbírky Konec štěstí, 8. červenec 1977 /

Také o neologismech už byla řeč. Podívejme se na některé, pro básníka typické. Z podstatných jmen je to třeba rozenka, přisuditelka, mlčba, debiloskop, kydnatost, z přídavných jmen např. omhlené, bezoddyšný, zahovnělá, častá jsou neobvyklá příslovce – krzně, zmijně, cejně. A aspoň jedno sloveso – chobotničí. V Divišově básnické řeči nechybějí vulgarismy, termíny z oblasti přírodních věd, ale ani výrazy přímo biblické.

Výrazem uznání Ivanu Divišovi se stala Cena nakladatelství Československý spisovatel, Praha 1960, Cena Mladé fronty, Praha 1964, Cena Jana Zahradníčka, Los Angeles 1986 a Cena Jaroslava Seiferta, Stockholm 1988.

Co říci závěrem ? Nejnutnější a přitom nejvýstižnější charakteristiku Divišových veršů jsem našel v Prokopově Přehledu české literatury 20. století :” Vyřazenost, odcizenost, marnost tvorby i veškerého počínání, beznaděj, ztráta identity, všeobecný rozklad, rouhání se a kladení nezodpověditelných otázek, to vše jsou hlavní symptomy Divišovy poezie.”

A ještě jedno hodnocení, převzaté z knihy Panorama dějin české literatury, Olomouc 1994 :” Člověk je Divišem nahlížen jako nesvéprávný, zvláště prostřednictvím masmédií všestranně manipulovatelný stroj či loutka v rukou mocných, kteří využívají nejnižších živočišných pudů k jeho naprostému ovládnutí a poslušnosti. Jeho texty se nese neustálý varovný hlas, přesvědčující lidské bytosti, aby žily samy autenticky a nebyly jenom žity...”

Tvoje ústa nepromlouvají

tvými ústy je promlouváno

tvoje srdce nebije

tvým srdcem je bito

o zem a o bránu jiného srdce

o bránu muk a o bránu slasti

a buď šťasten, že je tomu tak,
tvá všechna rozhodnutí jsou jen zdánlivá,
tvá rozhodnutí z tebe samého
mohla by být jen rozhodnutím smrti,
zatímco život, být živ, být žit, a přesto žít -
toť zaživa sic umírat, ale přec jen v zázraku !

/ ze sbírky Sursum /

S básníkem bych se rád rozloučil verši pro něj typickými a jej nejlépe
charakterizujícími :

Nechci být roztroušenou solí,
je všude a nikdo ji nenajde -
chci být hranolem a krystalem soli,
chci být tvrdou homolí soli,
chci být na jednom místě vší solí vší země,
chci být nic než sůl.

Nechci trčet o samotě, krystal soli v hlušině,
nechci strnout, byť svítivě strnout -
nechci být pyšnou horou soli,
chci být všude drobínkem soli,
chci být všudypřítomnou trochou soli,
budu všude, každý mne najde.

/ ze sbírky Uzlové písmo /

“ Mír bez svobody je koncentrační tábor”

Nejsem jak pan Bondy marxist levý,
ostatně on vám taky lépe poví,
jak léčit společnost v krizi,
má na to vlastní speciální vizi.

“ Úloha filozofie v dějinách je sporná”,
nepřestává však filozoficky hloubat,
tvrdí, že vše je na hovno, však nihilistou není,
zkrvené režimy mu krev vždy řádně zpění.

Soulože, alkohol jsou, zdá se, jeho krédo,
mě však ty řeči přesvědčit nedovedou,
to jen suchosti ideje dodává trochu šťávy,
vulgarismy stupňuje, aby to mělo grády.

“ Úděl básníků a filozofů se zdá trapný “,
přísahat nechtěl bych na ten výrok matný,
vždyť proto on trápí se, že ledacos ho dere
/abych však nezapomněl, že mluvím jen za sebe /.

Na jazyk jeho dlouho jsem si zvykal,
nikterak se k jeho veršům s vášní nepřimyká,
leč přečteš-li Bondyho zcela bez předsudků,
ubrániš se všech povrchních úsudků.

Ocenit musíš i míru statečnosti,
kdo z nás dokázal předvést tyhle ctnosti ?
Svobodu miluje, byť spojuje ji s ismem,
kolikrát v životě se utkal s komunismem !

Pan doktor není patron suchý,
k poznámkám etiků dokázal zůstat hluchý.
A ví coby básník přicházející do let,
že ožralost s poezií umějí stejně bolet.

Bondy to, myslím, trochu jinak řekl,
abych to já snad trochu nepopletl :
“ Alkoholikem se člověk stává,
když zapomněli na lidská práva.”

Když se v roce 1989 ptali Bohumila Hrabala v USA, koho považuje za největšího spisovatele současnosti, řekl : Egona Bondyho. / Mimochodem – oba muži byli přáteli a o Bondym Hrabal píše ve svém Něžném barbarovi. / A přece se vystřídaly generace, v jejichž povědomí jméno tohoto českého spisovatele chybělo. Za pseudonymem se skrývá básník, filozof, politolog, kunsthistorik, překladatel, PhDr. Zbyněk Fišer, Csc, narozený roku 1930. Psal od začátku padesátých let a jeho dílo zahrnuje více než čtyřicet básnických sbírek, prózy, texty písní i spisy filozofické, např. Otázky bytí a existence.

Tak velmi filozofické, tak velmi politické s častými historickými odkazy a tak hluboce až nestoudně upřímné jsou jeho básně – řekl bych až na samé hranici publikovatelnosti. Mísí se v nich prvky surrealismu, dadaismu, existencialismu. Jeho uměleckou metodou je prostý záznam poznané skutečnosti – totální realismus, jinými slovy poezie, v níž jsou do absurdity dovedeny všechny konvence dobové frézistické poezie i frázovitý novinářský jazyk. Postupně jeho lyrika vyjadřuje i ubohost a trapnost let normalizace.

Dlouhá léta vycházely Bondyho práce jen v samizdatu. Tribunou českého undergroundu byl od roku 1979 vycházející časopis Vokno – právě v něm Bondy často publikoval. Mnohé jeho texty zhudebnila undergroundová skupina Plastic People of the Universe.

Sám sebe považoval za levicového marxistu, bojoval ale proti komunistickému režimu. Z komunistické strany vystoupil už v roce 1948. Na začátku padesátých let, v době, kdy

Kundera i Kohout psali oslavné básně na Stalina, žil už Bondy / to jméno přijal, aby dal najevo sounáležitost s Židy, jimž se spíralo do sionistů / na okraji společnosti jako ostatně celý svůj život. Živil se, jak se dalo, sbíral tehdy staré lahve, kradl. Uprostřed procesů a budovatelského nadšení tvořil s několika přáteli ostrůvek svobody.

Kdo vlastně byl Egon Bondy? Muž rozporů, vzdělaný filozof i opilec a flákač, hledač krásy i pornograf, tak časný odpůrce komunistického režimu, ale i levičák, trockista, ba maoista, zapřísáhlý nepřítel odcizeného kapitalismu, člověk donucený ke spolupráci s tajnou policií, muž žijící na společenském okraji i nesmírně pilný literát. Martin Komárek v článku Bláznivý poeta s duchem filozofa / Mladá fronta Dnes, 10. srpna 2005 o Bondym píše: "Nikdo však neví, co je pravda, co póza, co básnická stylizace, co opilecké blábolení, co geniální hra s přihlouplými novináři..." V roce 1993 přesídlil Egon Bondy do Bratislavy, aby tam učil na tamní univerzitě filozofii. A opět Komárek: "Bondy je v každém případě posedlý prací. Básně rozdílné kvality, ale vždy se zábleskem geniality, jsou jeho deníkem. S každým dnem se vyrovnává básní, ač si v nich stěžuje, jak je udřený. V bratislavském exilu nadává na kapitalismus, na své neduhy, o nichž mluví s odzbrojující otevřeností, na to, že už nemůže tolik pít. Ale píše a píše a píše..." Či vlastně už ne – 9. dubna 2007 dr. Fišer ve věku 77 let v Bratislavě zemřel na následky popálenin třetího stupně. Osudnou se mu prý stala cigareta, s níž usnul v posteli. Jeho mnohaletý přítel Laco Teren komentoval Bondyho smrt těmito slovy: "Ukončil svou pozemskou pouť a je třeba říci, že to udělal poeticky, efektně až mysticky. Myslím, že by byl spokojen s tím, jak to bylo všechno zrežirováno."

V Bondyho verších vždy převažovaly motivy deprese, beznaděje, nesmyslnosti lidské existence, pesimismu :

Neuznávám ani papeže ani prezidenty
nevěřím že strážníci jsou lepší nad poberty
neznám jednu ženskou která by byla někomu věrná
zato vím že potmě je každá kráva černá
soukromé vlastnictví i prospěch společnosti
jsou mi stejně k smíchu jako k zlosti
všechny Hodnoty jež s velkým H se píší
tvůrčí činnost člověka jež zvedá k výši
lidskost kdo ji hledá a po ní se souží
nemá ceny víc než slina v louži.

Svoji kritičnost nezmírnil ani po roce 1989, jako marxista se obával západního ekonomického i politického vlivu. Ve sbírce Dvě léta / básně z let 1989 a 1990/ píše :

Nechápu nic – ničemu nerozumím
Nic nevím

Všechny výroky jsou protichůdné

Všechna stanoviska jsou správná

Ani ano ani ne nelze stanovit

Mince nemá už dvě strany.

6. 7. 1990

V říjnu téhož roku pak píše :

Po mnoho mnoho let jsem stále psal

že nám vládnu zločinci a vrazi

leč čeho jsem se dočkal to jsem nečekal

vlády prezidenta národní zkázy.

To už je ovšem doba, kdy jeho práce mohou vycházet a tak mohu čtenáři doporučit deset svazků Básnického díla Egona Bondyho, jež vyšly v Pražské imaginaci a básně ze sklonku osmdesátých let Dvě léta / nakladatelství Inverze /.

Vysvětlivky : frézistická poezie – budovatelská poezie padesátých let

underground – podzemí, zakazovaná a tedy nevydávaná

literatura a umění vůbec

Semaforské návraty

Melicharová / zpívá na melodii písně Jo to jsem ještě žil / :

Byl to jen pásek pouhej

Však moc měl nade mnou

O lásce jen a ouvej

Já byla strašnej bloud

Já nána jeho touze

Odolat neznala

Dychtivej byl on pouze

Já byla pomalá

Mít ho dnes po ruce

Mít ho tak po ruce

Byl ten lump sympatický

Já vzdala se jak dycky

Když na rtech jeho pysky

Ulpěti přály si

Pak zčistajasna zpráva

Mě zvedla na nohy

Že nebyla jsem sama

Že měl jich zálohy

Že lásku nesliboval

Jen holce jediný

Že nebyl tenhle lotr

Tak zcela bez viny

Mít ho dnes po ruce
Mít ho tak po ruce
Když se mi potom zjevil
Děla jsem že je debil
Neb vím že po mně nenyl
Jak po mně jediný

Že z milování sešlo
A krutě se mnou hrál
Zradu odpustit nešlo
Spustila jsem kravál
Vzala jsem ho hadicí
Aby se napravil
Na podobný mladíci
Platí holt jenom dril

Mít ho dnes po ruce
Hladit ho po ruce...
Tím s baladou je konec
S muži je to nakonec
Tu radost tu zas bolest
Jak dámy račte znát

Jonáš / potichu stranou / . Tedy že bych tu její roli takhle napsal ? - Víš, Melicharová, že bych to do tebe neřekl ?

Melicharová : A co vlastně, pane Jonáši ?

Jonáš : No, myslel jsem si, že jsi ještě nezkušený děvče. A pak ta ráznost, kterou jsi řešila své milostný problémy !

Melicharová : Řešila, pane Jonáš, řešila, ale nevyřešila. Víckrát jsem ho neviděla. Pořád zkouším vychovávat pány, a oni mě opouštějí. Kdybyste se začetl do mého deníčku, uronil byste slzičku nejednu.../její hlas zněží / Ale co to je proti tomu, že můžu být ve vaší blízkosti, v blízkosti takového velkého umělce.

Jonáš : Velkého, říkáš / vypíná se / ,no, já zas tolik neměřím, ale vlastně máš pravdu a když tě tak poslouchám , myslím, že bychom to na jevišti mohli spolu zkusit a udělat ještě díru do světa. Talent máš, jenom by ses musela převlíct za krásnou.

Melicharová / začne se svlékat /

Jonáš : Ale proboha, už zase ? Já nemyslel hned a tady.../ stranou / A taky ještě nevím, jestli je to vůbec proveditelný...

/ Na jeviště vběhne holčička / : Strejdo, já bych taky chtěla udělat díru do světa, ale nevím, čím se to dělá. Nůžkama ? To asi ne, víd' ?

Jonáš : Kdo sem pustil to dítě ? Magdo, Moniko, Fančo...či... Ale vždyť je to jedno, jak se vlastně jmenuješ. Taková malá a už by chtěla dělat ze světa ementál. A víš ty co, zkusíme to hned.

/ Dívka se postaví vedle Jonáše, zpívají oba na melodii písně Takový je život - Potkal potkan potkana .Než začnou se zpěvem, Melicharová pokrčí rameny a odchází. Jonáš svým typickým gestem zvedne ukazovák, při zpěvu se na dívku obrací /

Nosál, nosál nosatý

Nos má dlouhý nos má dlouhý

Všechno nosem převrátí

Zvědavý je jako ty

Nosit nosem neumí

Vždyť má tlapy vždyť má tlapy

Snadno řeku přeplave

Umíme to jak by ne

Šelma je to obratná

Hlavou dolů hlavou dolů

Sleze stromy nejvyšší

V tom se blíží opicím

Na co přijde sežere
Brouky larvy brouky larvy
Jídelníček nijaký
Ten máš lepší zase ty

Čichem sluchem poznává
Špatně vidí špatně vidí
Nemá to však ze čtení
Však moc nečteš ani ty

Vede život cikánský
Nemá doupě nemá doupě
Tam kde noc ho překvapí
Uléhá i s mláďaty

V zajetí si přivykne
Kamarádí kamarádí
S domácími zvířaty
Laškuje tak jako ty

Misku dobře hlídá si
Plnou žrádla plnou žrádla
Nikoho k ní nepustí
Hlídá si ji jako psi

Ač se s lidmi spřátelí

Strašně smrdí strašně smrdí

S tchořem může bojovat

i o první příčku snad

Zpívá jen Jonáš :

Odkud tydle zprávy mám

Přec od Brehma přec od Brehma

Nátura to zvidává

Buď jen taky taková

Mladí lidé šedesátých let minulého století – i já patřím k té generaci – byli zaujati neotřelostí, svěžestí a vtipem písniček Jiřího Suchého. Určitě znáte Klokočí, Klementajn, Včera neděle byla, Oči má sněhem zaváté... Nový byl jazyk jeho textů, jisté zlehčení, ironie, hra se slovy /Potkal potkan potkana pod kamenem pod kamenem /, autorova hravost vůbec podněcující i hravost posluchačovu, čtenářovu.

J. Brukner v doslovu ke knize Suchého textů Klokočí, Praha 1964 napsal s jistým záměrným zjednodušením : “ Před Jiřím Suchým se už dlouho psaly básně do knih. Když přišel Jiří Suchý, začalo se naštěstí také zpívat. A poezie trochu příliš vážná a trochu příliš lačnická po věčnosti – zbavena v písničkách vavřínu, shozená a zesměšněná, stala se zase o něco lidštější...nebál se vstoupit do světa, v němž vládne banalita, móda a v němž něco znamenat = býti populární. Zvítězil nad tímto světem, neboť si dovolil býti módním, aniž zůstal na úrovni pouhé módy, neboť si dovolil zahrávat s banalitou, aniž se stal banálním. Utkal se s tímto světem tím, že ho přijal a s nádhernou imponující samozřejmostí posvětil na poetickou záležitost... shazuje velká slova, která se zprofanovala, ironizuje slova choulostivě citlivá, aby pak zesměšněna zůstala přece jen citově působivá, už v těchto přístupech se stylizuje do úlohy lyrického hrdiny, jenž je banálně všední...”

Jaká byla životní cesta herce, režiséra, textaře a posléze i divadelního ředitele Jiřího Suchého ? V polovině padesátých let začíná jako reklamní grafik v ateliéru Propagační tvorby, navštěvuje soukromou Rotterovu kreslířskou školu, učí se hrát na kontrabas, ale hlavní jeho ambice směřují jinam : chce být komikem, chce psát. První své písničky píše v době skautských táboráků už jako šestnáctiletý.

Mladý muž upsaný jazzu se začíná v letech 1956,1957 prosazovat v sálku Reduty na Národní třídě. Píše texty pro utvářející se skupinu Viktora Sodomy Akord club a sám vystupuje. Na Suchého se začíná chodit. Rozbíhá se spolupráce s Miroslavem Horníčkem. Po zániku Akord clubu pracuje Suchý hlavně s Ivanem Vyskočilem na jevištních symbiózách chytrého povídání a vtipných písniček, tzv. textappealech. Oba pak svou hrou Kdyby tisíc klarinetů otevírají v roce 1958 Divadlo Na zábradlí. V témže roce Suchý poprvé vystavuje / Svět jazzu v československém výtvarném umění /. V roce 1959 se vrací do Reduty – uplatňuje se zde jako zpěvák i jako textař. Miroslav Horníček

seznamuje Jiřího Suchého s právníkem, kreslířem a hudebním skladatelem Jiřím Šlitrem a to má pak pro oba umělce význam určující.

Touha po hudebním divadle muzikálového typu, kterou s oběma pány sdílí i jazzman Ferdinand Havlík, vede konečně v roce 1959 k založení divadla Semafor. Název je zkratkovým slovem, které znamená sedm malých forem – divadlo poezie, kabaret pro děti – toto slovní spojení muselo ovšem působit ve své době nezvykle, divadlo ožvlých rekvizit a škrobených hlav, pantomimu, výtvarné umění, film a hlavně hudební komedii, která se ovšem stala v Semaforu hlavním divadelním žánrem. Suchý a Šlitr vytvářejí hereckou dvojici – dobou jejího zrodu je rok 1962, tehdy se Šlitr objevil na jevišti poprvé, bylo to ve hře Jonáš a tingl – tangl. Suchý a Šlitr navazují na své velké vzory – V + W. Jazyk jejich vystoupení je stejně živě každodenní hovorovou řečí a někdy i nespisovnými vrstvami obecné češtiny, vtip a sarkasmus si však neberou za cíl společenskou či politickou kritiku jako tomu bylo u Osvobozených. Semafor je divadlo apolitické, ostatně doba je jiná a politickou satiru by ani nedovolila. Oběma hereckým dvojicím je ale společná filozofie životní radosti, smích jako nejvyšší hodnota. Počátkem března 1970, tedy ve dnech probíhající už normalizace, píše J. Suchý do New Yorku Jiřímu Voskovcovi : "...A vůbec ta atmosféra je tu prapodivná, takže Vám často v duchu děkuju za lekce optimismu, které jste mi s panem Werichem udělovali... Bude se Vám to třeba zdát jako nadsázka, ale ty Vaše Stonožky, Ruby a líce a Nám patřící světy opravdu utvářely mou povahu, protože mě zasáhly v letech, kdy je člověk nejvnímavější..." / To nejlepší z Jiřího Suchého, Scéna Praha 1990 / . O vlivu Voskovce a Wericha na vlastní tvorbu : " V +W mě naučili, jak přinutit češtinu, aby se přizpůsobila džezu. Svým duchem se mu totiž vzpouzí. Naučili mě, jak popírat její pravidla přízvuku a délek. Je to možné jedině vtipem, legrací, hříčkou slov, rýmů. Ale také nápadů a myšlenek. Pak se smí všechno." / J. Suchý – Semafor, Praha 1965 /

Semafor zahajuje 30. října 1959 Suchého a Šlitrovou hudební komedií Člověk z pudy. Prvním písničkovým pořadem Semaforu je Zuzana je sama doma / Suchý jej sestavil a také v něm zpíval. / V dalších letech pak následují Zuzana je zase sama doma, Zuzana není pro nikoho doma a Zuzana je všude jako doma. Za první tvůrčí vrchol Semaforu bývá považována zmíněná už hra Jonáš a tingl – tangl. V roce 1964 se objevuje první LP deska : Jiří Suchý – Písničky a hned také první dvě knížky s přehledem dosavadní tvorby – Klokočí a Semafor. Snad na tomto místě mohu zmínit další knihy Suchého textů překračující léta šedesátá : Motýl / 1965/, Vyvěste fangle, Pro kočku / 1968 / , Med ve vlasech / 1970 / , Růže růžová / 1971 / . Po letech normalizační nepřízně vychází Knížka aneb Co mi jen tak napadlo / 1986 / , Trocha poezie / 1989 / , To nejlepší z J. Suchého / 1990 / a vlastní evokace minulosti Vzpomínání / 1991 / . Seznam to ovšem ani zdaleka není úplný.

Vraťme se ale k létům šedesátým. V jejich polovině se stává úspěšnou Suchého a Šlitrova buffopera Dobře placená procházka. V roce 1965 je natočen film, k němuž napsal Suchý námět, texty písní a spolu s Jánem Roháčem scénář : Kdyby tisíc klarinetů.

V roce 1969 nečekaně umírá Jiří Šlitr. Posledním jeho a Suchého dokončeným dílem pro Semafor, v němž hraje, je Jonáš a doktor Matrace. V průběhu dalších let v divadle vystupují i další skupiny – Šimkova, Dvořáková a také Suchý si obtížně hledá náhradu za zemřelého Šlitra – tvoří se tak dvojice Suchý – Havlík. V květnu 1970 přichází Suchého skupina s novým pořadem Ten pes je váš ?, v němž poprvé vystupuje Jitka Molavcová, ta se pak stává Suchého stálým hereckým partnerem – poprvé ve hře Jonáš, dejme tomu v úterý, hrané v roce 1985. Za druhý tvůrčí vrchol Semaforu kritici považují hold K. J. Erbenovi – Kytici / J. Suchý, F. Havlík / , hra dosáhla vůbec největšího počtu repríz.

Oblibu získává celovečerní film Jak je důležité míti Melicharovou se Suchým a Molavcovou v hlavních rolích. Pro svůj text jsem si přivlastnil postavu směšné a dojemné Melicharové, hodné dívky věřící Jonášovu chvástání.

V čem spočívá základ poetiky Suchého písni a jeho divadla vůbec ? Semafor se objevil jako zjevení v době, kdy se celá společnost odpoutávala od strnulého dogmatismu. “ Noetika švandy vyhlásila nesmiřitelný boj frázi a prázdnému patosu “ / R. Pytlík, J. Suchý – Semafor, Praha 1965 / .Nechyběly ovšem výtky obviňující Suchého a Šlitra od apolitičnosti až po chuligánství. Dobová kritika prostě nepochopila, či pochopit nechtěla to nové, co Semafor a po něm pak další divadla malých forem přinášela :” ... stavbu uvolněnou / nikoli však neprokomponovanou /, která rozvíjela tradici kabaretu, šantánu, revue, varieté, cirkusu, tingl – tanglu, music – hallu, tradici poetismu, dadaismu, Osvobozeného divadla, klauniád filmové grotesky / Chaplina, Laurela a Hardyho aj. / Pokoušeli se obrodit divadlo rehabilitací tzv. nízkých, okrajových, pokleslých literárních žánrů, jako jsou kuplet, lyrický šanson, anekdota, parodie apod.” / B. Hoffmann v Soldánových Přehledných dějinách literatury, Praha 1997. / Suchý o tom píše sám / J. Suchý – Semafor, Praha 1965 /: “ Začal jsem přemýšlet, kde hledat ty nové zdroje. A po čase jsem je začal leckde nacházet. U Steinberga, u Chaplina, u Morgensterna, u music – hallových komiků, u chuligánů, u Majakovského i u dadaistů.” Poetično je v písničkách a divadelních textech J. Suchého konfrontováno s obyčejným, vznešené se ocitá vedle obhroublého, zápas s konvencí je i bojem se lží, sentimentem a frází.

Ještě před povodní, jež postihla jeho divadlo, napsal Suchý ve svém Vzpomínání / od Reduty k Semaforu /, Melantrich, Praha 1991 :” Dlužno ještě podotknout, že věci nepříznivé jsem se brzy naučil obrátit jaksi naruby. Všechny problémy, postihy a rány osudu jsem nakonec využil ve prospěch svého osobního zranění. A bylo jich hodně. A to bylo možná i mé štěstí. Všechny nepřízně a křivdy se mi měnily ve vydatné pomocníky, bez nichž bych v onom fofru, charakteristickém pro můj způsob života, sotva nacházel moudrá slova v moudrých knihách, které byly mým způsobem emigrace ze světa nesmyslných příkazů a zákazů. Pokud by mi bylo dovoleno, abych tu svým čtenářům něco poradil, pak je to tenhle přístup ke všem životním pohromám. V okamžiku, kdy si člověk uvědomuje, že pohroma je tu od toho, aby byl otužilejší, pak se mu každá nepřízeň osudu změni v dobrodiní. A co víc si člověk může přát. “

Vysvětlivky : buffopera – komická opera

Táta kamarád

Máme tátu notáře,
on nám všechno odkáže,
tramtarará, tramtarará,
všechno odkáže.

Sem tam něco přikáže,
máloco nám zakáže,
tramtarará, tramtarará,
něco zakáže.

Hrát si s námi dokáže,
pořádně se odváže,
tramtarará, tramtarará,
pěkně odváže.

Dostat se však do ráže,
to si pásek odváže,
tramtarará, tramtarará,
pásek odváže.

Co máme znát, ukáže,
nezlobí se, nekáže,
tramtarará, tramtarará,
vůbec nekáže.

Táta náš je s námi rád,
táta je náš kamarád,
tramtarará, tramtarará,
je náš kamarád.

Filmový scénárista, znamenitý herec, umělecký vedoucí Divadla Jára Cimrmana Zdeněk Svěrák je také autorem písničkových textů pro děti. Vybočuji teď z rámce této knihy, připomínám-li právě filmy – z mnohých alespoň Marečku, podejte mi pero, Tmavomodrý svět, Obecnou školu, slavného Kolju či Vratné lahve. Tak jako při psaní her a filmových scénářů mu býval partnerem Ladislav Smoljak, písničky jsou dílem dvojice Svěrák – Uhlíř.

O této části své tvorby hovoří Svěrák např. v interview poskytnutém Magazínu Mladé fronty Dnes, č. 39, r. 2004 :”...tak tam byla v počátcích snaha vyrovnat se jiným vzorům. Hlavně Voskovcovi s Werichem. Na jiné otáčce této spirály Jiřímu Suchému. Součástí jejich tvorby byly i nečekané rýmy. Jde o to zjistit, která slova spolu ještě nebyla a zprostředkovat jejich setkání. Kolikrát kvůli takovému rýmu dělám celou písničku. Nevím, o čem to bude, ale ten rým mi to dá. Mně to chutná a předpokládám, že to bude chutnat i tomu, kdo to bude poslouchat.”

Noční můra

Předtucha občanské války žije,
ňadro je drceno hnusnými pařáty
a žena sténá !
Dalího obraz bije mě do spáneků.
Blíží se noha ukončená pařáty,
má jemnou kůži a křečové žíly,
ale z čeho vyrůstá ?
Úzkost mě burcuje k činnosti.
Velký Blaník se otevírá
a z něj vychází Picassův Kráčivec.
Modravé nebe – a slunce tak pálí,
léto budiž pochváleno.
Ale já nemohu utíkat !
Pouštní písek prší nahoru
a zatímco kroky Belhavce a Dunivce se blíží,
slunce mi vysává morek z kostí.
Nejsem to už já, já je někdo jiný.
Jsem jen loutka vedená kýmisi,
tahá mi za nitky a mocně mnou škube.
Kdo je můj vodič ?
Jakou mám roli ?
A kdy ta hra skončí ?
Pověz !

V druhé polovině padesátých let dvacátého století vstoupil do české literatury Ivan Wernisch, autor sebeironických, groteskních a antilyrických veršů. Pro jeho poezii je typická snovost i

absurdita, proto tak často sahá po slovech zkomolených, vymyšlených, zastaralých. Inspiruje ho poetika pohádek, přiřazuje neživé předměty k lidem a naopak. V letech normalizace zdůrazňuje existenciální charakter veršů, sarkasticky reaguje na neutěšenou realitu. Jak je patrné, nejvíce jsem se nechal ovlivnit těmi jeho básněmi, které působí jako záznamy snů.

Song pro pana Nováka

Prý to byla revoluce
odtrhli je od moci
nevedla k ní evoluce
nebylo jim pomoci.

Klíči jsme zvonili
cítili euforii.
Hrany jim odbily
komu teď hrany bijí ?

S plackou OF na hrudi
lásku, naději a víru
poněkud jsme to projeli
ztratili pro věc míru.

S důstojností snoba
hýčkajíce se v sametu
pronášejí mnozí ušlechtilá slova
staženi jimi jsme jak v korzetu.

“Díry” dnes nacházíme všude
v zákonech, financích, etice
komu se zdálo o svobodě
až příliš mnoho má ji teď.

S drzostí vlastní pouze sobě
grázlové, lumpi, tuneláři
z oběti viníka činí hravě
žasnete, jak "věc" se jim daří.

A prachy stojí nad morálkou
zvěř stává se z lovce
korupce není prázdnou slánkou
nechat klidným to může jen tupce.

Zastavme už tu rakovinu
začněme léčit slepotu
nebo snad zase mají pravdu
slova o paměti v bankrotu ?

Snad chlast už zbývá jenom
obyčejnému panu Nováku ?
Jak ostrá slova byste volil
pane Kryle, dnes být zas tu ?

Kolik už asi generací oslovil – včetně těch, které jej nemohly vidět na pódíích -
písničkář a básník Karel Kryl ! Bojovník za svobodu, symbol protiokupačního odporu věren svým
slovům :” mlčení skrývá paranoi u žití “ vystupoval kriticky i vůči neblahým společenským a politickým
jevům let devadesátých. Nikdy nezapomněl na svého klauna, který mstí králem páchané násilí.

Paní ...ové / a snad i ...ové a třeba taky ...ové /

Jak somrák, co po zbytcích pátrá
či fousek, co svůj špekáček hledá
Pravdu hledaje hrabu se ve starých knihách.
A zatím, co ráno tak těžce se zvedá,
stal ze mě se cíl, pátrání kořist.
Někdo vynesl ortel.
/ Proč jsem se, Bože, Tvým miláčkem stal! /

Paní Moudrá rozkoší slintá,
ta žena rozšafně pomalá
zná mě jebat
    probírat
    cupovat
    roztrhat
    skalpovat
na ruby obracet
do pomluv klauzury uzavřít.
Nemám ji v ložnici pod postelí,
či snad se u klíčové dírky tetelí ?

Její anatomie je jaksi podivná,
držka jí roste a pořád narůstá,
mozek a srdce
    nejsou co jazyk té váhy.
Poznala kdy slast větší

než oči mít navrch hlavy ?

Uvážím-li, že je to paní

uvážlivě vyvážená

a stejně vážícími vážená,

musím se ptát :

„Čeho si vážíte

a z čeho se vyvazujete ?

Čím si dodáváte vážnosti ?

A proč vážíte mě ?“

Má tedy zásluhy.

Roznází INFORMACI.

Kurva už !

Shut up !

Vysvětlivky : shut up – mlč, drž hubu

Ivan Martin Jirous – Kvarteta

1.

Moje žena řekla :

Mne nevochčiješ,

I ať mne miluješ,

či nemiluješ.

2.

Tato báseň do oddílu

“Moje žena”

bude velmi vypečená.

3.

Tvoje žena

že bude velmi vypečená ? chi chi,

opáčila na to moje žena.

4.

Tvoje žena

moje žena !

Dodal k tomu výsměšně

Jiří Němec.

Řekla na to moje žena :

dokud tam nemáš univerzum,

tak ho tam nemáš !

A ani rozum nemáš !

A nemáš ani rozum !

Báseň ze sbírky Magorův ranní zpěv / 1975 / je jakýmsi mottem k výkladu o autorovi uměleckých kritik, esejů, programových i memoárových textů, básnických sbírek, Ivanu Martinu Jirousovi, zvaném Magor.

“Přezdívkou Magor jsem rozšířil sám, ale autorem je Eugen Brikcius, který při různých mých kouscích říkal : “ To je magor ! “ Mně se to zalíbilo, připadalo mi to takové libozvučné, a začal

jsem tak podepisovat svoje texty.” / Magorův zápisník, rozhovor s Janem Pelcem Za čtyři roky se dá zapomenout na všechno, str. 522 /.

Jirous se narodil 23. září 1944 v Humpolci, kde také maturoval. Vystudoval dějiny umění na Karlově univerzitě.

Od roku 1969 byl uměleckým vedoucím pronásledované rockové hudební skupiny The Plastic People of the Universe / Plastičtí lidé z vesmíru /, organizátorem akcí českého undergroundu včetně dvou Festivalů 2. kultury. Patřil k prvním signatářům Charty 77, spoluzakládal samizdatovou revui Vokno. V sedmdesátých letech se živil jako noční hlídač a pomocný dělník. Jako odpůrce režimu i jako autor “ pohoršujících vulgárních textů” byl v letech 1973 – 1989 pětkrát soudně stíhán, ve vězení strávil celkem osm a půl roku. Plastic People uspořádali v první polovině sedmdesátých let na více než dvaceti místech vystoupení, která byla dle dobového vyjádření “ v hrubém rozporu s cíli, kulturou a morálkou naší společnosti a jejími kulturními hodnotami, jejich tvorba naplnila skutkovou podstatu trestného činu výtržnictví, a to tím, že projevovala neúctu ke společnosti a pohrdání jejími základními morálními zákony.” / Magorův zápisník, Případ Magor, str. 660. / V Pravdivém příběhu Plastic People / Magorův zápisník, str. 237 / Jirous popisuje příhodu z roku 1972 :” Jen skončil koncert, policie skutečně přijela. Šel jsem za uniformovanými příslušníky VB, představil jsem se jim jako umělecký vedoucí kapely a řekl, že konflikt vyvolal pomocník VB, že byl jinak na koncertě naprostý klid. Požádali mě o občanský průkaz. Podal jsem jim ho a nato mi řekli :” Půjďte s námi.” “Samozřejmě, ale musíte chvíli počkat, než sklídíme aparaturu a naložíme ji do vozu.” Než jsem se vzpamatoval, dostal jsem pendrekem a už mě dva policajti vlekli ke dveřím. Vestibul, kde se to odehrávalo, byl plný lidí, ještě se nikdo nestačil z koncertu rozejít. Vzpíral jsem se a odmítal jít s nimi a tu mně další policajt strčil přímo před brýle pistolí se slzným plynem – ačkoli předpis mluví tuším o třiceti centimetrech minimální vzdálenosti, a vstříkl mi do oka slzný plyn...Vyvlekli mě před pavilón, kde měli hlídkový vůz. Jenomže dav, s rozhořčením sledující jejich počínání, je neprodyšně obklopil a sevřel...Stačilo říct slovo a rozsápal by je na kusy. Bleskově mi prolétlo hlavou, co by to znamenalo : za tři nebo čtyři esenbáky razie na vlasatce, desítky lidí do vězení, konec všeho, o co jsme se snažili. Stejně uvažovali všichni z kapely, naše manželky a dívky a rozumnější z diváků...Volal jsem na lidi, aby se rozešli, jestli nás ještě někdy chtějí slyšet hrát. Po nekonečně dlouhé chvíli bylo vidět, že jsme situaci zvládli...”

Dnes žije Ivan Martin Jirous na Vysočině v Prostředním Vydří, kde organizuje rockové koncerty. A underground ? Na otázku, zda ještě existuje, odpovídá v rozhovoru / MF Dnes 23. 9. 2004, str. 6 /: “... Ale pořád jsou tady ostrůvky lidí, kteří dělají něco, co je tím původním smyslem undergroundu : žít si svůj život stranou zavedeného establishmentu... Underground nikdy už nemůže být takový jako tenkrát, když jsme tím tlakem vnější moci byli semknutější daleko víc, než můžou být lidi pokrevně příbuzní. To se nevrátí, ale není třeba toho litovat, protože to bylo vyvážený tlakem ze strany StB, výslechama, zavíráním, a to jaksi není o co stát. “

Pro seznámení s dílem I. M. Jirouse bych doporučil nejspíše Magorův zápisník / kritiky, eseje / a Magorovu summu, které v letech 1997 a 1998 vydalo nakladatelství Torst. Druhý z obou svazků je souhrnem autorova básnického díla / z třinácti sbírek připomínám alespoň Magorův ranní zpěv, Magorovu krabičku, Mládí nevykouřené, Magorovo borágo, Magorovu mystickou růži a Magorovy labutí písně /. Na přelomu století vyšly pak samostatně ještě knihy Magorova vanitas a Ubíječ labutí, obě vydalo nakladatelství Vetus Via, Brno. Do roku 1989 vycházely ovšem Jirousovy

básnické sbírky i eseje pouze samizdatově / Vokno /. Michael Špirit v ediční poznámce ke knize Magorův zápisník na str. 679 píše : “ Rukopisy autorových textů neexistují, respektive o jejich existenci neví ani Ivan M. Jirous, ani jeho příbuzní či přátelé. Textovým východiskem naší edice byly proto časopisecké / případně knižní / otisky jednotlivých čísel.”

V literárních příručkách, které už stačily zaznamenat Jirousovo dílo, se uvádí, že pro první básnické sbírky je charakteristický “ mozaikovitý styl s literárními citacemi a parafrázemi a buřičská nota. “ Magorovým veršům rozhodně nelze upřít snahu šokovat. Báseň Echo je ze sbírky Magorova krabička / 1979 / :

Ačkoliv katolík, ledabylý,
nikdy jsem nepochopil,
co je to křížmo.
Věděl jsem, že to souvisí
s biřmováním, či čím.
Dokonce i Pepa Kordík
připustil, že neví přesně,
co křížmo znamená.
Dneska jsme s Kukalem
vychcali, stereo,
čurali jsme křížem.
Ale proč tedy po tom pátrat ?
Dneska jsme s Kukalem chcali křížmo.

Sebeironie nechybí básni O filozofii ze sbírky Magorův ranní zpěv / 1975 / :

Brikcius o Magorovi :
Po Diogenovi je to
druhý největší kynik.

Magor Brikciusovi :
Ty tomu možná říkáš kyny,
ale já tomu říkám kydy.

Vyjádřením úzkostných pocitů mě dojala báseň Drahý Heinrichu Bölle, z níž bych chtěl ocitovat části – podle mě – nejpůsobivější / sbírka Magorovo borágo / :

Drahý Heinrichu Bölle,

S ovětský svaz, jehož moc je už tak hrozná,
že jeho jméno se mnozí bojí vyslovit,
Sovětský svaz, jehož moc je už tak hrozná,
že sám jeho název se stal tabuizovaným slovem
jako totem krkavce,
Sovětský svaz
požírá nejlepší z nás.
Teď se rozhodl sežrat Václava Havla...

-

Drahý Heinrichu Bölle,

Václav Havel sedí už třetí rok !
Zastaňte se ho znovu a ještě silněji,
pro lásku Boží !
Rozevřete nebesa, drahý Heinrichu Bölle !

V době, kdy jsme byli v temnotách,
zastal jste se nás.

Co můžeme dělat my odtud ?

Lehnout si na struhadlo ?

Myslíte, že ta krev,

že její čůrky někoho vzpamatují ?

Pane Heinrichu Bölle,

pro lásku Boží,

osvobodte Václava Havla !

1. června 1981

Za vrcholnou sbírku jsou kritikou považovány Magorovy labutí písně / 1985 /. Vznikly za pobytu ve valdické věznici pro nejtěžší zločince v letech 1981 – 1985. Protože v celách bylo zakázáno psát, musel se Jirous celou sbírku naučit nazpaměť. Opis se dobrodružnou cestou dostal z věznice a byl vydán v exilu. Za velký obrat v Magorově díle je kniha považována pro svoji křesťanskou pokoru, zdůrazňuje se blízkost Reynkově poezii. Ani zde však neopouští svoji ironii a sarkasmus. Nejvíce mě zaujala báseň Labuť sv. Huga. Její část zde cituji :

Je kolem nebes taky kůra
jako na stromech na zemi ?

Nebo jen kůry andělské
obklopují Tě v slávě Tvé ?
Je oheň v srdci prázdnoty ?
Jsi v prázdnotě to Bože Ty ?

Mrazivý sever horký jih
Je pupek světa v Kartouzích ?
Jako tu šíjí labutí
kdo mě ohýbá Pane Ty ?

Bez oltáře je presbytář
od hořáků jde pekla zář
Modlím se vždycky v neštěstí
Kamenným světcům na tvářích
jemný déšť jemně šelestí

Čtenáře prvních sbírek neznalé dalšího vývoje básníkovy by asi šokovala něhou a procítěností kniha veršů a pohádek Magor dětem / 1982 – 1986 /.

Tak už hajinkej Františko

Tak už hajinkej Františko,
peřinku dáme na břiško.
Slepičky šly už spinkat taky,
utichl vítr, spí i mraky,
broučci zalezli do jehličí.
Vzhůru jsou jenom andělíci,
aby tě ohlíkali v noci
na nadýmaném obláčku.
Dobrou noc, ty můj miláčku.

28. 3. 1982

Jirous se ve svých knihách nevyhýbá vulgarismům, jeho verše mě však

zaujaly především svou syrovostí, strohostí, konkrétností. Často to jsou záznamy věnované určitým osobnostem. Kdybych měl hledat jen jedno jediné slovo pro jejich charakteristiku, neřekl bych životnost (ta je zde ovšem taky), ale žitost. Boj proti všemu, co člověku bere svobodu, třeba i “na svobodě” a tedy mimo kriminál, je pak akcentem mé reflexe. Zvykl jsem si již ale při hodnocení díla básníků ponechat slovo povolanejší. Pro tuto chvíli je jím Petr Hruška, autor doslovu ke knize Magorova mystická růže /1981 – 1987, nakladatelství Vetus Via, Brno 1997/: “Jirousova poezie se mi jeví jako veliký poctivý pokus zkrátit tu znepokojivě rostoucí vzdálenost mezi sebou a lyrickým subjektem básně na minimum, pokus s celým svým jménem opravdu vstoupit do textu tak, jako se vstupuje do hospody nebo do kostela, tedy pro vlastní slabost a vlastní sílu. Spatřuji v tom vůli báseň nejenom stvořit, ale potom s ní / a v ní / i nepohodlně žít a nezástupně skrze ni komunikovat. Proto mají autorovy básně tak často charakter výzvy, zvolání, kletby nebo modlitby a přání, proto jsou téměř všechny dedikované konkrétním lidem, jsou vždy k někomu napřaženy v oslovení, oscilujícím mezi hádavým a zpokorněným tónem.”

V rozhovoru s Petruškou Šustrovou / Magorův zápisník, str. 497 / se I. M. Jirous zamýšlí sám nad sebou : “ Já o sobě spíš říkám, že jsem moralista, což jsem bohužel pouze ve svých článcích, nikoli ve svém životě. Kdysi mi to řekl Sváta Karásek přesně : “ Každý je puritán v něčem. Ty seš puritán v politice. “ To je, myslím, úplně nejpřesnější charakteristika. “

Pevně věřím, že pro Ivana Martina Jirouse, zvaného Magor, bojovníka proti společenskému zlu a násilí bude jednou platit to, co napsal o svých Plasticích :

Ptali se svaté Cecilie

na nebi andílci :

Opravdu se Ti líbí

jak hrajou Plastici ?

Za to jak krásně hrajou

za jejich Pašije

Pán Bůh je zvláštní branou

do nebe vpašuje.

Na tomto světě už byl Ivan Martin Jirous náležitě oceněn. V září 2006 získal prestižní literární cenu Jaroslava Seiferta / za celoživotní básnické dílo s přihlédnutím k souboru vězeňské korespondence Magorovy dopisy – vyšly rovněž v roce 2006 /.

Inspirace

Sedím nad prázdným stolem,
nápade – kde jsi, honem,
okousal jsem už celou tužku,
spráskal pátou hrušku,
neobjeví se, potvora,
snad do samého večera.

Něco mě napadá skorem,
je to tím alkoholem,
že jsem se včera bratřil,
na kamarády patřil
zaroseným okem,
teď myslím asi bokem.

I když je pravda ve víně,
mně chutná pivo jedině,
tužku teď zlomím ve dvě,
vyjevím svoje ledví,
v páru se mění ten můj splín,
tož – pořádně se napařím.

Literární učebnice zmiňují pojem “ sýsovsko – žáčkovská generace “.Druhý z obou básníků - “prostořeký ironik “ Jiří Žáček, autor epigramů a humorných básní písňového charakteru patří k autorům vsutku čteným a populárním. Zdůrazněme alespoň Žáčekův smysl pro parodii, v tvorbě pro děti často využívá nonsens. Jeho recesní humor a hovorový jazyk odpovídající době vysvětluje, myslím, příčiny stálého čtenářského zájmu.

Dceři

Motto : Vojnickij / strýček Váňa / : “ Kdo nemůže život žít, musí život snít. “

Jak žít se má ?

Najde své místo, nenajde

snad životem jen planě jde,

ví Máša pana Čechova ?

Když se i tobě někdy zdá,
že zlý ne jeden už svízel
ovoce své v životě tvém sklízel,
kdo pravdu ti pak “ dá” ?

Umí někdo z nás poradit,
jak vlastně správně se má žít ?
Přišel bych s jasným návrhem:
opřít se pevně o pevnou zem.

Fatalismus je lživá idea,
čin ti však jiný pohled na věc dá.
Nic není dáno pro vždycky,
to by vskutku byl názor komický.

Víru v sebe, lásku i pokoru,
začínat znovu, poznovu,
každý den touhu měnit se,

jako květ opět rozvít se.

Spoléhat jen na Boží podporu,
života poznávat nádheru ;
co odejít má, nech odejít
a touhám svým nech volně znít.

Když už jsme u pana Čechova,
proto on vykreslil Trepleva,
tři sestry nechal planě snít,
by ukázal, jak nemá se žít.

Rezignaci vždy odmítej,
jak velký dar den každý měj.
Napsal jsem toho, myslím, dost.
Co nepřeju ti však ? Osamělost.

Vysvětlivky : fatalismus – víra v předurčený, neodvratný osud

Kolikrát jen jsem Čechovovy Tři sestry viděl ve zpracováních
lišících se režijními záměry i nápady, někdy i hodně neutřelými, a kolikrát jsem pocítil onu
zvláštní “ nedořečenost “,závratnou hloubku myšlenkovou...

Památce Federica Garcíi Lorcy

Federico, zpívám tvé srdce
svým ubohým přerývaným hlasem.
Na nebesa bych chtěl vyzvednout
zvony Córdoba a Granady.”
“Tu španělskou zemi já mám rád, “
s Osvobozenými chtěl bych zpívat snad.

Není než sladká Andalusie,
v Granadě tam žije se jen fantazie.
Není jen Fuentevaqueros,
není jen obec Valderrubio.
Život tvůj přišel ve zmar
tam, kde je údolí Viznar.

Napsals,
že “ mrtví zvedají křídla z mechu”,
tvá duše je s námi i v tomto věku.
Aleje pomerančovníků, vesmír světlušek,
kytara, kámen, zelený papoušek,
olivy, máta, ospalé vsi,
to vidět, cítit a slyšet já přál bych si.

Viděls
i Španělsko jiné :
autodafé, dýka v srdci vražená,

falanga, nepokoj, krev k nenávisti vzbouřená,
tvůj madrigal zazníval teskně i bojovně
a působil jsi na nás ohromně.
Svobody protipól – tradice pevnější než je hradba
La casa de Bernarda Alba.

Tradice tvrdší kovu, tradice tvrdší nad zákon
ba dlouho, dlouho nenastal žádoucí ten zlom.
Dům pod cypřiši sténá
žízni svobody, žízni lásky, žízni krásy,
Adélo, co v tvých očích touhy bylo i krásy,
krev Morisků tak marně rozbouřená,
žalosti, tvé jméno je žena.

Vysvětlivky : Fuentevaqueros – obec v granadské provincii, Lorcovo
rodiště

Valderrubio – sousední ves, Lorcova rodina se sem přestěhovala, když mu bylo
asi pět let

autodafé – vyhlášení rozsudku inkvizice nad kacíři a jejich upálení

falanga – fašistická vládní strana generála Franka / založena roku 1933 /,
podporovala Franca v občanské válce

madrigal – původně lyrická báseň o 7 – 12 jedenáctislabičných verších, obsahu
zpravidla milostného, v moderní poezii krátká lyrická báseň bez určitých
rytmických a strofických pravidel s duchaplnou pointou

la casa – dům

Moriskové – pokřesťanstění Maurové, Španělé mají i podíl arabské krve

„Ženo, tvé jméno je žalost“, napsal velký básník Federico García Lorca.

Jeho zavražděním začala španělská občanská válka, a tak se jméno Lorca stalo synonymem boje proti fašismu. Pablo Neruda v roce 1937 napsal :“ Od časů Lope de Vegy nebylo ve španělštině básníka, jenž by lidi tak okouzloval.“ Rokem básníkovy smrti / 1936 / je datována i hra Dům Bernardy Alby, v roce 2003 inscenované v královéhradeckém Klicperově divadle slovenským režisérem Mariánem Peckem s velkým pochopením právě pro básnické hodnoty textu.

Už jen za sebe...

Už jen za sebe tu mluvím,
převleků bylo dost,
za ismy se dál nehoním,
píšu pro radost,
pro radost ostatně, myslím,
psal jsem i dříve dost.

Proč vůbec jsem vodu čeřil ?
Bych postavil " ten most ",
světu poetů se kořil,
ač v něm jen pouhý host,
kráse umění se dvořil,
vždyť lék to na žalost.

Snad zpozdilý můj čin
někomu teď zdá se.
Trochu mim, ba i anonym
jsem já " v celé své kráse ",
nuž chceš-li tomu říkat tak,
říkej tomu básně.

Narodil se.....Ne, už ne.

Váš Jiří Grätz

Základní literatura :

Bohuš Balajka – Přehledné dějiny literatury 1, nakladatelství Fortuna Praha 2001

Bohuš Balajka a kolektiv – Přehledné dějiny literatury 2, nakladatelství Fortuna Praha 1999

Ladislav Soldán a kolektiv – Přehledné dějiny literatury 3, SPN Praha 1997

Miloš Hoznauer – Maturujeme z českého jazyka, nakladatelství BLUG Praha, rok neuveden

Vladimír Prokop – Literatura 19. a počátku 20. století, vydal O. K. - Soft Sokolov 2000

Vladimír Prokop – Přehled české literatury 20. století, vydal O. K. - Soft Sokolov 1998

Pavel Dolejší – Školní slovník českých spisovatelů, nakladatelství Pavel Dolejší, Humpolec

2005

Viktor Kudělka – Malý labyrint literatury, Albatros Praha 1982

František Buriánek – Česká literatura 20. století, Orbis Praha 1968

Kolektiv – Slovník českých spisovatelů, Československý spisovatel Praha 1964

Vítězslav Macháček – Padesát českých autorů posledních padesáti let, Čs. spisovatel Praha

1970

Kolektiv – Čeští spisovatelé 19. a počátku 20. století, Čs. spisovatel Praha 1973

Protokol 4. sjezdu Svazu československých spisovatelů, Čs. spisovatel Praha 1968

Vladimír Kovářík – Literární toulky Prahou, Albatros Praha 1980

Vladimír Kovářík – Literární toulky po Čechách, Albatros Praha 1977

Vladimír Kovářík – Literární toulky Moravou, Albatros Praha 1978

Otakar Štorch – Marien – Sladko je žít, Čs. spisovatel Praha 1966

Otakar Štorch – Marien – Ohňostroj, Čs. spisovatel Praha 1969

Otakar Štorch – Marien – Tma a co bylo potom, Čs. spisovatel Praha 1972

Edmond Konrád – Nač vzpomenu, Čs. spisovatel Praha 1967

Ladislav Tůma – Zevloun – Alej vzpomínek, Čs. spisovatel Praha 1958

V.V.Štech – V zamlženém zrcadle, Čs. spisovatel Praha 1967

V.V.Štech – Za plotem domova, Čs. spisovatel Praha 1970

František Kubka – Setkání s knihami, Čs. spisovatel Praha 1963

František Kubka – Kniha o knihách, Čs. spisovatel Praha 1964

Julius Firt – Knihy a osudy, Atlantis Brno 1991

Básnická díla zde zmiňovaných autorů ani monografie o nich na tomto místě neuvádím.

Obsah :

Předmluva

Motto

1.Žalost	František Ladislav Čelakovský	1799 – 1852
2.Hezká rybářka	Josef Jaroslav Langer	1806 - 1846
3.Čechové jsou národ dobrý Sbohem, vlasti má	Karel Hynek Mácha	1810 – 1836
4.Drak dvanáctihlavý	Karel Jaromír Erben	1811 – 1870
5.Křest svatého Vladimíra, Zpěv jedenáctý	Karel Havlíček Borovský	1821 – 1856
6.Matička má	Jan Neruda	1834 – 1891
7.Být jako duby	Vítězslav Hálek	1835 – 1874
8.Strašidelná loď	Julius Zeyer	1841 - 1901
9.Předkové moji	Josef Václav Sládek	1845 – 1912
10.“ A Lidskost...blaho všech si píše na prapor “	Svatopluk Čech	1846 - 1908
11.Podzimní bouře	Jaroslav Vrchlický	1853 - 1912
12.Kde byla jste, když o vás já jsem snil ?	Antonín Sova	1864 - 1928
13.Co zbylo...	Josef Svatoopluk Machar	1864 - 1942
14.Kdo jste, Bezručí Petře ?	Petr Bezruč	1867 - 1958

15. Modlitba pro naši dobu	Otokar Březina	1868 - 1929
16. Stmělým městem kráčím...	Arnošt Procházka	1869 - 1925
17. "Jsem básník morózní"	Jiří Karásek	1871 - 1951
18. Kdo byl ten hráč ?	Karel Hlaváček	1874 - 1898
19. Všechno je jinak	Stanislav Kostka Neumann	1875 - 1947
20. Jakýs sen se mi zdál	Fráňa Šrámek	1877 - 1952
21. Dopis	Karel Toman	1877 - 1946
22. Láska ?	František Gellner	1881 - 1914
23. Čas	Josef Hora	1891 - 1945
24. Naděje	Bohuslav Reynek	1892 - 1971
25. Básnické umění	Konstantín Biebl	1898 - 1951
26. Manifestace	Jiří Wolker	1900 - 1924
27. T. G. M.	Vítězslav Nezval	1900 - 1958
28. Kde hvězda má ?	František Halas	1901 - 1949
29. Červen	Jaroslav Seifert	1901 - 1986
30. Co stalo se s člověkem	Jan Zahradníček	1905 - 1960
31. Cesta	Vilém Závada	1905 - 1982
32. Nebo je to jinak ?	Vladimír Holan	1905 - 1980
33. Lidi se vždycky šidí...	Jiří Voskovec	1905 - 1981
vždyť jsou lidi	Jan Werich	1905 - 1980
34. Mé východní Čechy	Ladislav Stehlík	1908 - 1987
35. Návraty do dětství	František Hrubín	1910 - 1971
Nad tvorbou Františka Hrubína		
pro děti		
36. Pionýr – svazák – komunista	budovatelská poezie	50. léta 20. stol.
37. Umět tak naslouchat	Oldřich Mikulášek	1910 - 1985

38.Ten starej film	Josef Kainar	-	1917 - 1971
39.Jednoho dne v Heřmanově Městci	Jan Skácel		1922 - 1989
40.I nastal den šestý	Ivan Diviš		1924 – 1999
41.“Mír bez svobody je koncentrační tábor”	Egon Bondy		1930 – 2007
42.Semaforské návraty	Jiří Suchý		1931
43...Táta kamarád	Zdeněk Svěrák		1936
44.Noční můra	Ivan Wernisch		1942
45.Song pro pana Nováka	Karel Kryl		1944 – 1994
46.Paní ..ové / i ...ové a třeba taky ...ové /	Ivan Martin Jirous - Magor		1944
47.Inspirace	Jiří Žáček		1945
48.Dceři			
49.Památce Federica Garcíi Lorcy			
50.Už jen za sebe...	Jiří Grätz		1946

